

Skilnadernas Stockholm

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, 2015

Detta är den första rapporten som utarbetats inom ramen för Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Rapporten är skriven av Elisabet Bremberg och Helen Slättman samt hållbarhetschef Paul Alarcón på stadsledningskontoret, Stockholms stad.

En stad som växer samman

Vi talar ofta om att Stockholm växer. Huruvida staden växer isär eller växer samman har vi däremot ägnat för få ord och för lite uppmärksamhet.

Den här rapporten visar att stadens utveckling i många avseenden är positiv. Vi stockholmare mår i allmänhet allt bättre och blir allt tryggare. Sysselsättningen ökar och inkomsterna stiger.

Men tvärsnittets Stockholm ger inte hela sanningen. Stora skillnader består mellan stadsdelar och mellan grupper av stockholmare. Utvecklingen sker i olika takt och klyftorna växer. I rapportens diagram och kartor framträder bilden av en stad där förutsättningarna att förverkliga ambitioner i livet ser olika ut beroende på var vi bor och under vilka omständigheter vi växer upp.

Ojämligheten syns redan i munnen på våra barn. Bland treåringar är hål i tänderna 13 gånger vanligare i den stadsdel som är värst utsatt jämfört med den med lägst andel. Mönstret återupprepar sig i betygskverten där skillnaderna mellan stadsdelar och enskilda skolor är stora. Skolan ska inte vara en plats där våra barn delas upp i samhällsklasser. Det ska heller inte våra stadsdelar vara. Trots det visar rapporten att segregationen i Stockholm har ökat, med följderna att invånare med olika bakgrund allt mer sällan möter varandra i vardagslivet.

Det är lätt att känna oro när vi ser hur dagens situation har vuxit fram under lång tid. Men vi får inte kapitulera för utmaningarnas storlek. Det här är problem som vi måste, och faktiskt kan, göra någonting åt. Det visar inte minst våra egna medarbetare varje dag. Från pedagoger i förskola och skola som väcker lusten att lära och får drömmar om framtiden att växa, till sociala insatsgrupper som bygger förtroendefulla relationer med ungdomar i riskzonen.

Utanför våra egna förvaltningar och bolag stärker ett dynamiskt näringsliv den sociala hållbarheten genom att skapa arbetstillfällen i hela staden. Civilsamhället bidrar också med engagemang och innovationskraft för att möta samhällets utmaningar. Som stad behöver vi uppmuntra och ta till vara stockholmarnas initiativrikedom när vi kraftsamlar för att göra Stockholm till en jämlik och hållbar stad.

För att veta vad vi ska göra behöver vi först skapa medvetenhet om hur utmaningarna ser ut. Med den här rapporten tar vi flera steg i en sådan riktning genom att svart på vitt visa det vi alla känner till, men inte på ett samlat sätt fått redovisat för oss – att Stockholm är en skillnadernas stad.

Ett sammanhållet Stockholm, där välbefinnandet för alla invånare växer i takt med staden, är nu vårt mål. Den utveckling som en växande stad gör möjlig och nödvändig blir vårt verktyg.

Lars Råd
Stadsdirektör i Stockholms stad

Innehåll

Förord	3
Inledning	5
Om kommissionen	6
Rapportens syfte	6
Om social hållbarhet	7
Olika perspektiv på social hållbarhet	7
Social hållbarhet och välbefinnande	9
Den sociala hållbarhetens betydelse för samhället	11
Stockholm som stad	13
Skillnadernas Stockholm	16
Välbefinnande och hälsa	19
Medellivslängd	19
Självskattad hälsa	22
Ohälsotal	23
Tandhälsa hos barn	25
Uppväxtvillkor och utbildning	31
Familjernas ekonomiska förutsättningar	31
Skolresultat	34
Deltagande i kulturskolan och idrottsaktiviteter	38
Arbete och försörjning	43
Starka och svaga grupper på arbetsmarknaden	43
Utbildning	48
Inkomster och försörjning	51
Boende och stadsmiljö	59
Attraktivitet och stadskvaliteter	59
Bostadsförsörjning och boendesegregationen	61
Trångboddhet	63
Demokrati och trygghet	69
Demokratisk delaktighet och valdeltagande	69
Tillit till människor och myndigheter	72
Känslan av trygghet	75
Sammanfattning	80

Inledning

Stockholm är en attraktiv stad i en innovativ och stark region där det finns goda möjligheter till utveckling för både invånare, företag och andra organisationer. Befolkningen växer snabbt och nära hälften av alla nya invånare är från andra länder. Fler invånare ger större efterfrågan på varor och tjänster vilket i sin tur bidrar till ökad tillväxt och större möjligheter att finansiera välfärden. Stockholm är samtidigt, i likhet med många andra växande globala städer, en stad med tydliga sociala och ekonomiska skillnader. Under de senaste tio åren förefaller dessa skillnader i livsvillkor i flera avseenden vidgats mellan stadsdelar och befolkningsgrupper i Stockholm.

De ökande skillnaderna utgör en stor utmaning för Stockholm på flera sätt. Forskning har visat hur växande sociala skillnader bidrar till den sociala oro som under senare år blossat upp i såväl Stockholm som i andra städer. Städer som Stockholm befinner sig på detta sätt i ett spänningsfält mellan att å ena sidan vara motorer för utveckling, och å andra sidan riskera att bli slagfält för sociala konflikter.

Studier visar även att social och ekonomisk ojämlikhet kan påverka ett samhälles allmänna välbefinnande och hälsa negativt. De växande skillnaderna är inte bara ett problem för socioekonomiskt utsatta grupper, utan också något som kan påverka andra grupper i staden negativt. Att minska skillnader i livsvillkor kan således stärka välbefinnandet i ett växande Stockholm och för alla stockholmare. I Stockholms stads budget för år 2015 står den hållbara och jämlika staden i fokus och där slås fast att utvecklingen mot ett mer delat Stockholm ska vändas. Att Stockholm ska vara en sammanhållen stad utgör ett av fyra inriktningsmål fram till år 2018:

”Ett Stockholm som håller samman där alla barn ges lika möjligheter att uppnå kunskapsmålen, där bostäder finns till rimliga hyror och alla äldre garanteras en trygg ålderdom och där jämställdhet, jämlikhet och tillgänglighet är självklara förutsättningar för politiken.”

Som ett led i att förverkliga denna ambition har en kommission för ett socialt hållbart Stockholm tillsatts med uppdraget att analysera skillnader i livsvillkor i Stockholm och ta fram konkreta åtgärder för en jämlik och socialt hållbar stad. Kommissionen är ett långsiktigt arbete och den kommer att kommunicera sitt arbete genom rapporter, seminarier och andra möten. Denna första rapport avser att ge en första samlad bild av skillnader i livsvillkor mellan delar av Stockholm och grupper av stockholmare, och den ska ses som ett avstamp för fortsatta analyser, diskussioner och framtagande av åtgärder.

Syftet med denna rapport är att ge en första samlad bild av skillnader i livsvillkor i Stockholms stad

Kommissionen ska ge förslag på hur Stockholms stad kan minska skillnader i livsvillkor och hälsa för att därigenom öka välbefinnandet för alla stockholmare

Om kommissionen

Det övergripande uppdraget för Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm utgår från Stockholms stads budget för 2015 och kan sammanfattas som att ge förslag på hur Stockholms stad kan minska skillnader i livsvillkor och hälsa för att därigenom öka välbefinnandet för alla stockholmare. Kommissionens uppdrag kan delas upp i fyra deluppdrag som på många sätt hänger samman med varandra:

- Analysera skillnader i livsvillkor mellan grupper och geografiska områden i Stockholms stad.
- Identifiera och utveckla inriktnings- och verksamhetsmål för ett socialt hållbart Stockholm.
- Ge förslag på strategier och åtgärder för att minska skillnader i livsvillkor inom utpekade utvecklingsområden.
- Föreslå sätt att mäta och följa utvecklingen av skillnader i livsvillkor över tid i stadens system för styrning och ledning.

Kommissionens arbete ska pågå åren 2015–2017, varefter beslut fattas om hur arbetet ska utvecklas i stadens verksamheter. Under våren 2015 etableras kommissionens organisation och arbetssätt samtidigt som en första samlad bild av skillnader i livsvillkor och hälsa i Stockholms stad presenteras i en delrapport.

Stadsledningskontoret ansvarar för kommissionens arbete som huvudsakligen organiseras utifrån fyra utvecklingsområden: 1) Uppväxtvillkor och utbildning, 2) Arbete och inkomst, 3) Boende och stadsmiljö och 4) Demokrati och trygghet. Arbetet inom respektive område leds av en utvecklingsledare från stadens förvaltningar i nära samverkan med andra berörda förvaltningar och bolag. Kommissionens arbete ska ha en stark förankring i stadens verksamheter och kontinuerligt ge förslag på åtgärder och för att tidigt kunna gå från idé till förverkligande. Till kommissionen kopplas också fristående forskare.

Rapportens syfte

Syftet med denna rapport är att ge en första samlad bild av skillnader i livsvillkor i Stockholms stad. Mycket kunskap och statistik kring skillnader i livsvillkor finns att tillgå, men den samlade bilden har inte sammanställts tidigare. Kartläggningen gör inte anspråk på att ge en heltäckande eller fördjupad analys av den sociala ojämlikheten i Stockholms stad, utan ämnar ge en beskrivning av utvecklingen och nuläget utifrån ett antal utvalda indikatorer. Fördjupade analyser och redovisningar kommer Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm att återkomma med senare i arbetet.

Om social hållbarhet

I denna del av rapporten diskuteras begreppet social hållbarhet och hur det utgör en inriktning för Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.

Olika perspektiv på social hållbarhet

I rapporten *Vår gemensamma framtid* som Världskommissionen för miljö och utveckling presenterade 1987 etablerades en sedermera ofta citerad definition av hållbar utveckling: ”Hållbar utveckling kan definieras som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.”

Som tankemodell vilar idén om hållbar utveckling på tre samverkande dimensioner: den ekonomiska, ekologiska och sociala hållbarheten. För det hållbara samhällets bärkraft har de betraktats som likvärdiga, men deras inbördes relation har inte klarlagts på ett tillfredsställande sätt. Det verkar även vara så att den ekologiska och ekonomiska hållbarheten har ägnats större intresse än den sociala dimensionen. Som kontrast föreslår Alfredsson och Wijkman¹ en definition av hållbar utveckling där målet är en socialt hållbar utveckling inom ramen för de gränser naturen sätter, och där ekonomin är ett verktyg.

Hur respektive dimension i sig ska definieras har också varit föremål för omfattande diskussion inom forskningen och bland praktiker och beslutsfattare. Lika användbart som begreppet social hållbarhet har visat sig vara i politiska sammanhang, lika problematiskt har det genom sin mångtydiga användning framstått för forskarsamhället. Således kan konstateras att det saknas en allmänt erkänd definition av social hållbarhet.

Olsson² argumenterar för att värdet av begreppet inte är att det kan omsättas i exakta formuleringar eller mätbara variabler, utan att det kan förstås som ett orienterande begrepp som anger en riktning eller en möjlig framtid. Han påpekar samtidigt att litteraturen om social hållbarhet huvudsakligen kretsar kring två perspektiv; dels välfärden och dess fördelning i samhället, och dels samhällets förmåga att hantera konflikter och problem. Begreppets mer specifika innebörd varierar utifrån situation och rådande värderingar och normer. Även forskningsrådet Formas betonar behovet av att sätta hållbarhetsbegreppet i ett specifikt sammanhang för att det ska bli användbart.³

Ett annat sätt att närma sig den sociala hållbarheten med tydligare innehållsfokus utgår istället från ett folkhälsoperspektiv. Utifrån detta blir den sociala hållbarheten en fråga om hälsa och de faktorer i samhället som orsakar ohälsa

Idén om hållbar utveckling vilar på tre samverkande dimensioner: den ekonomiska, ekologiska och sociala hållbarheten

Det saknas en allmänt erkänd definition av social hållbarhet

1 Alfredsson, Eva & Wijkman, Anders (2014), "The Inclusive Green Economy – Shaping society to serve sustainability – Minor adjustments or a paradigm shift?"

2 Olsson, Sören (2012), "Social hållbarhet i ett planeringsperspektiv".

3 Forskningsrådet Formas, "Forskningsöversikt: hållbar stadsutveckling", 2:2011.

Samhällen bör skifta fokus i bedömningen av utveckling från ekonomisk produktion till människors välbefinnande

och den ojämlika fördelningen av hälsa i befolkningen. Dessa faktorer benämns inom folkhälsoforskningen för sociala bestämningsfaktorer och inkluderar allt från individuella livsstilsfaktorer, sociala nätverk, levnads- och arbetsförhållanden och andra generella socioekonomiska, kulturella och miljömässiga förutsättningar.⁴ WHO-rapporten *Closing the Gap in a Generation* från 2008 har under senare år varit särskilt inflytelserik inom detta område. I Sverige har det arbetet fått efterföljare i form av bland annat *Kommission för ett socialt hållbart Malmö* vars uppdrag var att fördjupa analysen av orsakerna till växande skillnader i hälsa i Malmös befolkning och utarbeta vetenskapligt underbyggda strategier för att minska ojämlikheter i hälsa.

Närbesläktade perspektiv som allt mer kommit att kopplas samman med den sociala hållbarheten tar sin utgångspunkt i begrepp som "livability", livskvalitet och välbefinnande. Det förstnämnda av dessa saknar adekvat svensk översättning, men kan förstås som liktydigt med sociala dimensioner av hållbarhet. Globala hänsynstaganden och det långsiktiga perspektiv som normalt förknippas med hållbar utveckling, betonas dock inte på samma sätt i litteraturen om "livability".⁵

Välbefinnande och livskvalitet är andra begrepp som har ägnats växande intresse av forskarsamhället och av politiska beslutsfattare. Såväl OECD som Eurostat mäter och följer sedan några år länders välbefinnande genom en kombination av objektiva och subjektiva indikatorer. I Storbritannien mäts sedan 2010 befolkningens välbefinnande av Office for National Statistics som ett komplement till ekonomiska indikatorer på samhällets välmående. År 2008 tillsatte den dåvarande franska presidenten Nicholas Sarkozy den så kallade Stiglitz-kommissionen vars uppgift var att analysera BNP:s begränsningar som mått på samhällets utveckling, och föreslå alternativa eller komplementära mått. I kommissionens slutrapport⁶ uttrycks rekommendationen att samhällen bör skifta fokus i bedömningen av utveckling från ekonomisk produktion till människors välbefinnande, och att välbefinnande i denna mening är en fråga om hållbarhet. Vidare framgår av kommissionens arbete att välbefinnande bör mätas genom såväl objektiva som subjektiva mått. Intressant att konstatera är också att de faktorer som ska beaktas i stor utsträckning motsvarar de faktorer som inom folkhälsoforskningen benämns sociala bestämningsfaktorer för hälsa. Det finns således skäl att betrakta perspektiven som närliggande, om än med viss skillnad i fokus.

Utifrån ett freds- och utvecklingsperspektiv kan social hållbarhet förstås som ett samhälles förmåga att stärka social sammanhållning och individers delaktighet i samhällsutvecklingen. Genom att tillgodose människans strävanden efter vissa grundläggande värden som säkerhet/trygghet, frihet/utveckling och rättvisa/erkännande. Dessa värden är i grunden omtvistade begrepp vars innebörd bara kan förhandlas fram mellan berörda aktörer i sitt speciella sammanhang. Det sociala kontraktets styrka vilar på en sådan behovstillfredsställelse och människors känsla av delaktighet i samhällets utveckling.⁷

4 Kommission för ett socialt hållbart Malmö (2013), "Malmös väg mot en hållbar framtid – hälsa, välfärd och rättvisa".

5 Tunström, Moa, "Livability på svenska", Trafikverket, 2014:177.

6 Stiglitz, Joseph, Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul (2009), "Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress".

7 Se t.ex. Abramhamson, Hans (2012), "Makt och dialog i rättvisa och socialt hållbara städer". Mistra.

Social hållbarhet och välbefinnande

Ett av de övergripande inriktningsmålen i Stockholms stads budget för 2015 är som tidigare nämnts att Stockholm ska vara en sammanhållen stad. Det konstateras att ett uppdelat Stockholm begränsar möjligheterna i livet för många stockholmare. Målet om social hållbarhet innebär att stadens verksamheter ska ge alla stockholmare möjligheten att utvecklas utifrån sina förutsättningar.

Fokus för inriktningsmålet är således att skapa förutsättningar för det som ibland kallas för människors självförverkligande. Konkret handlar det bland annat om att förskola och skola ska utjämna skillnader genom att ge lika möjligheter för alla barn att uppnå kunskapsmålen. Det handlar också om att staden ska säkerställa grundläggande individuella rättigheter som rätten till arbete och boende, samt att alla stockholmare ska ha tillgång till en levande och trygg närmiljö. Här finns också kopplingar till målen i stadens budget om att stärka mänskliga rättigheter och människors delaktighet och inflytande.

Den politiska inriktningen överensstämmer därmed särskilt väl med det perspektiv som placerar välbefinnande som yttersta mål med en socialt hållbar utveckling. Att skapa möjligheter för människor att utvecklas utifrån sina förutsättningar handlar i förlängningen om att ge förutsättningar för ett gott liv. Budgeten gör tydligt att de olika dimensionerna av hållbarhet är mål i sig, men lägger särskilt stort fokus på den sociala hållbarheten. Det är i linje med synsättet som placerar social hållbarhet i centrum för samhällets framåtskridande, inom de gränser naturen sätter, och där ekonomin utgör ett verktyg för att möjliggöra denna utveckling.

Välbefinnande kan förefalla vara ett okomplicerat och subjektivt begrepp som kan mätas genom människors självskattning av till exempel livsnöjdhet. Stiglitz-kommissionen förordar dock ett bredare förhållningssätt som också värderar vilka faktiska förmågor, eller kapaciteter, som människor besitter för att förverkliga det liv de önskar.⁸ Politiken och samhället har en central roll i förhållande till människors välbefinnande att påverka eller utveckla dessa förmågor eller förutsättningar. Och de faktorer som återkommande beskrivs som avgörande för en människas välbefinnande är exempelvis utbildning, arbete, boende och materiell levnadsstandard, sociala relationer, politisk röst och delaktighet, hälsa, trygghet och miljö. En jämförelse med den politiska inriktningen ovan visar också på en tydlig överensstämmelse med dessa faktorer.

Utgångspunkten för denna rapport och kommissionens fortsatta arbete är att ovanstående faktorer huvudsakligen återfinns inom tre huvudområden vilka representerar grundläggande mänskliga strävanden som tillsammans formar förutsättningar för goda liv, vilket illustreras i figuren på nästa sida om målområden för ökad social hållbarhet.

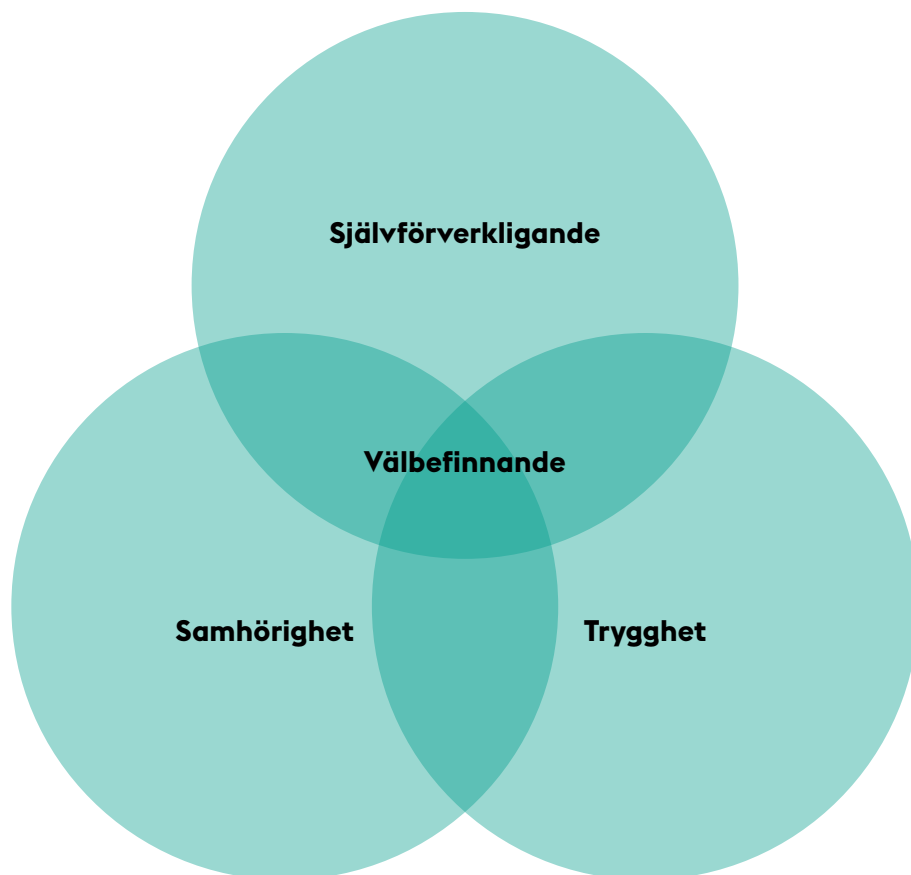
Målet om social hållbarhet innebär att stadens verksamheter ska ge alla stockholmare möjligheten att utvecklas utifrån sina förutsättningar

Politiken kan stärka människors välbefinnande genom att påverka deras förmågor och förutsättningar att förverkliga det liv de önskar

⁸ Stiglitz, Joseph, Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul (2009), "Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress".

Figur: Målområden för ökad social hållbarhet

Social hållbarhet handlar om fördelningen av livsvillkor som bidrar till vålbefinnande och den sammanvägda graden av vålbefinnande i samhället

Utifrån det här perspektivet handlar social hållbarhet om fördelningen av livsvillkor som bidrar till vålbefinnande och den sammanvägda graden av vålbefinnande i samhället. En socialt hållbar utveckling innebär att samhällets resurser fördelas på ett sätt som skapar möjlighet för fler att förverkliga sina liv genom utbildning, arbete och ett boende med tillgång till önskade kvaliteter. Det betyder också att den sociala sammanhållningen och samsörigheten med samhället stärks genom att fler görs delaktiga i samhällsutvecklingen. Och det innebär att människors behov av trygghet säkerställs.

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm har följaktligen inte ett lika utpräglat fokus på folkhälsa som exempelvis kommissionerna i Malmö och Göteborg. I viss mening är det dock en fråga om synsätt och begrepps användning eftersom hälsa kan ses som en delmängd av vålbefinnande, och vålbefinnande kan betraktas som en komponent av hälsa. Här väljer vi att betrakta hälsa som en avgörande del av människors vålbefinnande. Flera studier visar också att hälsa och vålbefinnande, utifrån olika sätt att mäta, är starkt korrelerade. Att förbättra det ena bidrar till det andra. Det ger Stockholms stad stora möjligheter att utgå från den etablerade kunskapsbas om social ojämlikhet och hälsa som de senaste årens folkhälsoforskning har resulterat i.

Modellens målområden överensstämmer i stort även med Abrahamssons förståelse av social hållbarhet som samhällets förmåga att stärka social sammanhållning genom att tillgodose människors strävan efter säkerhet, frihet och

utveckling, samt rättvisa och erkännande. Det sociala kontraktets styrka vilar på förmågan att hantera de målkonflikter som uppstår mellan dessa ambitioner, och det är därför av betydelse att analysera hur de olika målområdena förhåller sig till varandra i utarbetandet av strategier och åtgärder för att öka den sociala hållbarheten.

Den sociala hållbarhetens betydelse för samhället

Att mäta samhällets utveckling har traditionellt skett genom ekonomiska mått. Som Stiglitz-kommissionen konstaterar finns det dock skäl att utveckla hur vi bedömer samhällsutvecklingen. Att fästa avseende vid alla tre dimensioner av hållbarhet när samhällets utveckling ska värderas är nödvändigt och de bör alla ses som mål i sig. Det finns dock skäl att sätta den sociala hållbarheten i centrum för samhällets utveckling. En hållbar utveckling förutsätter samtidigt att detta mål inte eftersträvas på bekostnad av planetära förutsättningar. En god ekonomi tillhandahåller verktyg för möjliggöra en socialt och ekologiskt hållbar utveckling.

I forskningslitteraturen är sambandet mellan ekonomi och olika mått på subjektivt välbefinnande och hälsa väletablerat. Hälsan är bättre och det självskattade välbefinnandet större i länder med högre BNP-nivåer. Även när inkomstgrupper studeras inom ett land förefaller sambandet vara tydligt; hälsan är sämre och välbefinnandet lägre hos personer med lägre inkomst. Det förefaller också vara så att ekonomisk tillväxt vid lägre BNP-nivåer ger större effekt på välbefinnandet än vid högre BNP-nivåer.⁹

Förutom inkomstnivån i ett samhälle indikerar studier att även inkomstspridningen kan ha betydelse för hälsa och välbefinnande. I ekonomiskt mer jämlika samhällen har befolkningen överlag bättre hälsa och upplever ett högre subjektivt välbefinnande än i sådana med stor inkomstspridning. Forskning kopplar också samman jämnare inkomstfördelning med starkare social sammanhållning, lägre kriminalitet och större samhällsengagemang.¹⁰

Den ekonomiska ojämlikheten tenderar att växa i många länder. Särskilt i större städer är mönstret påtagligt. Inkomstskillnaderna i Sverige har traditionellt varit mindre, men har under senare år vuxit mer än i många andra jämförbara länder. Enligt OECD har denna utveckling hämmat landets tillväxt och inneburit en förlorad tillväxtpotential om uppskattningsvis 7,2 procentenheter 1990–2010 jämfört med en situation där klyftorna inte hade vuxit. Studien visar också att ju större inkomstklyftor, desto sämre förefaller det även gå utbildningsmässigt för personer med lågutbildade föräldrar.¹¹

Att minska skillnader genom att förbättra livsvillkoren för socioekonomiskt utsatta grupper i samhället är därför positivt både för individen och för samhället i stort. För individen växer möjligheterna till självförverkligande och

Hälsan är bättre och det subjektiva välbefinnandet större i länder med högre BNP-nivåer

Enligt OECD har växande inkomstskillnader i Sverige hämmat landets tillväxt

⁹ Lind, Daniel, (2005), "Lyckans ekonomi: ett framväxande forskningsområde", Ekonomisk Debatt 2:33; se även Malmökommissionens slutrapport *Malmöns väg mot en hållbar framtid – hälsa, välfärd och rättvisa*.

¹⁰ Hur ekonomisk ojämlikhet påverkar hälsa, välbefinnande och andra sociala förhållanden har varit föremål för debatt under senare år. Inte minst efter det att Richard Wilkinson och Kate Picketts bok *The Spirit Level* publicerades 2009. För en diskussion om ojämlikhetens påverkan på hälsa och social sammanhållning, se t.ex. Malmökommissionens underlagsrapport *Hur hänger en socialt hållbar utveckling och hälsans jämlikhet ihop?* av Per-Olof Östergren.

¹¹ OECD (2014), "Focus on Inequality and Growth".

60 MKR

Så stor var
kostnaden för
myndighetsinsatser
och försäkrings-
ärenden under en
veckas social oro
våren 2013

Utifrån ett socialt
investerings-
perspektiv finns
det goda skäl att
fördela samhällets
resurser på ett
sätt som utjämnar
skillnader i livsvillkor

förutsättningarna för en god hälsa och välbefinnande. För samhället skulle minskade skillnader innebära växande humankapital och produktivitetsökningar som skapar tillväxt och stärkt konkurrenskraft.

Det är också samhällsekonomiskt kostsamt att låta den sociala ojämlikheten växa, eftersom en allt större del av samhällets resurser då behöver allokeras för att bekämpa ojämlikhetens effekter. Erfarenheten är att kostnader som är förenade med social ojämlikhet är betydande. Ett exempel är kostnaderna som uppstår som en följd av utbrott av social oro. En uppskattning av kostnaderna för den sociala oron i Stockholm våren 2013 visade att den direkta kostnaden för enbart myndighetsinsatser och försäkringsärenden till följd av utbrända bilar och förstörda eller skadade byggnader var cirka 60 miljoner kronor.¹² Andra scenariobaserade kalkyler visar att en mindre grupp om 5-6 våldsbenägna unga män under sin uppväxt mellan 14-24 år kan generera samhällskostnader om cirka 33 miljoner kronor. Kostnaderna som uppstår i ett sådant scenario handlar till stor del om vårdkostnader, förlorad arbetsförmåga och behov av försörjning och omvårdnad.¹³

Ekonomiska beräkningar av kostnaden för socioekonomisk ojämlikhet i Stockholms stad saknas. Däremot har en beräkning för Västra Götaland genomförts som visade att ojämlikhet i hälsa under ett år gav upphov till 1 600 dödsfall, cirka 27 000 förlorade levnadsår, ett produktionsbortfall motsvarande 2,2 miljarder kronor samt en förlust i hälsa motsvarande 13,9 miljarder kronor.¹⁴ Det motsvarar en årlig kostnad per år och invånare om 10 000 kronor. Mycket talar för att Stockholms stad har motsvarande betydande kostnader per invånare även om den genomsnittligt högre utbildningsnivån kan inverka positivt för Stockholms del. Utifrån ett socialt investeringsperspektiv finns det därför goda skäl att fördela samhällets resurser på ett sätt som utjämnar skillnader i livsvillkor för att främja välbefinnande och hälsa. Det frigör långsiktigt ekonomiska resurser för investeringar i välfärd och förbättrad konkurrensförmåga.

12 Eidevall, Märten, "Notan för uppluppen: 63 miljoner", Dagens Nyheter 27 maj 2013.

13 Nilsson, Ingvar & Wadeskog, Anders (2013), "Trygghetens värde – sociala risker ur ett ekonomiskt perspektiv", Länsstyrelsen Dalarna.

14 Calidoni, Federica, Christiansson, Christina & Henriksson, Göran (2011), "Kostnader för ojämlikhet i hälsa i Västra Götaland – en beräkning av vad socioekonomisk ojämlikhet i hälsa kostar samhället", Västra Götalandsregionen.

Stockholm som stad

Den rådande bilden av Stockholm präglas starkt av den snabba befolkningstillväxten. Sedan år 2000 har stadens befolkning ökat med mer än 160 000 invånare. Det motsvarar ett halvt Malmö. Stort fokus ligger därför på att bygga ikapp och förbättra kapaciteten när det gäller allt från bostäder och trafikinfrastruktur till offentlig och kommersiell service, grönytor samt idrotts- och kulturutbud. Globaliseringens utmaningar står också i fokus med frågor om hur näringslivet ska klara omställningen till nya kunskapsintensiva näringar. Analysen av skillnader i livsvillkor behöver ta sin utgångspunkt i Stockholms position och särskilda förutsättningar. Hur Stockholm har utvecklats och vilka utmaningar staden står inför har analyserats i en rad framtidsutredningar framtagna av stadsledningskontoret.¹⁵ I avsnittet nedan sammanfattas några av huvuddragen i stadens pågående utveckling.

En innovativ stad i global konkurrens

Det går bra för Stockholm på många sätt och positioneringen i världen blir allt starkare. En stor näringslivsbredd på en relativt liten yta har bidragit till skapande av starka kluster och innovativa miljöer. Näringslivet har under de senaste 20 åren fått ett ökat kunskapsinnehåll och blivit alltmer inriktat mot kvalificerad tjänsteproduktion. 60 procent av sysselsättningen finns idag inom kunskapsintensiva tjänster. Många av de nya jobben finns inom den kreativa sektorn, såsom t.ex. arkitekt- och designbyråer, medieföretag, musikproducenter, programvaru- och datorspelsproducenter och reklambyråer.¹⁶

Stockholm konkurrerar idag med de mest innovativa regionerna i världen och denna konkurrens hårdnar. Påverkan från omvärlden ökar snabbt vilket märks dels genom en ökande konkurrens om investeringar, kunskap och kapital dels i form av ett ökande informationsflöde och influenser från omvärlden. Under de senaste decennierna har Stockholms position som tillväxtmotor stärkts. Ett större och tätare Stockholm förstärker de kvaliteter som gör att folk söker sig hit. Fler invånare ger större efterfrågan på varor och tjänster och fler företag, vilket bidrar till ökad tillväxt och större möjligheter att finansiera välfärden. Detta är en utveckling att slå vakt om inte minst eftersom Stockholms konkurrenskraft är avgörande för tillväxten i hela Sverige.

En arbetsmarknad i förändring

Stockholm har Sveriges största och mest välfungerande arbetsmarknad, men det finns en betydande matchningsproblematik. Samtidigt som det finns en tydlig brist på vissa specialistkompetenser står många utanför arbetsmarknaden. Utbildning blir allt viktigare och befolkningens höga kompetens är en av Stockholms uppenbara styrkor. Löneläget är också generellt sett högre i

Sedan år 2000 har stadens befolkning ökat med mer än 160 000 invånare. Det motsvarar ett halvt Malmö

Utbildning blir allt viktigare och befolkningens höga kompetens är en av Stockholms uppenbara styrkor

¹⁵ www.stockholm.se/framtidsutredningen

¹⁶ Mälardalsrådet (2013) ”Kreativa krafter Stockholm-Mälardalen” 13:07.

En tydlig svaghet på arbetsmarknaden är att utrikesföddas kompetens inte tas tillvara i tillräcklig omfattning

Invandring och inflyttning från andra delar av landet är en viktig förklaring till att det går så bra för Stockholm

Stockholm än i övriga landet och det finns en större andel höginkomsthushåll. Drygt hälften av Stockholms arbetsföra befolkning har eftergymnasial utbildning och mer än hälften av eleverna i Stockholms stad börjar läsa på högskola inom tre år efter sin studentexamen. Samtidigt saknar tre av tio 20-åringar en fullföljd gymnasieutbildning. Att få ett arbete utan gymnasieexamen är svårt och väntas bli ännu svårare i framtiden. Skillnader i utbildningsnivå är således en central del av denna delrapport.

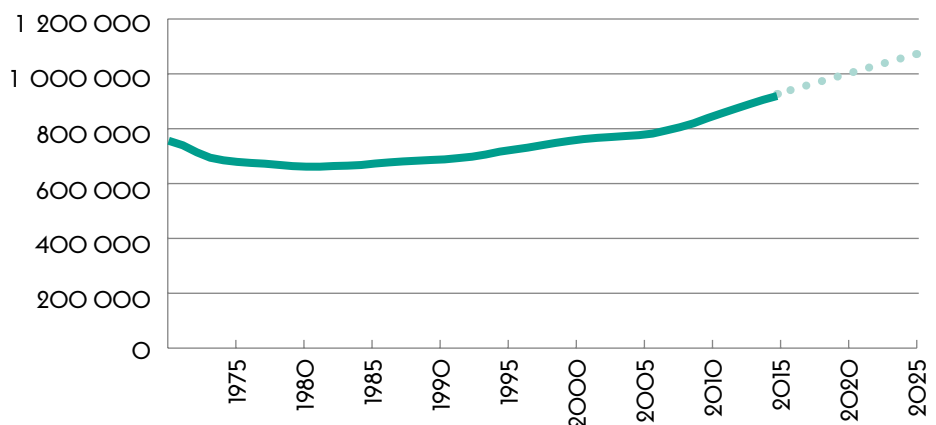
I takt med att näringslivet blivit alltmer kunskapsintensivt har många enklare och mindre välbetalda jobb kontinuerligt utkonkurrerats och rationaliserats bort. I många fall genom att dessa jobb flyttat produktion till andra länder med lägre lönenivåer. Detta är i grunden en positiv strukturomvandling som har stärkt Stockholms och Sveriges internationella konkurrenskraft. Men det är också en utveckling som lett till ökade inkomstskillnader och till att kraven på utbildning har skärpts.

En tydlig svaghet på arbetsmarknaden är också att utrikesföddas kompetens inte tas till vara i tillräcklig omfattning. Arbetslösheten är nästan tre gånger så stor hos den utrikesfödda befolkningen. Integration på arbetsmarknaden är en av de viktigaste frågorna för Stockholms utveckling och den framtida kompetensförsörjningen.

Befolkningstillväxt som innebär möjligheter och utmaningar

Stockholm är en av Europas snabbast växande städer och kommer att vara en miljonstad redan år 2020. Under de senaste fem åren har befolkningsökningen legat på i genomsnitt 17 000 personer per år. Ett högt barnafödande förklarar ungefär hälften av befolkningstillväxten och resten beror på inflyttning, framför allt från utlandet. Invandring och inflyttning från andra delar av landet är en viktig förklaring till att det går så bra för Stockholm. Hälften av inflyttarna är mellan 22 och 33 år och många är högutbildade, vilket är viktigt för kompetensförsörjningen och bidrar till en gynnsam demografisk utveckling. Samtidigt bidrar den kraftiga inflyttningen till en ökad socioekonomisk polarisering på bostadsmarknaden.

Befolkningsutveckling i Stockholms stad, faktisk utveckling till och med 2014 därefter prognos

Källa: SCB och Sweco Strategy

Varje år flyttar drygt 70 000 personer in till Stockholm, hälften kommer från andra kommuner inom Stockholms län, 30 procent från övriga Sverige och 20 procent från utlandet. Samtidigt flyttar nästan lika många ut från staden, främst till kommuner i Stockholms län. Många stockholmare, nära 100 000, flyttar dessutom inom staden varje år.

De stora flyttströmmarna påverkar grundläggande strukturella och ekonomiska faktorer i olika bostadsområden. Det finns ett tydligt mönster i hur man flyttar som är starkt knutet till individernas inkomster. Stockholmare tenderar att bo i alltmer socioekonomiskt homogena områden. Förenklat kan man säga att de med relativt höga inkomster flyttar till innerstaden och till villaområden, och de med lägst inkomster huvudsakligen till hyresrätter i stadens yttre delar. Att hyresrätterna blivit färre och mer koncentrerade till stadens yttre delar har också medfört en viss inlåsningsseffekt.

Storleken och tätheten har många fördelar, men också sina baksidor. Det är dyrt att leva i Stockholm framför allt på grund av att boendekostnaderna är markant högre än genomsnittet i landet. Höga boendekostnader i kombination med bostadsbrist gör att de med låga inkomster har det svårt att etablera sig i Stockholm. Detta drabbar inte minst unga personer och utrikes födda och riskerar att försvåra rekrytering inom en rad prioriterade branscher.

Det är också trängsel i Stockholms trafiksystem, både på vägar och spår. På flera ställen ligger trafiken nära kapacitetsgränsen. Det pågår och planeras just nu en rad stora infrastrukturinvesteringar som har betydelse för framkomligheten på sikt, inte minst tunnelbaneutbyggnaden. Men eftersom det dröjer innan dessa investeringar är på plats och befolkningen samtidigt fortsätter att växa är det viktigt att avlasta transportsystemet genom trimningsåtgärder och ett effektivare utnyttjande. Gång-, cykel- respektive kollektivtrafik kommer att behöva prioriteras ytterligare framöver.

Dessa åtgärder är också viktiga ur klimatsynpunkt. Stockholms stad har en lång tradition av att minska sin miljöpåverkan och har sedan 1990 kunnat uppvisa en utsläppsminskning av växthusgaser med en fjärdedel. Men trots att utsläppen minskar inom regionen, har invånarna en stor påverkan på de globala utsläppen eftersom mycket av det vi konsumerar produceras någon annanstans i världen. Staden har antagit ett mål om att vara fossilbränslefritt år 2040. För att klara av detta behövs en mängd åtgärder och ett aktivt samarbete mellan privata och offentliga aktörer i Stockholmsregionen samt stockholmarna.

En stad med möjligheter

Stockholm har ett antal utmaningar, men sammantaget ger staden goda möjligheter till utveckling för invånare, företag och andra organisationer. Den snabba befolkningstillväxten är på många sätt ett kvitto på att staden är attraktiv och erbjuder en livsmiljö som många människor vill ha. Stadens attraktionskraft påverkas samtidigt av att de sociala skillnaderna ökar och det gör det kommande arbetet med att stärka den sociala hållbarheten extra viktigt.

Det finns ett tydligt mönster i hur man flyttar som är starkt knutet till individens inkomster

Trots att utsläppen minskar inom regionen har invånarna en stor påverkan på de globala utsläppen

14

Stockholms stad
är indelad i 14
stadsdelsområden

Skillnadernas Stockholm

I följande kapitel redovisas skillnader i livsvillkor inom ett antal ämnesområden som bedömts vara avgörande för en socialt hållbar utveckling i Stockholms stad.

- Välbefinnande och hälsa
- Uppväxtvillkor och utbildning
- Arbete och försörjning
- Boende och stadsmiljö
- Demokrati och trygghet

Inom ramen för dessa områden presenteras utvecklingen och nuläget för ett antal utvalda indikatorer. De indikatorer och underlag som har studerats är ett urval av befintlig statistik och forskning som belyser skillnaderna i livsvillkor i Stockholms stad. Dessa har valts med utgångspunkt i att de är ofta använda och kända och på ett tydligt sätt visar på viktiga skillnader och likheter mellan olika grupper och områden.

Statistiken har i arbetet med rapporten analyserats med ett antal olika utgångspunkter, i huvudsak per geografiskt område, ålder, kön, tid, utbildningsnivå, boende och härkomst. Alla dessa olika aspekter redovisas dock inte i rapporten eftersom det skulle bli ett svåröverskådligt material. I kommissionens fortsatta arbete kommer ytterligare fördjupade och tvärspektoriella analyser att göras inom dessa områden.

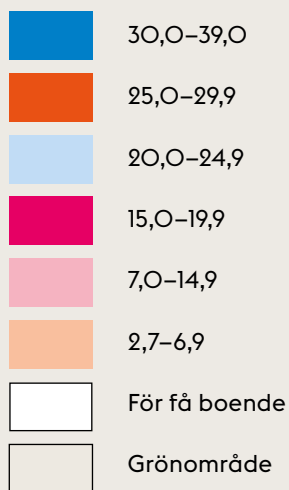
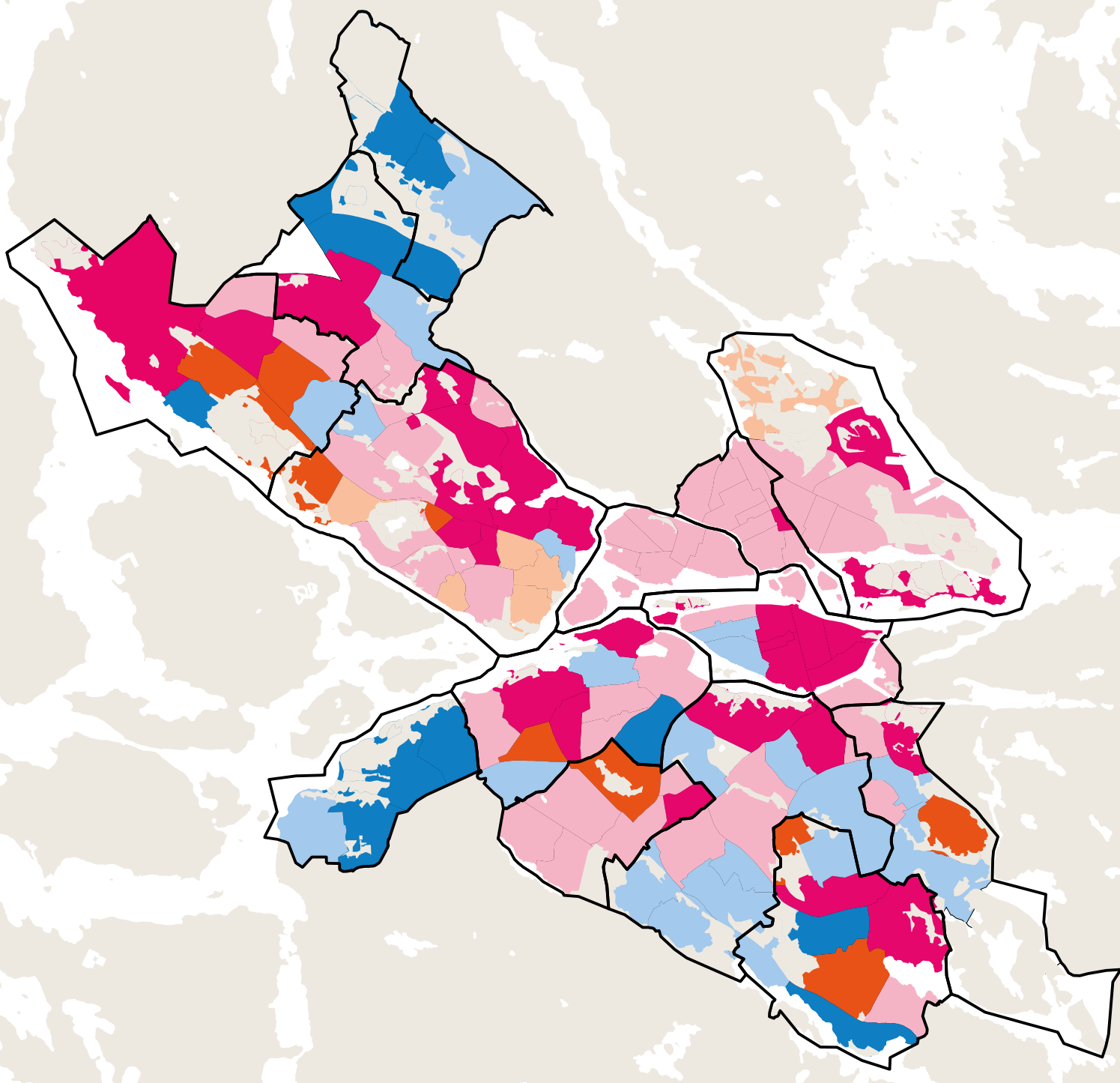
Den geografiska uppdelningen utgår från stadsdelsområden och stadsdelar. En stor del av den kommunala servicen är fördelad på stadsdelsnämnder vars verksamhet administreras av en stadsdelsförvaltning och inom ett geografiskt stadsdelsområde. Sedan år 2007 är Stockholms stad uppdelad i 14 stadsdelsområden och ett stadsdelsområde omfattar ett antal stadsdelar och totalt i hela staden finns det 133 stycken stadsdelar (varav 130 är bebodda) och ambitionen har varit att göra analyserna på denna stadsdelsnivå där det är möjligt. Skälet till detta är att vissa av stadsdelsområdena innehåller stora socioekonomiska skillnader. En karta med stadsdelarnas namn finns på sista uppslaget.

Den statistik som inte har en källhänvisning är registerdata från SCB och har bearbetats av Sweco Strategy och skribenterna. Den folkhälsoenkät som görs av Stockholms läns landsting har också varit ett viktigt underlag liksom internt material från stadens förvaltningar. Stadens medborgar- och brukarundersökningar liksom trygghetsmätning har också använts.

En karta med
stadsdelarnas
namn finns på sista
uppslaget

Välbefinnande och hälsa

Ohälsotalet i Stockholm år 2013

(Antal ohälsodagar)

Välbefinnande och hälsa

Folkhälsan har utvecklats positivt i Stockholm liksom i hela Sverige under många år. Men samtidigt som vi blir allt friskare växer skillnaderna i hälsa mellan grupper av människor. Hälsa och välbefinnande påverkas av en rad olika faktorer och flera studier visar att det finns ett nära samband mellan socioekonomisk status och hälsa. Skilda uppväxtvillkor förklarar ofta skillnader i den äldre befolkningens hälsa, vilket visar att hälsorisker i barndomen påverkar välbefinnandet under resten av livet.¹⁷ I avsnittet nedan presenteras strukturella skillnader i hälsa och välbefinnande inom Stockholms stad utifrån några utvalda indikatorer.

Stora skillnader i ohälsa

Skillnader i hälsa och välbefinnande kan bland annat beskrivas med antal ohälsodagar. Kartan på föregående sida visar att det är stora skillnader i ohälsotalet mellan olika stadsdelar och generellt sett ökar ohälsan gradvis med avståndet från innerstaden. Mörkblått betyder att antalet ohälsodagar överstiger 30 dagar och markerar tio stadsdelar: Skärholmen, Rinkeby, Akalla, Husby, Hässelby Strand, Hökarängen, Västberga Östra, Sättra, Tensta och Farsta Strand. Lägsta ohälsotal har stadsdelen Universitetet, vilket beror på den höga andelen studenter som bor i området. Övriga fem stadsdelar med ohälsotal under 7 dagar ligger samtliga i Bromma. Höglandet hade det lägsta ohälsotalet år 2013 med 4 dagar och Skärholmen som hade det högsta ohälsotalet på 39 dagar. Ohälsotalet beskrivs lägre fram i detta kapitel.

Medellivslängd

Hälsans mest uppenbara mått är medellivslängden och den har ökat både i Sverige och i Stockholms stad nästintill oavbrutet sedan 1860-talet. Kvinnor har länge haft en högre medellivslängd än männen, men skillnaderna mellan könen minskar. Idag är medellivslängden för kvinnor i Stockholms stad 84,2 år, en ökning med 7,6 år sedan 1970. Männen medellivslängd har under samma period ökat med 11 år och ligger idag på 80,7 år, vilket är en snabbare ökning än riksgenomsnittet. I början av 1970-talet var männens livslängd 2,5 år kortare i Stockholm stad jämfört med riket, för att nu ha kommit ifatt och förbi övriga riket.

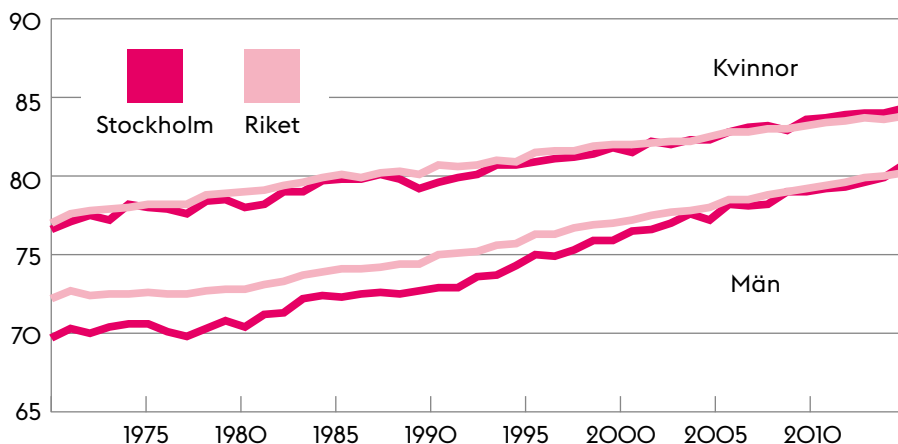

Skillnaden i medellivslängd mellan kvinnor och män har minskar från 6,9 år 1970 till 3,5 år 2013

¹⁷ Folkhälsomyndigheten (2013), ”Barn och unga”.

Kvinnor på Östermalm har högst förväntad medellivslängd på drygt 86 år. Att jämföra med män i Skärholmen med en förväntad livslängd på 78 år. Det innebär en skillnad på drygt 8 år.

Återstående medellivslängd vid 0 års ålder, 1970–2013, riket och Stockholms stad

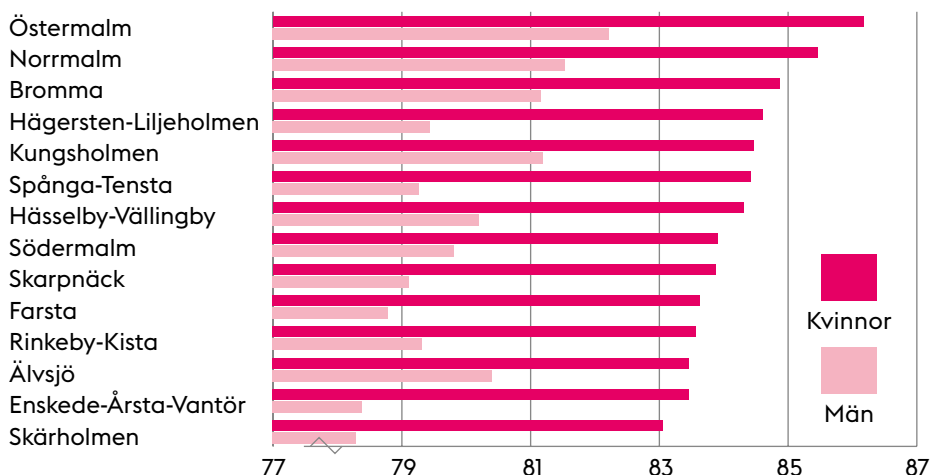

Källa: SCB, bearbetat av Sweco Strategy

Skillnaderna i medellivslängd mellan kvinnor och män i Stockholm har minskat relativt konstant den studerade perioden, från 6,9 år 1970 till 3,5 år 2013. Den viktigaste förklaringen är att dödligheten minskat kraftigt i hjärt- och kärlsjukdomar och mer bland män än bland kvinnor.¹⁸

I diagrammet nedan redovisas beräknad återstående livslängd vid födseln i olika stadsdelsområden i Stockholms stad. Kvinnor på Östermalm har högst förväntad medellivslängd på drygt 86 år. Kvinnor i Skärholmen har kortast förväntad livslängd med 83 år, följt av Enskede-Årsta-Vantör och Älvsjö. Även bland männen är den förväntade livslängden kortast i Skärholmen (78 år) och längst på Östermalm (82 år). Skillnaden i medellivslängden på Östermalm och i Skärholmen är 3,1 år för kvinnor respektive 3,9 år för män.

Återstående medellivslängd vid 0 års ålder, 2010–2014, kvinnor resp. män i Stockholms stad

Anm: Beräkningen har gjorts som ett genomsnitt för åren 2010–2014.

Källa: SCB, bearbetat av Sweco Strategy

18 Folkhälsomyndigheten, "Folkhälsan i Sverige - Årsrapport 2014".

Statistik över förväntad livslängd uppdelat på de 14 stadsdelsområdena finns från 1985 och framåt, och trenden är positiv i samtliga stadsdelsområden. För kvinnorna har medellivslängden ökat mest i Hägersten-Liljeholmen och på Norrmalm, med en genomsnittlig årlig ökningstakt på cirka 0,24 procent eller sammanlagt 5,4 år sedan 1985. För männen har medellivslängden ökat mest på Södermalm, Norrmalm och Kungsholmen med en årlig ökningstakt på 0,4 procent, vilket motsvarar nära 9 år i ökad livslängd sedan 1985. En vanlig förklaring till ökad medellivslängd inom ett visst geografiskt område är selektiv migration och generationsskiften, vilket skulle kunna förklara att kvinnornas livslängd ökat mest i Hägersten- Liljeholmen och männens på Södermalm och på Kungsholmen, där många nya bostäder har byggts. Systematiska flyttningar av personer med hög utbildning och bra hälsa leder till att dessa områden får en lägre dödlighet.¹⁹

Förbättringen av förväntad livslängd har gått långsammare i t.ex. Skärholmen, 3,7 år för kvinnor och 5,6 år för män. Skillnaden mellan de stadsdelsområden med längst respektive kortast livslängd för kvinnor har ökat med omkring ett år sedan 1985, medan skillnaden för männen varit relativt konstant.

Det finns tydliga samband mellan förväntad livslängd och utbildning, detta gäller både män och kvinnor. Idag är skillnaderna i livslängd större mellan utbildningsgrupper än mellan könen och statistiken visar att utbildning har en större betydelse för livslängden i Stockholm än i riket. Skillnaden i förväntad återstående livslängd för män med högst grundskoleutbildning jämfört med män med eftergymnasial utbildning är 6,9 år i Stockholms län. I riket som helhet är skillnaden 5,2 år. Även bland kvinnor är skillnaden större i Stockholms län än i riket som helhet.²⁰ I tabellen nedan redovisas förväntad återstående medellivslängd för kvinnor och män med olika utbildningsnivå vid 30 års ålder. Uppgifterna gäller för Stockholms län jämfört med riket som helhet, men motsvarande mönster gäller även för Stockholms stad.

Förväntad återstående medellivslängd (år) från 30 års ålder, efter utbildningsnivå

Utbildningsnivå	Kvinnor		Män	
	Stockholms län	Sverige	Stockholms län	Sverige
Förgymnasial	51,1	51,6	46,1	47,6
Gymnasial	54,1	54,4	49,7	50,0
Eftergymnasial	57,0	56,8	53,0	52,8
Skillnad mellan för- och eftergymn. utb.	5,9 år	5,2 år	6,9 år	5,2 år

Källa: Stockholms läns landsting, "Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa i Stockholms län, Öppna jämförelser 2014"

¹⁹ SCB (2012), "Kvarboende, flyttningar och dödlighet".

²⁰ Stockholms läns landsting, "Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa i Stockholms län, Öppna jämförelser 2014".

Rinkeby-Kista och Skärholmen har störst andel av befolkningen med sämre självskattad hälsa och det gäller både kvinnor och män

Kvinnor med endast grundskoleutbildning har haft den minst gynnsamma utvecklingen och i den gruppen har den återstående medellivslängden vid 30 års ålder nästan inte ökat alls under den senaste tjugoårsperioden.²¹ Detta kan förklaras av att utbildningsnivån generellt sett har höjts under flera decennier och att de som endast har grundskoleutbildning idag utgör en alltmer socialt utsatt grupp. Forskning visar att de med sämre sociala resurser också har sämre förutsättningar att uppmärksamma hälsofrågor eller förändra sina levnadsvanor. Idag är alla stora dödsorsaker i befolkningen – hjärtsjukdom, stroke, cancer, olyckor, självmord och alkoholrelaterade diagnoser – vanligare bland dem med kort utbildning.²²

Självskattad hälsa

För att fånga hälsotillståndet på ett mer övergripande plan studeras ofta individens självskattade hälsa. Självskattad hälsa utgår från den svarandes egen bedömning av hälsotillståndet och har visats sig vara ett bra mått på det allmänna välbefinnandet och en av de bästa indikatorerna för att förutsäga individens framtida hälsoutveckling.²³

I landstingets folkhälsoenkät ställs frågan ”Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?”. I genomsnitt 27 procent av alla kvinnor och 23 procent av männen i Stockholms stad bedömer att den egna hälsan är sämre än god.²⁴ Variationen mellan stadsdelsområdena är stor och samvarierar i huvudsak med befolkningens socioekonomiska sammansättning i respektive område. Rinkeby-Kista och Skärholmen har störst andel av befolkningen med sämre självskattad hälsa och det gäller både kvinnor och män. 38 procent av männen och 31 procent av kvinnorna i Rinkeby-Kista skattar sin hälsa som sämre än god, att jämföra med 16 procent av männen och 22 procent av kvinnorna på Kungsholmen.

Det finns tydliga samband som visar att det är vanligare att skatta sin hälsa som sämre bland personer med kort utbildning och bland utrikesfödda. Dålig självskattad hälsa är också vanligare bland arbetslösa och naturligt nog bland förtidspensionerade. Tidsserier från år 2002 visar att både mäns och kvinnors självskattade hälsa har utvecklats positivt i alla stadsdelsområden. När det gäller uppgifterna för år 2014 kan det uppmärksammas att andelen kvinnor som svarar att deras hälsotillstånd är dåligt har minskat betydligt i Rinkeby-Kista sedan undersökningen år 2010, då hela 44 procent av alla kvinnor skattade sin hälsa som sämre än god.

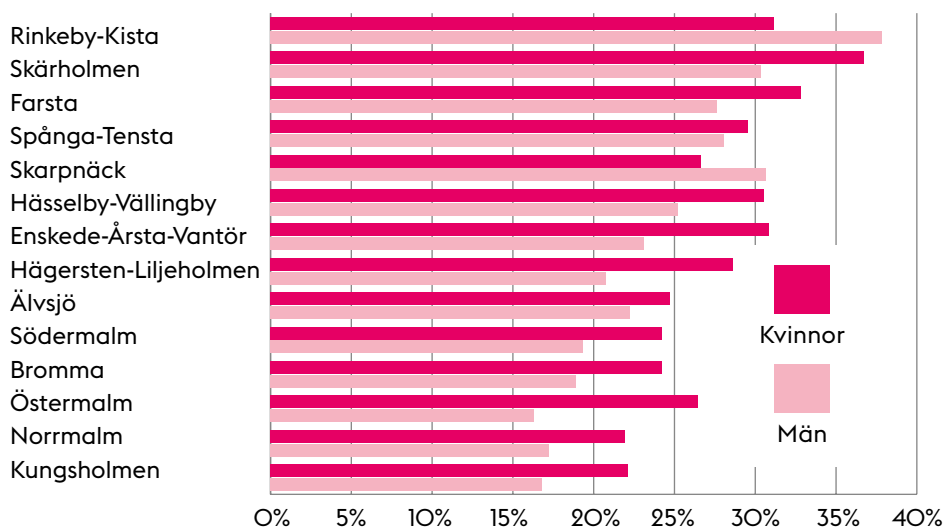
21 Folkhälsomyndigheten, ”Folkhälsan i Sverige - Årsrapport 2014”.

22 Ibid.

23 Kommission för ett socialt hållbart Malmö (2012), ”Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa i Malmö”.

24 Svarsalternativen: mitt hälsotillstånd är någorlunda, dåligt eller mycket dåligt.

Andel med sämre än god självskattad hälsa, kvinnor resp. män 18–84 år, år 2014

Källa: Folkhälsoenkäten 2014, Stockholms läns landsting

38%

38 procent av männen i Rinkeby-Kista skattar sin hälsa som sämre än god, att jämföra med 16 procent av männen på Kungsholmen

Ohälsotal

Skillnader i hälsa och välbefinnande kan också beskrivas i antalet ohälsodagar såsom visades i kartan i inledningen till detta avsnitt. Ohälsotalen är ett mått på den totala sjukfrånvaron som ersätts från sjukförsäkringen, både sjukpenning och sjuk- och aktivitetsersättning (det som tidigare kallades förtidspension), men innehåller inte dagar med sjuklön från arbetsgivaren.²⁵ Ohälsotalen minskade kraftigt i Stockholms stad under perioden 2004–2011 och har sedan legat på en i stort sett oförändrad nivå. När ohälsotalen var som högst 2003, var ohälsotalen för män 29 dagar och för kvinnor 38 dagar. Idag är de nära nog halverade – 2013 var ohälsotalen för män 16 dagar och för kvinnor 21 dagar. Den kraftiga minskningen beror dels på ett minskat antal dagar med sjukpenning i relation till befolkningen, men främst på regeländringar avseende sjuk- och aktivitetsersättning.²⁶ Statistiken för år 2014 har ännu inte bearbetats för Stockholms stad, men på riksnivå finns en tendens till stigande ohälsotal.

Det är stora skillnader i ohälsotal mellan kvinnor och män, även om en minskning av klyftorna mellan könen kan noteras under 2000-talet. År 2003 hade kvinnor i genomsnitt 9 fler ohälsodagar än män, 2013 har detta gap minskat till 5 dagar.

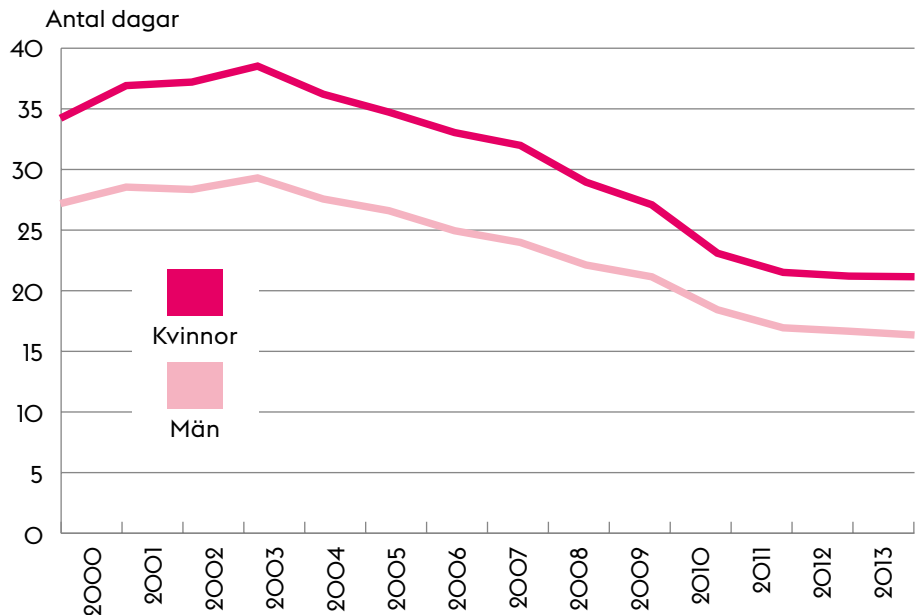
²⁵ Ohälsotalen är ett mått på utbetalda dagar med sjukpenning, rehabiliteringspenning samt sjuk- och aktivitetsersättning. Försäkrade som inte omfattas av regler om sjuklön, till exempel egna företagare, studerande och arbetslösa ingår i redovisningen från dag 1 av sjukdomen.

²⁶ Statistik om Stockholm, "Ohälsotal i Stockholm, Årsrapport 2013".

Skillnaderna i hälsa mellan mer och mindre resursstarka områden ökar. De stadsdelar som har låga ohälsotal år 2013 har också haft den största procentuella minskningen i antalet ohälsodagar sedan år 2000

Ohälsotalet för kvinnor och män i Stockholms stad, år 2000–2013, genomsnittligt antal dagar

Även om de totala ohälsotalen minskat i alla stadsdelar fram till och med år 2013 förefaller skillnaderna mellan mer och mindre resursstarka områden öka. De stadsdelar som har låga ohälsotal år 2013 har också haft den största procentuella minskningen i antalet ohälsodagar sedan år 2000.²⁷

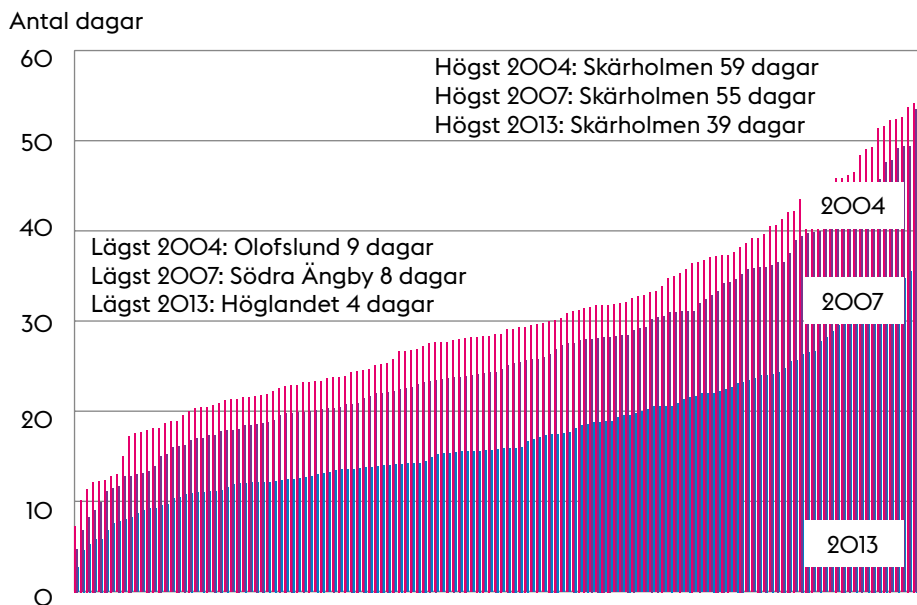
Diagrammet på nästa sida visar ohälsotalet i olika stadsdelar sorterat efter högst antal ohälsodagar år 2013, 2007 respektive 2004. Stora differenser framträder och Skärholmen är den stadsdel som har högst ohälsotal alla tre åren, samtidigt som tre stadsdelar i Bromma har haft lägst ohälsotal, när man undantar stadsdelen Universitetet. Det finns tydliga samband mellan ohälsa och ekonomisk tillväxt. En låg ohälsa innebär att en större andel av samhällets resurser kan användas produktivt. Regionala skillnader i hälsa och ekonomisk utveckling följs därför åt och studier visar att den ekonomiska situationen är sämre i kommuner där ohälsan är stor.²⁸

I Stockholms stad är det tydligt att stadsdelar med höga ohälsotal också har en högre arbetslöshet, lägre inkomster och en större andel utlandsfödda. Utbildningsnivån är dock den faktor som bäst förklarar skillnaderna i ohälsotal mellan stadsdelarna. Personer med högre utbildningsnivå har i genomsnitt bättre hälsa. I Folkhälsomyndighetens årsrapport 2014 framhålls hur utbildning kan påverka hälsan på flera sätt; lägre hälsorisker i arbetslivet, högre inkomst, mindre ekonomisk utsatthet och stress. Utbildning kan också påverka hur människor betar sig privat, och göra dem bättre rustade att hitta och tillgodogöra sig information om hälsorelaterat beteende. Rapporten visar att kvinnor med endast grundskoleutbildning är en grupp som i fler avseenden haft den minst gynnsamma hälsoutvecklingen. För denna grupp har även den självskattade hälsan försämrats.

²⁷ Standardavvikelsen avseende ohälsotal har ökat sedan början på 2000-talet. Det innebär att spridningen mellan medelvärdet för staden och enskilda stadsdelar har blivit större.

²⁸ Statens folkhälsoinstitut, "Hälsans betydelse för individens och samhällets ekonomiska utveckling", 2007:8.

Ohälsotalet i olika stadsdelar i Stockholms stad år 2013, 2007 och 2004, genomsnittligt antal dagar

Skärholmen är den stadsdel som har högst ohälsotal, samtidigt som stadsdelar i Bromma har haft lägst ohälsotal sedan 2004

Tandhälsa hos barn

Ett annat sätt att visa skillnader i hälsa är att studera tandhälsan. Tandhälsan är också en bra indikator för att studera det allmänna hälsotillståndet, eftersom tandhälsan hänger nära samman med levnadsvanorna i stort. Tandhälsan har förbättrats under en lång tid, men trots fri tandvård för barn i Sverige är förekomsten av barnkaries högst ojämnt fördelad och tydligt kopplad till social utsatthet. Det finns flera studier som visar att risken för att barn och unga ska få karies är starkt kopplat till om föräldrarna själva har dålig tandhälsa. Det finns också en ökad risk om föräldrarna har utomeuropeisk bakgrund, dålig ekonomi, låg utbildning och är unga.²⁹

Tandvårdsrelaterade beteenden grundläggs tidigt i livet och har stor betydelse för tandhälsan i vuxen ålder. Barnkaries kan kopplas till en mängd olika både akuta och kroniska medicinska tillstånd, till exempel långsam tillväxt och försämrad livskvalitet. Via inflammatoriska mekanismer kan barnkaries också kopplas till utvecklandet av hjärt-kärlsjukdomar i vuxen ålder. Detta tydliggör hur kroniska sjukdomar i vuxen ålder ofta kan spåras till förhållanden under de tidiga levnadsåren.³⁰

Alla barn i Sverige kallas till sin första tandundersökning när de är tre år – och har fri tandvård till och med det år de fyller 19 år. Diagrammet nedan visar andel treåringar med kariesskadade tänder, fördelat på stadens fjorton stadsdelsområden. Störst andel treåringar med kariesskadade tänder finns i Rinkeby-Kista, där hade 13 procent av treåringarna kariesskadade tänder år 2014, följt av Spånga-Tensta och Skärholmen.

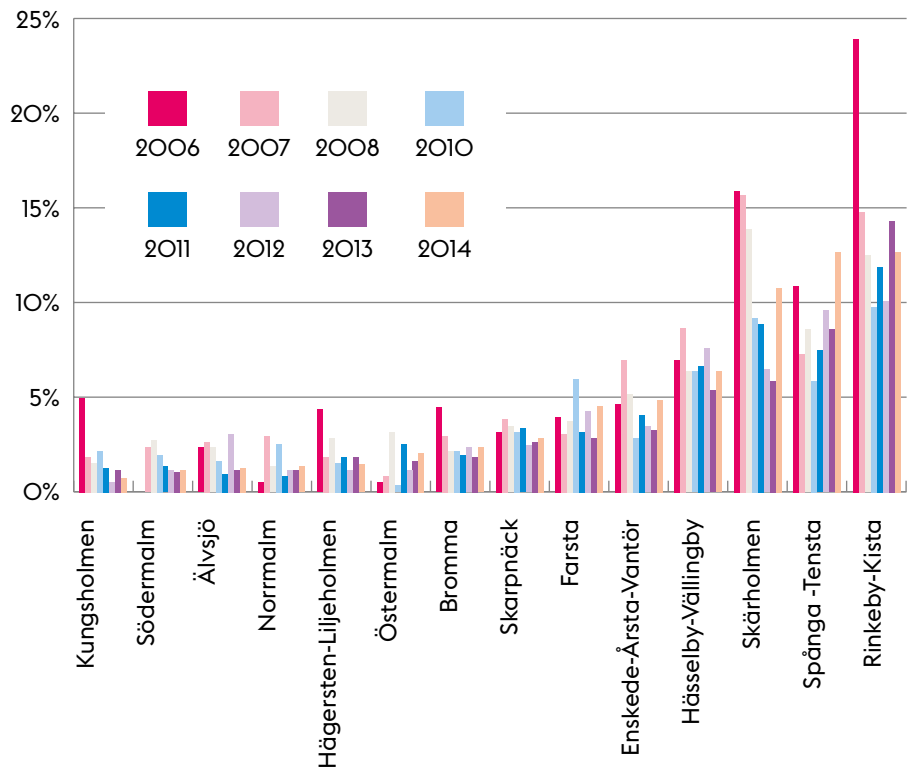
²⁹ Socialstyrelsen (2013), "Sociala skillnader i tandhälsa bland barn och unga".

³⁰ Ibid.

Störst andel treåringar med kariesskadade tänder finns i Rinkeby-Kista, där hade 13 procent av treåringarna kariesskadade tänder år 2014, på Kungsholmen mindre än 1 procent

Andel treåringar med kariesskadade tänder per stadsdelsområde, år 2006–2013

Källa: Hälsa- och sjukvårdsförvaltningen, Stockholms läns landsting

Andelen treåringar med karies har haft en generellt nedåtgående trend i Stockholms län sedan början på 2000-talet. Det gäller även i Stockholms stad, men när mindre geografiska områden såsom stadsdelsområden studeras varierar utvecklingen mer från år till år. Skillnaderna i tandhälsan är dock stor mellan olika stadsdelsområden och det är tydligt att grupper med låg inkomst och de som är födda utomlands halkat efter. Forskning visar att dessa grupper genomgående skattar sin tandhälsa mycket lägre, och många går inte till tandläkaren trots att de har ett behov. Skillnaden i tandhälsa för treåringar handlar framför allt om olika grad av tandborstning, medan det bland äldre barn tros vara kostvanorna som ger den största skillnaden.³¹

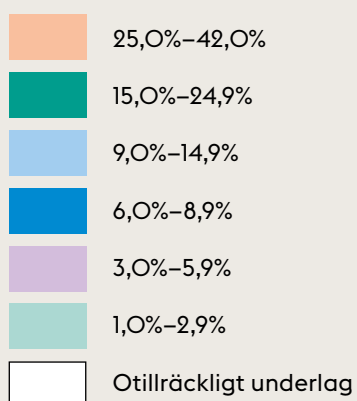
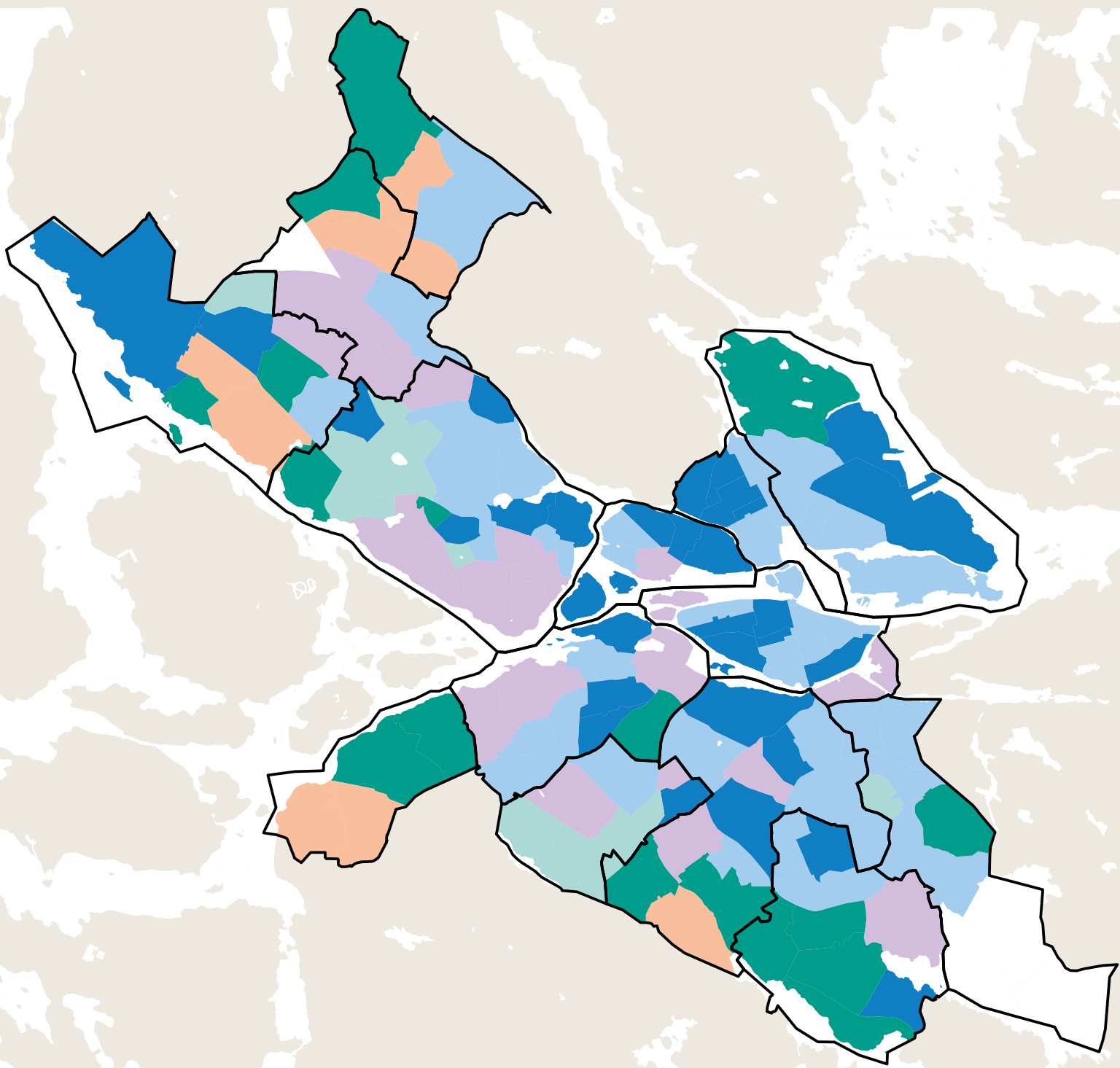
Skillnaden i tandhälsan är även tydlig när landstingets siffror från den sista gratiskontrollen för 19-åringarna studeras. I exempelvis Rinkeby och Skärholmen har runt hälften av 19-åringarna kariesskadade sidoytor på tänderna, vilket är en dubbelt så hög andel jämfört med innerstaden, Bromma och Hägersten-Liljeholmen, där tandhälsan bland 19-åringarna är som bäst. Med tanke på att tandhälsovården är gratis till och med det år du fyller 19 år är det anmärkningsvärt att skillnaderna är så stora.

31 Socialstyrelsen (2013), "Sociala skillnader i tandhälsa bland barn och unga".

Sammanfattning

- Medellivslängden i Stockholms stad har ökat med 7,6 år sedan 1970 till 84,2 år 2013. Ökningen för män har varit större än för kvinnor.
- Medellivslängden har ökat i stadens alla delar, men svagare i stadsdelar där utbildningsnivån är lägre. Den största skillnaden i medellivslängd mellan stadsdelsområden är idag 8 år mellan kvinnor på Östermalm och män i Skärholmen.
- Skillnaden i självskattad hälsa skiljer sig markant mellan olika stadsdelar och kvinnor har generellt lägre självskattad hälsa än män. Den största skillnaden år 2014 var dock mellan män i Rinkeby-Kista där 38 procent uppgav att de har dålig hälsa, och män på Kungsholmen där 16 procent skattade sin hälsa som sämre.
- Ohälsotalen i Stockholm har nära nog halverats sedan 2003, delvis som en konsekvens av regeländringar. Däremot tenderar skillnaden mellan stadsdelar att växa; stadsdelar med låga ohälsotal har också haft den största minskningen över tid. Utbildningsnivå är den faktor som bäst förklarar skillnaderna i ohälsotal mellan stadsdelar.
- Tandhälsan bland treåringar har förbättrats i Stockholm sedan början av 2000-talet, men skillnaderna är stora: i Rinkeby-Kista har 13 procent av alla treåringar kariesskadade tänder, på Kungsholmen mindre än 1 procent.

Uppväxtvillkor och utbildning

Andelen ekonomiskt utsatta barnfamiljer år 2013

(med en sammanräknad förvärvsinkomst som ligger under 60 procent av stadens medianvärde)

Uppväxtvillkor och utbildning

En bra start i livet är en avgörande faktor för välbefinnandet senare i livet. Att ett barn kan tillgodogöra sig en god utbildning och ges goda levnadsförhållanden med social och ekonomisk trygghet påverkar på ett avgörande sätt möjligheterna att förverkliga livschanser under vuxenlivet. Därför är det viktigt att beskriva hur förutsättningarna för Stockholms unga ser ut och i vilken utsträckning förutsättningarna skiljer sig åt. Inledningsvis ges en bild av barns ekonomiska förutsättningar, därefter skolresultatens utveckling och slutligen medverkan i olika kulturella och sociala sammanhang.

Familjernas ekonomiska förutsättningar

Alltför många barn växer upp i ekonomiskt utsatta familjer. I det följande redovisas tre mått som mäter fattigdom i barnfamiljer vilka kompletterar varandra och ger en samlad bild av barnfamiljers ekonomiska förutsättningar i Stockholm. Inledningsvis redovisas ett relativt fattigdomsbegrepp och andelen barnfamiljer med ekonomiskt bistånd. Dessa kompletteras med Rädda barnens begrepp om absolut fattigdom. Av kartan framgår den relativa fattigdomen bland barnfamiljer i Stockholms stad.

Barns och deras familjers ekonomiska situation utgör en grundläggande förutsättning för vilka uppväxtvillkor barn har i övrigt. Det finns ett samband mellan barnfamiljers ekonomi och viktiga aspekter såsom barns hälsa, boendevillkor och möjligheter att delta i fritidsaktiviteter.

Ett sätt att mäta ekonomisk utsatthet är att studera den relativa fattigdomen i Stockholm. Här används ett mått som visar hur många hushåll med barn som har en inkomst som är lägre än 60 procent av medianinkomsten i staden. Den tydliggör därmed inkomstskillnader och utgår från EU:s fattigdomsdefinition som dock visar hur stor andel av hushållen som har lägre inkomst än 60 procent av medianinkomsten i landet.

I denna rapport är dock inkomstnivån satt i relation till Stockholms medianinkomst. Både inkomstnivåer och prisnivåer avseende i synnerhet bostäder är avsevärt högre i staden jämfört med riket i stort. Den relativa fattigdomen är ett statistiskt begrepp som beskriver ojämlikheten i den undre halvan av inkomstfördelningen och fångar den andel av barnfamiljerna som hamnar efter i relativ bemärkelse. I ett rikt land som Sverige har visserligen denna del av befolkningen råd med kläder och mat, men de har samtidigt små möjligheter att leva på samma nivå som de flesta andra.

Skillnaderna mellan barnfamiljer med olika inkomstnivåer har blivit större. Mellan åren 2005 och 2012 ökade inkomsterna för stadens barnfamiljer med i genomsnitt 45 procent. För de tio stadsdelar som har lägst inkomstnivå för barnfamiljerna ökade dock inkomsterna endast med 20 procent (löpande priser).

År 2013 var 60 procent av medianinkomsten för barnfamiljer i staden 201 100 kronor. Andelen barnfamiljer under denna gräns för relativ barnfattigdom uppgick år 2013 till cirka 12 procent och var till antalet cirka 16 000. Högst andel fanns i Rinkeby där 42 procent av alla barnfamiljer levde i eko-

Skillnaderna mellan barnfamiljer med olika inkomstnivåer har blivit större

12%

År 2013 var 60 procent av medianinkomsten för barnfamiljer i staden 201 100 kronor. Antalet barnfamiljer under denna gräns för relativ barnfattigdom var cirka 16 000. Det är 12 % av stadens alla barnfamiljer.

42%

Högst andel fanns i Rinkeby där 42 procent av alla barnfamiljer lever i ekonomiskt utsatthet

Definitioner på fattigdom

Relativ fattigdom:

Hushåll som har en inkomst som är lägre än 60 % av medianinkomsten i staden

Absolut fattigdom:

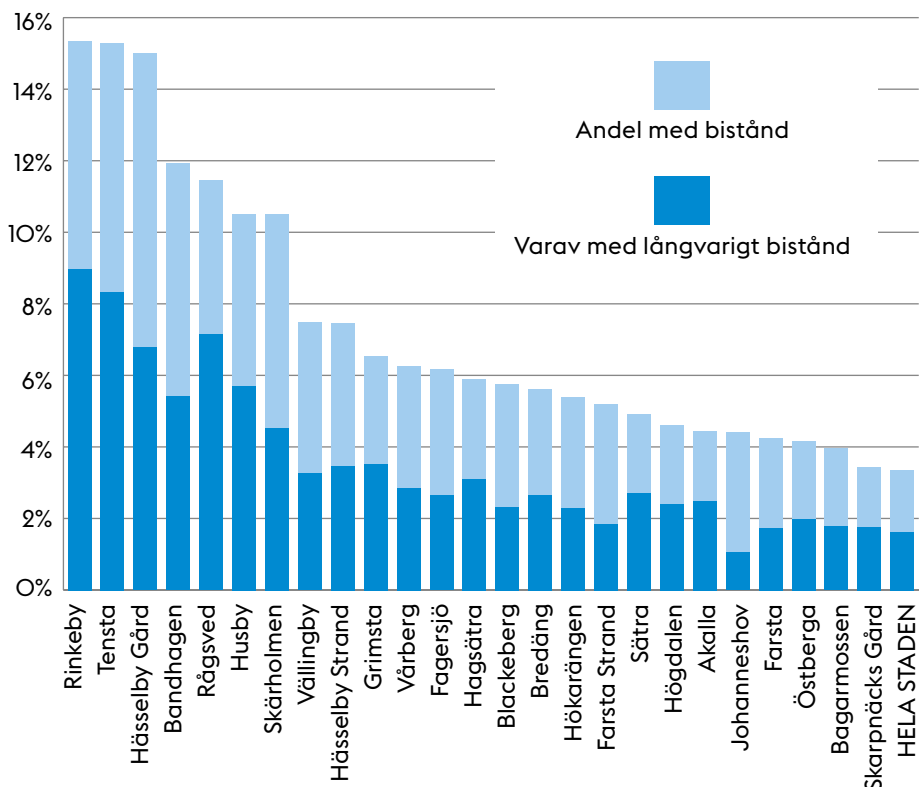
Inkomsterna täcker precis (eller understiger) nödvändiga levnadskostnader samt inkluderar hushåll som beviljats försörjningsstöd

nomiskt utsatthet enligt denna definition och i Tensta där motsvarande siffra var 33 procent. I västerort fanns också en hög andel ekonomiskt utsatta barnfamiljer i Husby samt i flera av stadsdelarna i Hässelby-Vällingbys stadsdelsområde. I söderort var det Rågsved, Skärholmen och Vårberg som hade störst andel ekonomiskt utsatta barnfamiljer.

Antalet fattiga barnfamiljer (mätt som relativ inkomstnivå) har sedan år 2004 ökat med 16 procent eller cirka två tusen familjer vilket i stort motsvarar befolkningsökningen. De flesta stadsdelar har haft en ganska oförändrad andel fattiga barnfamiljer under denna period men i vissa stadsdelar har andelen ökat kraftigt. De stadsdelar där ökningen varit störst (över 25 procent) åren 2004-2013 är i söderort Johanneshov, Bandhagen, Högdalen, Sättra och Vårberg. I västerort är det Blackeberg och Kista samt fem stadsdelar i Hässelby Vällingby stadsdelsområde; Hässelby strand, Vällingby, Hässelby gård, Råcksta och Grimsta. Det bör påpekas att de områden som ökat mest inte är de områden som generellt har de lägsta nivåerna, men dessa stadsdelar har haft en oroande utveckling som behöver analyseras ytterligare.

I områden med en hög barnfattigdom (mätt som relativ inkomstnivå) finns också en hög andel barnfamiljer som har ekonomiskt bistånd. Ungefär tre procent av alla barnfamiljer i staden hade år 2013 ekonomiskt bistånd, varav ungefär hälften hade det 10–12 månader.

Stadsdelar i staden med högst andel familjer som har ekonomiskt bistånd år 2013

Det är viktigt att lyfta fram att det till antalet finns många familjer som ligger under fattigdomsgränsen även i stadsdelar med relativt låg andel med ekonomiskt utsatta barnfamiljer (mätt som relativ inkomstnivå). På Norrmalm, Östermalm, Södermalm och Kungsholmen fanns totalt år 2013 en geografiskt jämn spridning av cirka 3 500 sådana familjer. Antalet familjer med ekonomiskt bistånd i dessa stadsdelar uppgår dock till endast knappt 300 för samtliga dessa fyra stadsdelsområden. För dessa barn och ungdomar kan den relativa fattigdomen vara väl så kännbar då deras livsvillkor kan skilja sig avsevärt från deras kamraters.

22 000
 År 2012 levde cirka
 22 000 barn i
 absolut fattigdom

För att komplettera bilden av barnfattigdom bör ytterligare ett väletablerat sätt att mäta detta användas. Det är Rädda Barnens definition som mäter en absolut fattigdomsgräns, vilket innebär att inkomster under en viss miniminivå räknas som fattigdom.³² Med barnfattigdom enligt denna definition avses barn i familjer med så låg inkomstandard att inkomsterna precis täcker eller understiger nödvändiga levnadsomkostnader samt inkluderar alla barnhushåll som beviljats försörjningsstöd.

Andelen barn och familjer som levde under dessa förutsättningar steg under krisåren på 1990-talet för att sedan minska igen. Stockholms stad har det senaste decenniet haft en större minskning av den absoluta barnfattigdomen än riket i stort. År 2012 levde cirka 22 000 barn i staden i absolut fattigdom, vilket stämmer ganska väl med uppskattningen utifrån det relativa fattigdomsmåttet som angav 16 000 barnfamiljer.

Andel barn 0–17 år som lever i absolut barnfattigdom

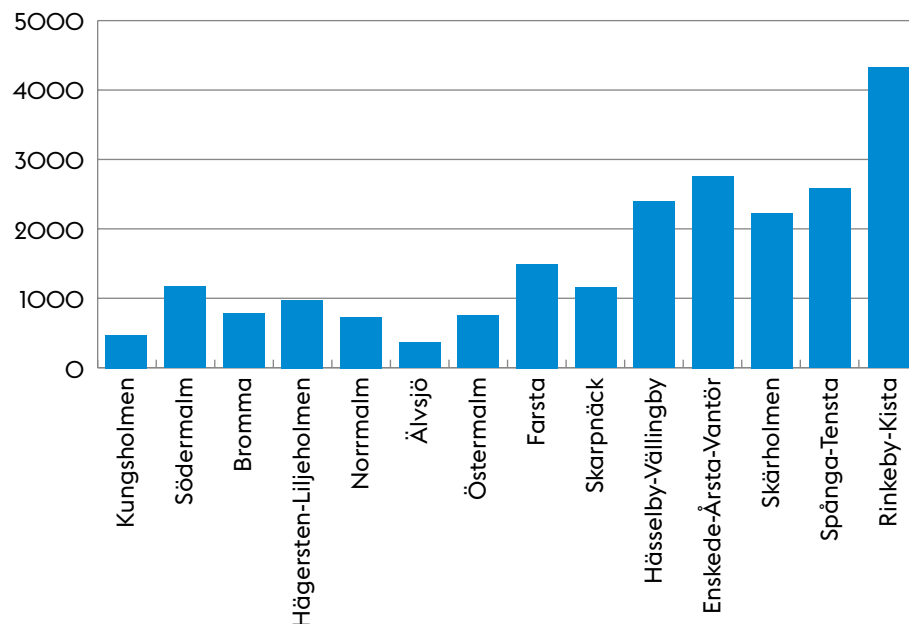
	1991	2001	2012
Sverige	15%	14%	12%
Stockholms stad	20%	19%	13%

Källa: Rädda barnen Årsrapport 2014

Att det skett en så kraftig minskning under 00-talet beror sannolikt på att denna definition bland annat inkluderar barn i familjer som beviljats ekonomiskt bistånd och att användandet av detta stöd har minskat kraftigt i Stockholm under denna tid.

³² Denna definition har utarbetats av RB tillsammans med Tapio Salonen professor i socialt arbete vid Malmö högskola. Den används även av Malmökommissionen.

Antal barn 0–17 år som lever i absolut barnfattigdom i Stockholm (Barnfattigdom enligt Rädda barnens definition)

Källa: Rädda barnen Årsrapport 2014

Som framgår av diagrammet finns en tydlig geografisk koncentration av barnfattigdom i vissa stadsdelsområden. I västerort är det Rinkeby-Kista, Spånga-Tensta och Hässelby-Vällingby och i söderort Skärholmen och Enskede-Årsta-Vantör. Denna statistik är inte lika finfördelad som den relativa inkomststatistiken men den indikerar ändå en samstämmighet avseende vilka områden som har en större andel barn som lever i fattigdom.

Skolresultat

Förskolan är det första steget i utbildningssystemet och ska utgöra grunden för det livslånga lärandet. I stadens kvalitetsundersökningar får förskolan goda omdömen. Våren 2014 svarade 85 procent av föräldrarna i Stockholms stad att de kan rekommendera sitt barns förskola till andra. Det är av stor vikt, då det finns forskning som tydligt visar att förskola och pedagogisk omsorg har stor positiv påverkan på barns utveckling och lärande och välbefinnande långt upp i skolåldern.³³ Inskrivningsgraden för barn i staden vid tre års ålder var i december 2014 nästan 96 procent för staden i genomsnitt och den är hög i stadens alla delar. Lägst andel har stadsdelarna Husby, Kista, Tensta och Rinkeby men även där ligger inskrivningsgraden mellan 85-90 procent.

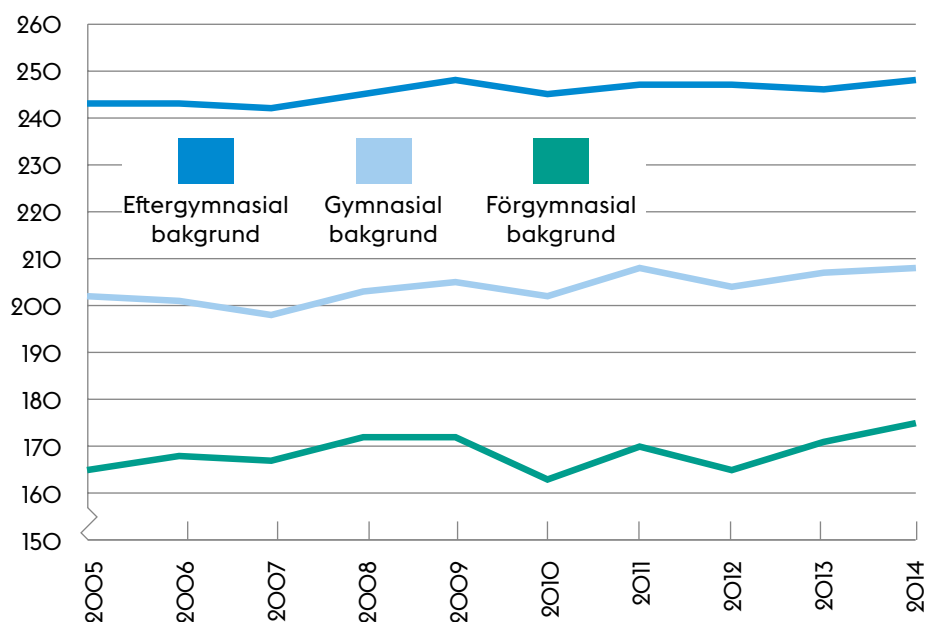
Barnens vidare utveckling i utbildningssystemet visar att skolresultaten för elever i Stockholms stad (årskurs 9) är generellt högre än genomsnittet för riket och resultaten har även förbättrats något de senaste tio åren. Men samtidigt som resultaten generellt sett är goda i Stockholm är skillnaderna inom staden stora, både mellan olika stadsdelar, mellan olika skolor och på elevnivå.

³³ Kommission för ett socialt hållbart Malmö (2013), "Malmös väg mot en hållbar framtid – hälsa, välfärd och rättvisa".

Det finns en entydig bild som visar att två grupper av barn har sämre förutsättningar än övriga att klara av grundskolan. Det handlar om barn som invandrat efter grundskolestarten och barn vars föräldrar saknar gymnasieutbildning. De senaste två läsåren var cirka fyra procent av eleverna i årskurs nio nyinvandrade, vilket innebär att de hade kommit till Sverige de senaste fyra åren och inte bott i Sverige eller gått i svenska skolsystemet tidigare.³⁴ Av dessa fick knappt en tredjedel godkända betyg i årskurs nio med möjlighet att söka sig vidare till gymnasiet. Dessa elever har förvisso en mycket svårare utgångspunkt för sina studier inte minst när det gäller språkutvecklingen och stora insatser görs för att stödja dessa elever, men här finns ytterligare att göra.

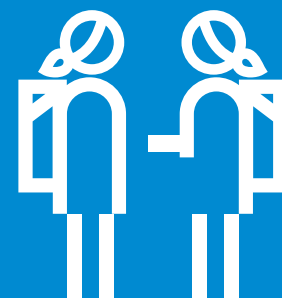
Även elever med lågutbildade föräldrar har sämre studieresultat än elever vars föräldrar har gymnasieutbildning eller högskoleutbildning vilket tydligt framgår av följande diagram.

Genomsnittligt meritvärde i årskurs 9 efter föräldrarnas utbildningsbakgrund, år 2005–2014

Källa: Skolverket – databasen Siris

I stadens brukarundersökningar år 2014 uppger cirka åtta av tio barn att de trivs och känner sig trygga i skolan samt att de inte har blivit illa behandlade under året. Mellan stadsdelsområden varierar andelen positiva svar mellan cirka 70 och 85 procent. Andelen elever som uppger att de kan arbeta i lugn och ro på lektionerna är dock betydligt lägre, ca hälften av alla elever svarar ja på den frågan. Variationen i svar är också störst avseende denna fråga. Lägst andel positiva svar finns i Spånga-Tensta med 26 procent och högst andel i Bromma och Skärholmen med cirka 60 procent positiva svar. I övriga stadsdelar är andelen positiva svar 40–50 procent.

Två grupper av barn har sämre förutsättningar än övriga att klara av grundskolan. Dels barn som invandrat efter grundskolestarten, dels barn vars föräldrar saknar gymnasieutbildning

³⁴ Skolverkets definition, se databasen Siris, <http://siris.skolverket.se>

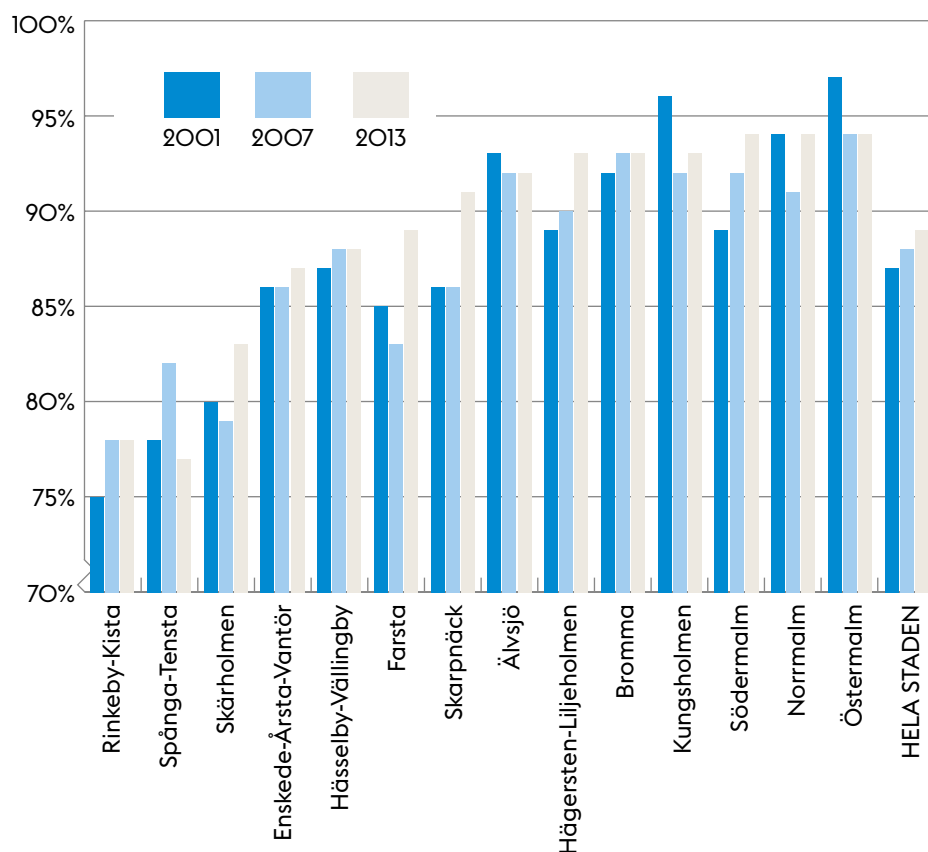
11%

Vårterminen 2013 saknade 11 procent av eleverna som gick ut nian i Stockholms stad behörighet att söka till nationella gymnasieprogram

Att gå ut årskurs nio med betyg som ger behörighet till vidare utbildning är en mycket viktig förutsättning för att kunna skapa sig ett bra liv. Det gäller i synnerhet i Stockholm som har ett kunskapsintensivt näringsliv där kraven på utbildning ständigt ökar. Vårterminen 2013 saknade 11 procent av eleverna som gick ut nian i Stockholms stad behörighet att söka till nationella gymnasieprogram. Sedan år 2000 har andelen utan denna behörighet pendlat mellan 10 och 12 procent av eleverna i staden. Andelen flickor med godkända betyg har generellt varit högre än för pojkar, cirka en till två procentenheter. Däremot finns det inga tydliga tecken på att flickor respektive pojkar över tid har bättre betyg i vissa stadsdelar.

Det finns betydande skillnader i betygsnivåer mellan olika stadsdelar. Innerstadens stadsdelar samt Bromma, Älvsjö och Hägersten-Liljeholmen har de senaste tio åren legat med god marginal över 90 procent elever med betyg som ger behörighet till nationellt program på gymnasieskolan. Lägst andel ungdomar med sådana betyg i årskurs nio finns i Rinkeby-Kista, Spånga-Tensta och Skärholmen.

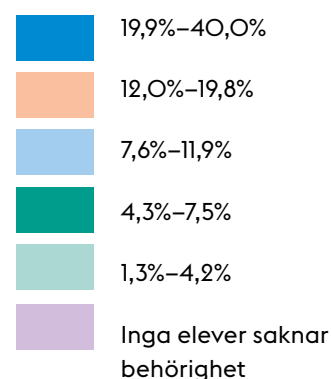
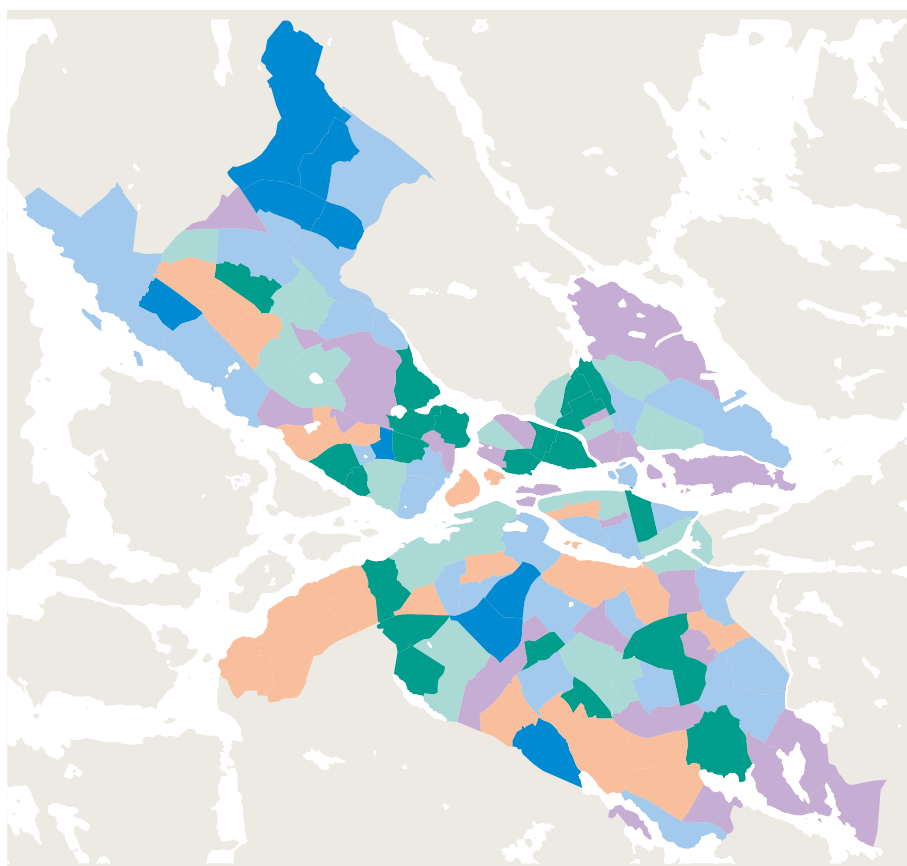
Andel avgångna från årskurs 9 med behörighet till nationella program på gymnasiet, per stadsdelsområde åren 2001, 2007 och 2013

Påtagligt är att andelen elever som går ut årskurs nio utan behörighet till gymnasiets nationella program har varit förhållandevis oförändrad sedan 2001 i staden som helhet och i de flesta stadsdelar. För ett enskilt stadsdelsområde kan det finnas stora variationer mellan åren, vilket hänger samman med att det är en relativt liten population. År 2013 var det cirka 800 elever i hela staden.

Bortsett från dessa årliga variationer har dock de flesta stadsdelar över en längre följd av år legat kvar på sin ursprungliga nivå. Ett positivt undantag är till exempel Skarpnäck som höjt sin nivå från 86 procent under 00-talets första del till drygt 90 procent de senaste åren. Hägersten-Liljeholmen har en liknande utveckling. I det senare fallet kan ett starkt bostadsbyggande i stadsdelen ha bidragit till en inflyttning av en socioekonomiskt starkare befolkning. En iakttagelse som behöver studeras vidare är att variationen mellan åren i andelen elever med godkända betyg är större i de områden där betygsnivån är som lägst.

Elever i årskurs 9 som saknar behörighet till nationella gymnasieprogram, vårterminen 2014

Som framgår av kartan är eleverna som saknar behörighet till nationella gymnasieprogram i gymnasiet utspridda över hela staden och i flertalet stadsdelar. De flesta stadsdelar har varje år några elever som inte når godkända betyg i årskurs nio. Men det finns också en slagsida mot vissa stadsdelar på bland annat på Järvafältet.³⁵

Det finns också stora skillnader mellan olika skolor. I nästan hälften av Stockholms stads skolor uppnår alla elever behörighet till nationella program i gymnasieskolan, vilket är intressant med tanke på att det i nästan alla stadsdelar finns åtminstone några elever utan godkända betyg. Cirka tre fjärdedelar av

³⁵ Den här statistiken utgår ifrån var eleverna bor.

800

År 2013 var det cirka 800 elever i hela staden som gick ut årskurs nio utan behörighet till nationella gymnasieprogram

Skillnaderna mellan skolornas resultat är stora

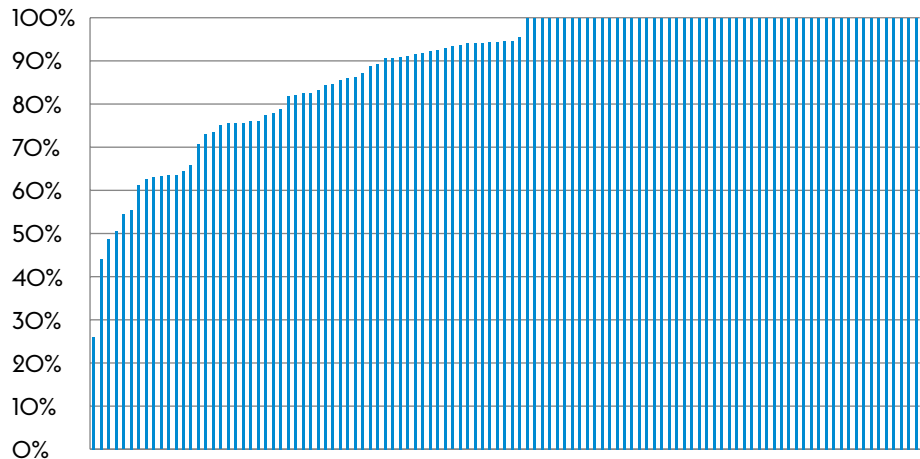
Socioekonomiska förutsättningar har betydelse för skolresultaten i Stockholms stad

Det finns ett mycket svagt samband mellan andelen barn som deltar i kulturskolans aktiviteter och inkomstnivån för barnfamiljer

skolorna har 80 procent elever eller fler som uppnår behörighet till nationella gymnasieprogram. Av de elever som inte får sådana slutbetyg är ca hälften (sett till det totala antalet i hela staden) koncentrerade till vissa skolor.

Stockholms stads skolor, andel elever i åk 9 våren 2014 med behörighet till nationella program på gymnasiet per skola (en stapel=en skola)

Källa: Skolverket, databasen Siris

Skillnaderna mellan skolornas resultat är stora. Det har många orsaker, såsom exempelvis deras placering och status. En orsak är skiftande socioekonomiska förutsättningar för eleverna och deras familjer. När skolresultaten jämförs måste kravet på likvärdighet vara en grund, det vill säga att alla elever ska ges lika tillgång till utbildning av god kvalitet och att elevens bakgrund så lite som möjligt ska begränsa elevens möjlighet att lyckas i skolan. Skolan ska vara en stark motvikt mot sociala skillnader. Alla skolor ska genomföra utbildning av hög kvalitet oavsett elevernas socioekonomiska förutsättningar. Idag måste dock konstateras att socioekonomiska förutsättningar har betydelse för skolresultaten i Stockholms stad.

Deltagande i kulturskolan och idrottsaktiviteter

Barns möjligheter att delta i olika sociala och kulturella sammanhang vid sidan av skolan är också av vikt när man studerar skillnader i förutsättningar under barns uppväxt. Att ha möjlighet att vara med i sådana sammanhang ger en ökad känsla av inkludering och deltagande. En intressant indikator i detta sammanhang är barns deltagande i kulturskolan. Stockholms stads kulturskola har ett brett utbud av aktiviteter i hela staden med cirka 16 000 elevplatser och 300 lärare. Förutsättningarna att kunna delta i kulturskolan finns därför för många barn. Avgifterna är, jämfört med många liknande alternativ med privata huvudmän, förhållandevis låga. En analys visar också att det finns ett mycket svagt samband mellan barns deltagande i kulturskolans aktiviteter och inkomstnivån för barnfamiljer, med undantag för de lägsta inkomstnivåerna där deltagandet i kulturskolan ökar mycket tydligt med inkomstnivån. Om barn inte deltar i kulturskolans aktiviteter för att det är för dyrt, gäller det sambandet således endast för barn i familjer med de allra lägsta inkomsterna. Idrotts- och motionsvanor är också intressant när man analyserar barns och

ungdomars förutsättningar och uppväxtvillkor.³⁶ Fritids- och motionsmönster ger en fingervisning om intresse och möjlighet att delta i sociala sammanhang och påverkar förstås också barns hälsa. En tydlig tendens är att deltagande i både kultur- och idrottsutbud generellt sjunker med stigande ålder. Deltagandet är också lite lägre för flickor än för pojkar.

Om man tittar på socioekonomiska faktorer och medlemskap i en idrottsförening finns ett tydligt samband. Det gäller särskilt i högstadieåldern, då många ungdomar slutar idrotta. Bland de högsstadiungdomar som har de starkaste ekonomiska förutsättningarna är ungefär hälften medlemmar i en idrottsförening. Andelen för pojkar är något högre än för flickor. För barn vars familjer har de svagaste ekonomiska förutsättningarna deltar däremot endast var femte pojke och var tionde flicka i en idrottsförening.

Statistik som visar medlemskap i en idrottsförening för ungdomar på högstadiet, ger ett liknande resultat. Andelen är lägst i de områden som har lägre socioekonomiska förutsättningar såsom Skärholmen och Rinkeby-Kista. Andelen deltagande flickor är dessutom avsevärt lägre i dessa områden, endast 14–15 procent jämfört med 34 procent för genomsnittet i staden. Av tabellen framgår också att andelen generellt är lägre än vad den var för tio år sedan.

Medlemskap i idrottsförening för ungdomar på högstadiet, år 2013, procent

	Pojkar	Flickor
Enskede-Årsta-Vantör	58	40
Bromma	52	57
Norrmalm	48	41
Farsta	47	29
Östermalm	44	32
Rinkeby-Kista	40	15
Skärholmen	34	14
Stockholms stad år 2013	47	34
Stockholms stad år 2005	55	39

Källa: Idrottsförvaltningen

Sammanfattningsvis ökar risken för ett fysiskt inaktivt liv för barn och ungdomar i åldern 13-20 år och då särskilt för flickor. Analyser gjorda av stadens idrottsförvaltning visar också att idrottandet är lägre än genomsnittet för barn och ungdomar med en funktionsnedsättning eller med en svagare socioekonomiska bakgrund, samt för flickor med utländsk bakgrund.

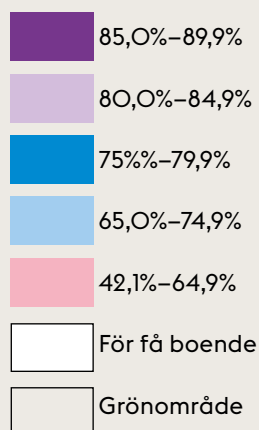
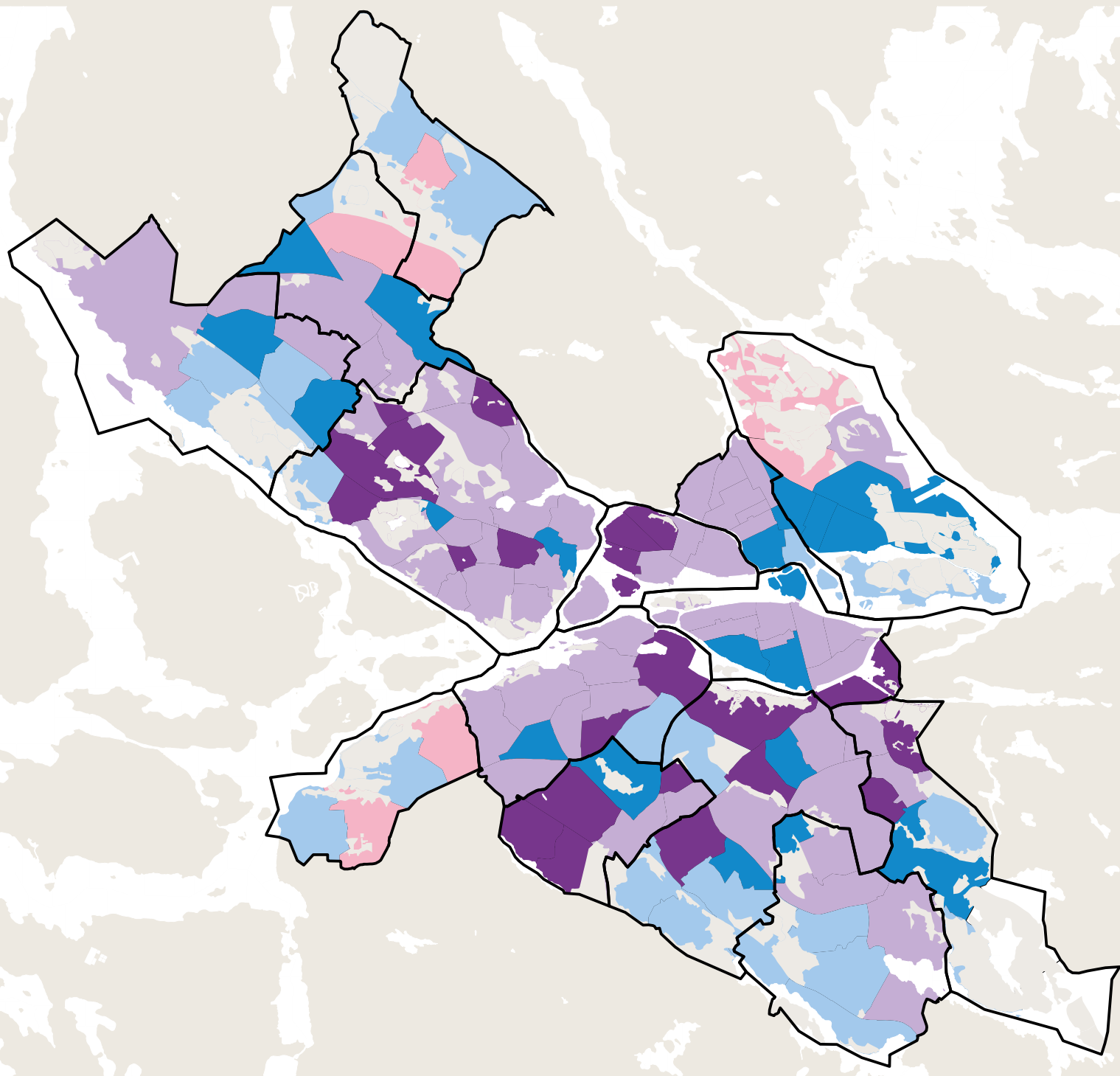

³⁶ Grundliga analyser om detta har gjorts av stadens idrottsförvaltning. Källa till detta och följande stycken finns på www.stockholm.se/idrott/forskning

Sammanfattning

- Totalt levde cirka 16 000 barnfamiljer i ekonomisk utsatthet i Stockholm 2013 mätt som relativ inkomstnivå. Störst andel ekonomiskt utsatta barnfamiljer återfinns i Rinkeby med 42 procent, att jämföra med 2 procent i exempelvis Södra Ängby. I tolv stadsdelar har ökningen av ekonomiskt utsatta barnfamiljer överstigit 25 procent 2004–2013.
- Andelen elever som går ut årskurs nio utan behörighet till nationella program på gymnasiet har legat förhållandevis konstant mellan 10 och 12 procent sedan år 2000. Skillnaderna inom staden är dock stora; på Norrmalm och Östermalm går 94 procent av eleverna ut grundskolan med denna behörighet, i Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta 78 procent.
- Skolresultaten mellan enskilda skolor skiljer stort. I nära hälften av alla skolor når alla elever behörighet till gymnasieskolans nationella program, i några skolor uppnår inte ens hälften av eleverna denna behörighet.
- Medlemskap i idrottsföreningar bland unga i högstadieålder varierar stort utifrån kön och socioekonomiska förutsättningar. Bland flickor i Skärholmen är enbart 14 procent medlemmar i en idrottsförening vilket kan jämföras med 57 procent bland flickor i Bromma.

Arbete och försörjning

Andelen förvärvsarbetande av befolkningen 20–64 år, år 2012

Arbete och försörjning

Stockholm har en stark arbetsmarknad med en lägre arbetslöshet och högre sysselsättning samt högre inkomstnivåer än övriga regioner i Sverige. Stockholms invånare har också en generellt hög utbildningsnivå för att möta efterfrågan från ett kunskapsintensivt näringsliv. Samtidig finns stora skillnader mellan olika stadsdelar avseende utbildning, sysselsättning och inkomst.

Möjligheterna till förvärvsarbete med riktiga anställningsvillkor och en rimlig inkomst är en av de viktigaste faktorerna för att människor ska kunna förverkliga sina ambitioner i livet. Att kunna försörja sig själv och sina närstående genom förvärvsarbete ger möjligheter till ett bättre liv på många sätt. Det mest uppenbara är att det ökar möjligheterna att skaffa sig ett boende och de varor och tjänster som behövs för ett tillfredsställande liv. Inkomst är också en bestämmandefaktor för social status och livsnöjdhet samt har ett tydligt samband med hälsa. På övergripande nivå bidrar en hög sysselsättning till en stigande total produktion och mer intäkter till stat och kommun som kan fördelas till en ökad välfärd för medborgarna.

I Stockholm finns stora variationer i andelen sysselsatta mellan olika stadsdelar. Områden med högst sysselsättning har över 85 procent förvärvsarbete medan områdena med lägst andel har kring 50 procent förvärvsarbete. Lägst andel har Rinkeby med 47 procent och Tensta med 53 procent.

Starka och svaga grupper på arbetsmarknaden

I samband med krisen i början av 1990-talet sjönk andelen sysselsatta i hela Stockholms stad, men mest i ytterstaden och i områden som Skärholmen och i Järva. Sedan dess har andelen sysselsatta stigit kontinuerligt i de flesta delar av staden, bortsett från en liten nedgång i början på 2000-talet (IT-krisen) samt under finanskrisen år 2009. I Skärholmen och Rinkeby-Kista har dock andelen sysselsatta stannat kvar på en låg nivå sedan nittiotalskrisen.

År 2000 var skillnaden mellan olika delar av staden större avseende andelen sysselsatta än i början på 1990-talet. Under 2000-talet har skillnaderna fortsatt att öka, även om förändringen inte är lika påtaglig. Av diagrammet på nästa sida framgår andelen förvärvsarbete i hela staden samt i stadens stadsdelar med högst och lägst andel förvärvsarbete. Påtagligt är att kvinnor har svårare än män att finna arbete i de stadsdelar som har lägst andel sysselsatta.

85%

Områden med högst sysselsättning har över 85 procent förvärvsarbete

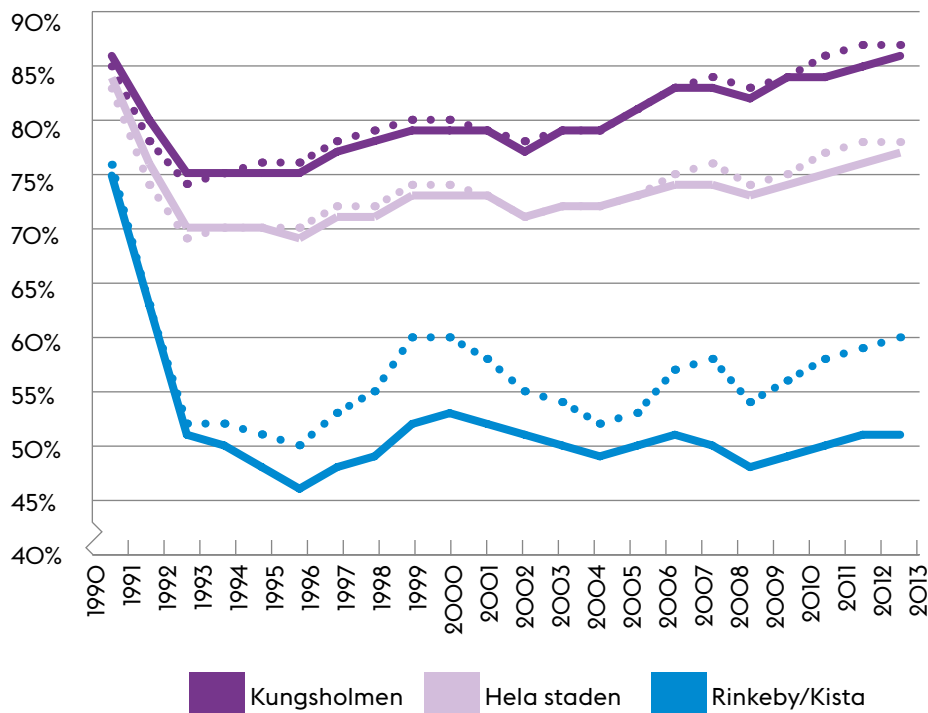
50%

...medan områdena med lägst andel har kring 50 procent förvärvsarbete

I Skärholmen och Rinkeby-Kista har andelen sysselsatta stannat kvar på en låg nivå sedan nittitalskrisen

Andel sysselsatta i hela staden (20–64 år) samt i vissa stadsdelsområden, åren 1990–2013 (Män prickad linje, Kvinnor hel linje)

En jämförelse av sysselsättningsnivån mellan olika stadsdelsområden visar att den är högst i innerstaden, Hägersten-Liljeholmen, Älvsjö och Bromma, något lägre i Farsta, Enskede-Årsta-Vantör, Skarpnäck och Hässelby-Vällingby samt lägst i Skärholmen, Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta. Andelen sysselsatta är något högre bland män än kvinnor, men denna skillnad blir större betydligt större i områden som har en låg sysselsättningsnivå. Där är sysselsättningen tydligt högre bland män än kvinnor.

En grupp med sämre anknytning till arbetsmarknaden än genomsnittet är utrikesfödda. De som invandrat är en heterogen grupp med mycket olika förutsättningar och skäl att komma till Sverige och därmed också skiftande möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Andelen utlandsfödda varierar kraftigt mellan olika delar av staden och de stadsdelar som har många boende som har flyttat in från utlandet har en högre andel arbetslösa.

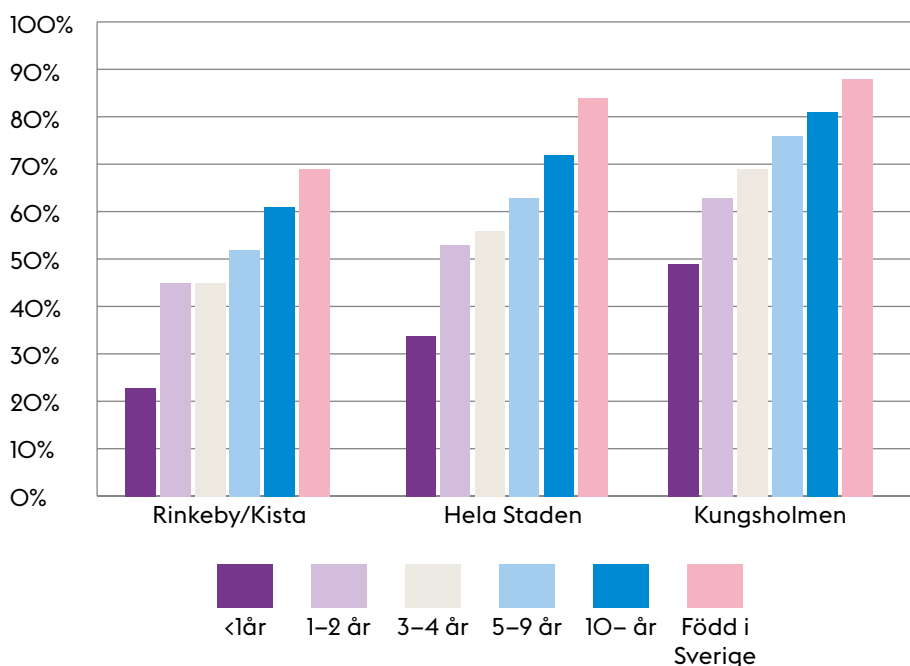
Anknytningen till arbetsmarknaden varierar med vistelsetiden i landet. Ju längre tid en person som invandrat har bott i Sverige, desto större förutsättningar har han eller hon för att etablerat sig på arbetsmarknaden. Detta gäller både i områden med en lägre respektive högre sysselsättningsnivå.

En intressant slutsats är att det, oavsett vistelsetid, finns betydligt bättre förutsättningar att få ett arbete om man bor i ett område med hög sysselsättning jämfört med områden med en låg sysselsättning. Av dem som till exempel bor i Rinkeby-Kista är sysselsättningsgraden efter att ha vistats i Sverige tio år eller mer cirka 60 procent. Motsvarande siffra för hela staden är 72 procent och för bosatta på Kungsholmen 81 procent. Om man är född i Sverige är förutsättningarna generellt bättre än för dem som är utrikesfödda, oavsett område.

Anknytningen till arbetsmarknaden varierar med vistelsetiden i landet

Invånarnas sysselsättningsgrad efter vistelsetid i Sverige, år 2012

Av dem som bor i exempelvis Rinkeby, Tensta och Husby är cirka 60 procent födda i ett annat land, att jämföra med 23 procent för staden i stort. Att öka sysselsättningen i dessa grupper är en tydlig utmaning genom insatser inom arbetsmarknads- och utbildningsområdet. Det är också möjligt att koncentrationen av invånare utanför arbetsmarknaden till dessa områden fördjupar känslan av utanförskap och påverkar också nästa generation samt minskar möjligheterna att bryta en negativ utveckling avseende bland annat arbetslöshet. De fysiska men framför allt de mentala barriärer som kan finnas mellan boende i dessa områden och övriga staden behöver överbryggas. Även åtgärder mot olika former av diskriminering kan behöva övervägas.

Möjligheterna att minska skillnaderna är i många avseenden större i Stockholm än i övriga landet. Av de människor som kommer till Sverige är det de som hamnar i Stockholms län som har lättast att få jobb. En studie som gjorts av länsstyrelsen i Stockholms län tillsammans med SCB³⁷ visar att andelen sysselsatta bland dem som bosatt sig i Stockholms län var 54 procent efter nio år i landet, vilket är tio procentenheter högre än för resten av landet. Kvinnor har dock svårare än män att hitta anställning. I Stockholms län saknade mer än varannan sysselsättning nio år efter ankomsten till Sverige. Personer med eftergymnasial utbildning klarar sig bättre än personer med kortare utbildning.

Det är viktigt att ha i åtanke att de stockholmare som flyttat hit från ett annat land i dag utgör en betydande och oersättlig del av arbetskraften. Mer än var femte sysselsatt stockholmare är född utanför riket och denna andel kommer att öka med den inflyttning som prognosticeras. Inom hotell- och restaurang, transporter samt vård och omsorg är andelen sysselsatta med utländsk bakgrund högst. I dessa branscher är andelen sysselsatta som är födda utanför Sverige 30–40 procent.

Det är viktigt att ha i åtanke att de stockholmare som flyttat hit från ett annat land i dag utgör en betydande och oersättlig del av arbetskraften. Mer än var femte sysselsatt stockholmare är född utanför riket.

³⁷ Länsstyrelsen i Stockholms län (2011) "Flykting i Stockholms län, Så gick det sedan".

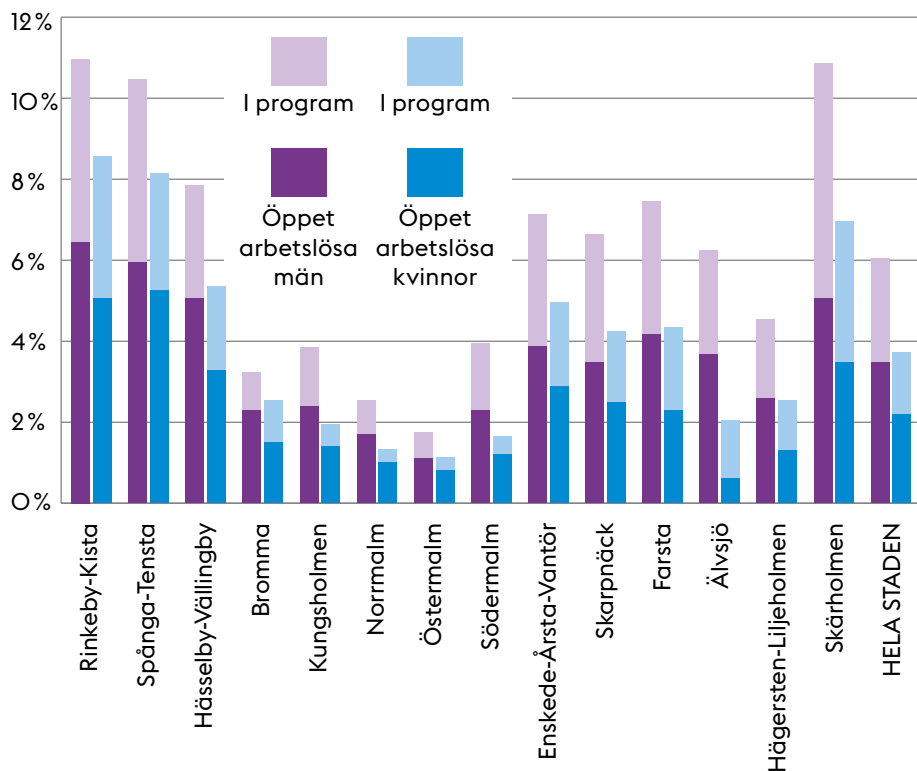

I Stockholm lämnar en av tio elever grundskolan utan godkända betyg och tre av tio 20-åringar har inte en fullföljd gymnasieutbildning

Ungdomar är ytterligare en grupp med varierande svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. I Stockholms stad är den öppna arbetslösheten för 18-24-åringar i nivå med arbetslösheten för hela arbetskraften. Andelen ungdomar i arbetsmarknadsprogram är dock något högre än för hela arbetskraften. Alltför många unga går ut i arbetslivet utan tillräcklig utbildning. I Stockholm lämnar en av tio elever grundskolan utan godkända betyg och tre av tio 20-åringar har inte en fullföljd gymnasieutbildning.³⁸ Andelen gymnasieelever som fullföljer sin utbildning är i genomsnitt lägre i Stockholms stad än i riket i genomsnitt. Särskilt stor är skillnaden inom yrkesutbildningarna. Samtidigt börjar hälften av de ungdomar som avslutar en gymnasieutbildning i staden att läsa på högskola inom tre år efter sin studentexamen, vilket är en hög andel. I riket i genomsnitt är motsvarande siffra 42 procent. Stockholm har sammanfattningsvis många välutbildade ungdomar, men också en alltför hög andel utan tillräcklig utbildning eller förankring på arbetsmarknaden.

Andelen arbetslösa i olika delar av staden varierar starkt. Innerstadens stadsdelar och Bromma har lägst andelar och Skärholmen och Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta har högst andelar arbetslösa unga. Det gäller både dem som är öppet arbetslösa och dem som är sysselsatta i program med aktivitetsstöd. Arbetslösheten är påtagligt högre bland män än kvinnor i nästan samtliga områden.

Andelen arbetslösa ungdomar (18–24 år) per stadsdelsområde, år 2014 (män lila stapel, kvinnor blå stapel)

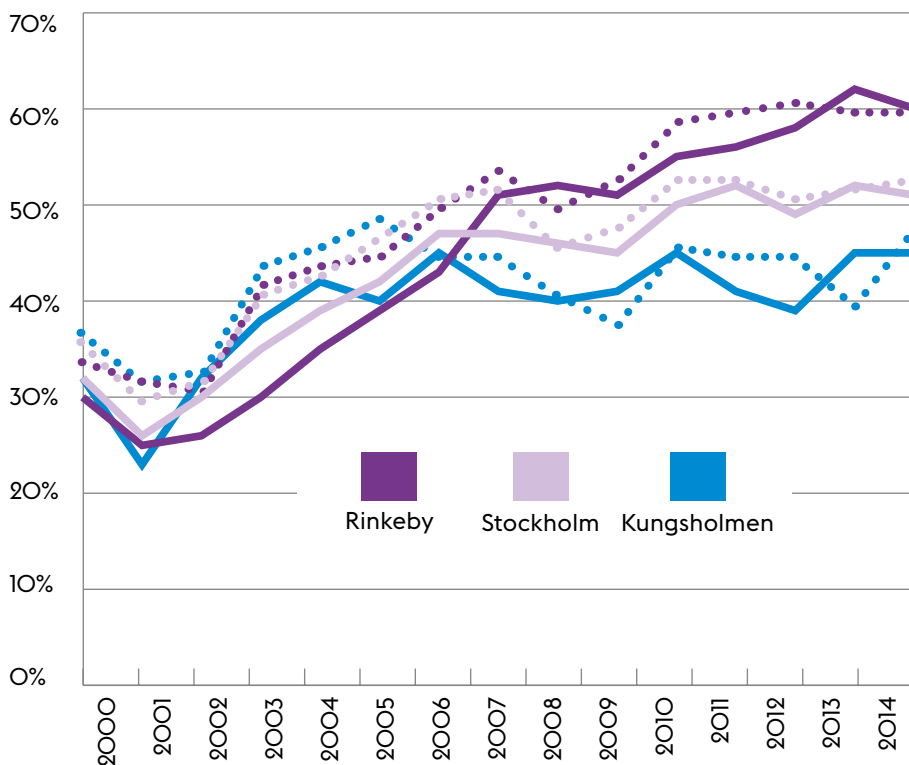

38 Länsstyrelsen i Stockholm (2014), "Nutid och framtid 2014:4. Stockholms studenter – flest, bäst och sämst" samt Skolverkets skoldatabas Siris, <http://siris.skolverket.se>

Det finns också en grupp unga som varken arbetar eller studerar eller har någon annan känd aktivitet, exempelvis ersättning för sjukdom eller föräldraledighet. I åldersgruppen 20-24 år utgjorde denna grupp 4,6 procent – motsvarande ca 2 700 personer - av totalt antal unga i samma ålder i staden år 2012.³⁹ I staden som helhet var andelen män (5,2 procent) fler än kvinnorna (4,1 procent). Högst andel hade stadsdelarna Rinkeby (9,4 procent) Husby (7,6 procent) samt Tensta och Rågsved (7,0 procent). Andelen ungdomar utan någon form av känd aktivitet minskar med ökad utbildningsnivå samt att det är vanligare att personer som är födda utanför Sverige tillhör denna grupp. Berörda förvaltningar i staden och Jobbtorgen arbetar med aktiva insatser för att stödja dessa personer och uppdraget har även utvidgats till att inkludera personer upp till 29 års ålder.

Utöver grupperna personer födda utanför Europa samt ungdomar är sysselsättningen också tydligt lägre bland personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga samt arbetslösa äldre från 55 år. Dessa grupper har en högre sannolikhet att hamna i långvarig arbetslöshet. Andelen av de arbetslösa som är långtidsarbetslösa har ökat kraftigt i Stockholms stad från cirka 30 procent kring år 2000 till drygt 50 procent. Ökningen har dock varit större i områden med högre arbetslöshet vilket framgår av följande diagram där man kan se att gapet mellan en av Stockholms starkaste respektive svagaste stadsdelar har ökat. Andelen långtidsarbetslösa har varit något högre bland män än bland kvinnor för hela staden, denna skillnad har dock minskat över tiden.

Andel av de arbetslösa som är långtidsarbetslösa, dvs utan arbete i mer än 7 månader (män prickad linje, kvinnor hel linje)

³⁹ Arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande (2015) dnr 2014-0127-01.01.

Det finns en grupp unga som varken arbetar eller studerar eller har någon annan känd aktivitet. I åldersgruppen 20-24 år utgjorde denna grupp 4,6% – motsvarande ca 2 700 personer år 2012.

Andelen långtidsarbetslösa har ökat kraftigt

Vid konjunktur-
nedgångar tappar
svagare stadsdelar
mer i sysselsättning
och kommer inte
ikapp

Det senaste
decenniet har
efterfrågan på
personer med
någon form av
eftergymnasial
utbildning ökat
betydligt

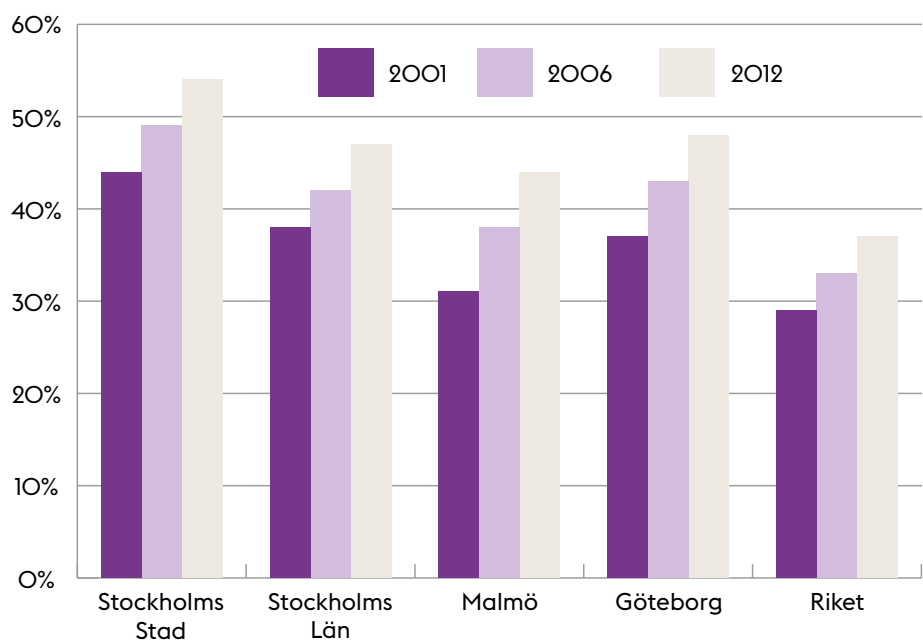
Tidsserien i ovanstående diagram visar på ett visst mönster med utgångspunkt från konjunkturen. Vid varje lågkonjunktur (2003/04 och 2008/09) ökar andelen långtidsarbetslösa inom staden. Men i ett stadsdelsområde som Kungsholmen sjunker andelen långtidsarbetslösa sedan tillbaka något medan så inte är fallet i ett stadsdelsområde som Rinkeby-Kista, där andelen långtidsarbetslösa stannar kvar på en hög nivå. Vid konjunkturedgångar finns en tendens att svagare stadsdelar tappar mer i sysselsättning än övriga och inte kommer ikapp.

Utbildning

Det är en trend i hela världen att städers näringsliv alltmer präglas av kunskapsintensiva tjänster, medan industri och tillverkning flyttas ut till övriga landet eller till andra länder där produktionskostnaden är lägre. Stockholmsregionens arbetsmarknad präglas av en hög andel kunskapsintensiva tjänstenäringsar såsom IKT, finansiella tjänster och företagstjänster medan industrin står för en liten del av arbetsmarknaden. Dessutom finns en välutvecklad övrig tjänstesektor med exempelvis restauranger, hotell, transport, service och handel i Stockholm.

Näringslivets struktur i Stockholm avspeglas i invånarnas utbildningsnivå. Stockholm har ett näringsliv med en hög specialiseringsgrad, och en stark konkurrensfördel är den höga utbildningsnivån på arbetskraften.

Andel av befolkning (25–74 år) med eftergymnasial utbildning

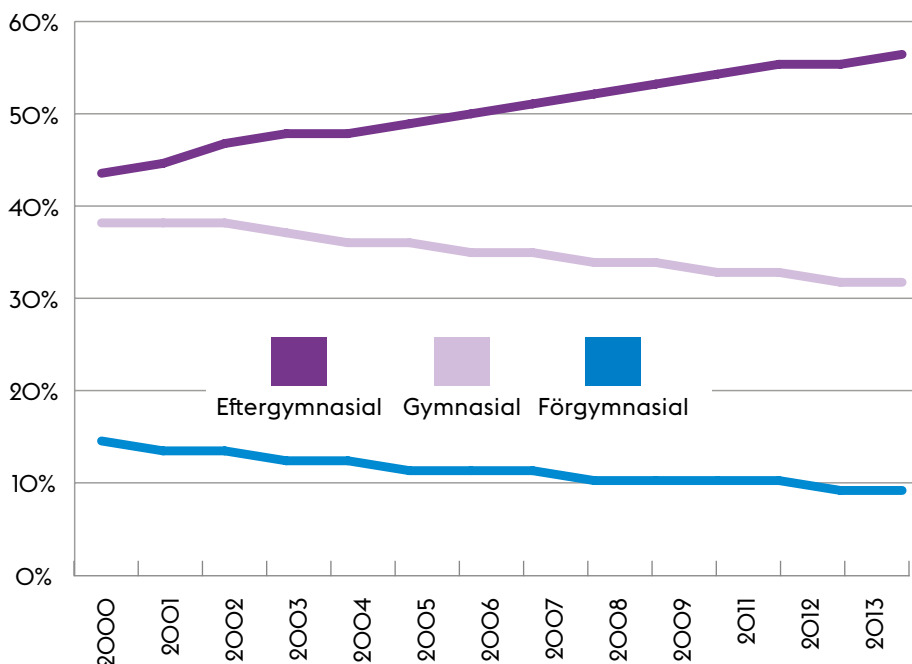

Källa: SCB

Det senaste decenniet har efterfrågan på personer med någon form av eftergymnasial utbildning ökat betydligt på arbetsmarknaden, medan efterfrågan på personer med enbart grundskola eller en gymnasial utbildning har minskat. Den trenden förväntas kvarstå fram till åtminstone 2020.⁴⁰

40 Länsstyrelsen i Stockholm (2014) "Full fart framåt".

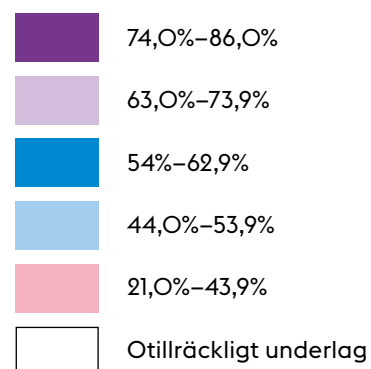
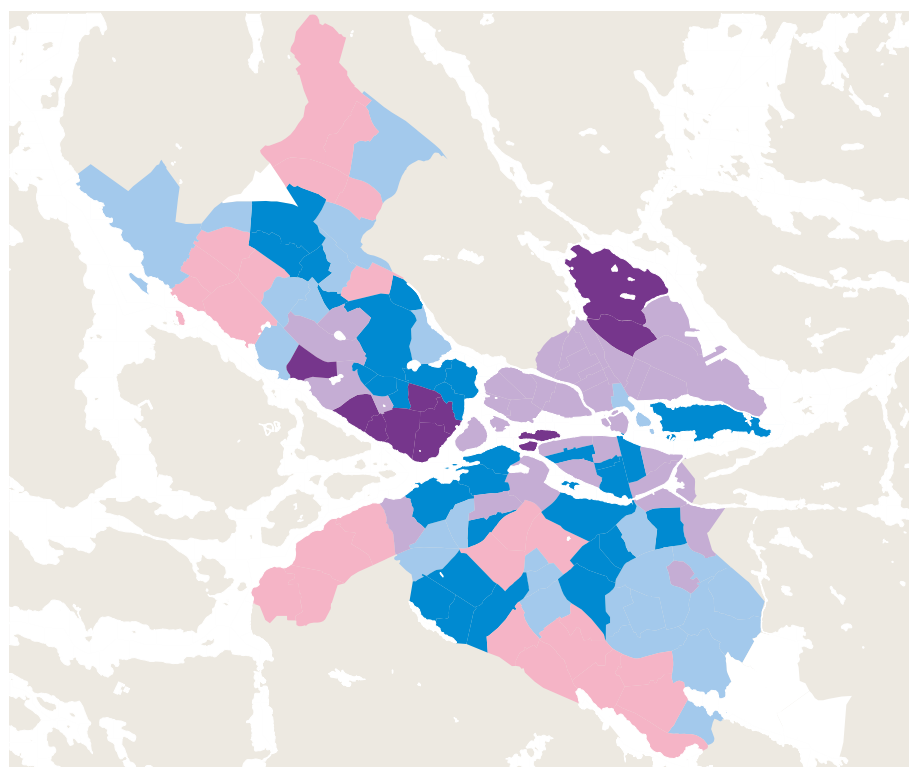
Andel av befolkning i Stockholms stad (25–74 år) efter högsta utbildningsnivå

Skillnaderna i hur stor andel av befolkningen som nått en viss utbildningsnivå är stor

Trenden med en ökad andel högutbildade och en minskad andel lågutbildade finns i alla delar av staden. Men skillnaderna i hur stor andel av befolkningen som nått en viss utbildningsnivå är stor. Kartan över andelen högutbildade har i stort samma mönster som kartorna med inkomstnivåer och andel sysselsätta.

Andel av befolkningen i åldern 25–74 år med eftergymnasial utbildning, år 2013

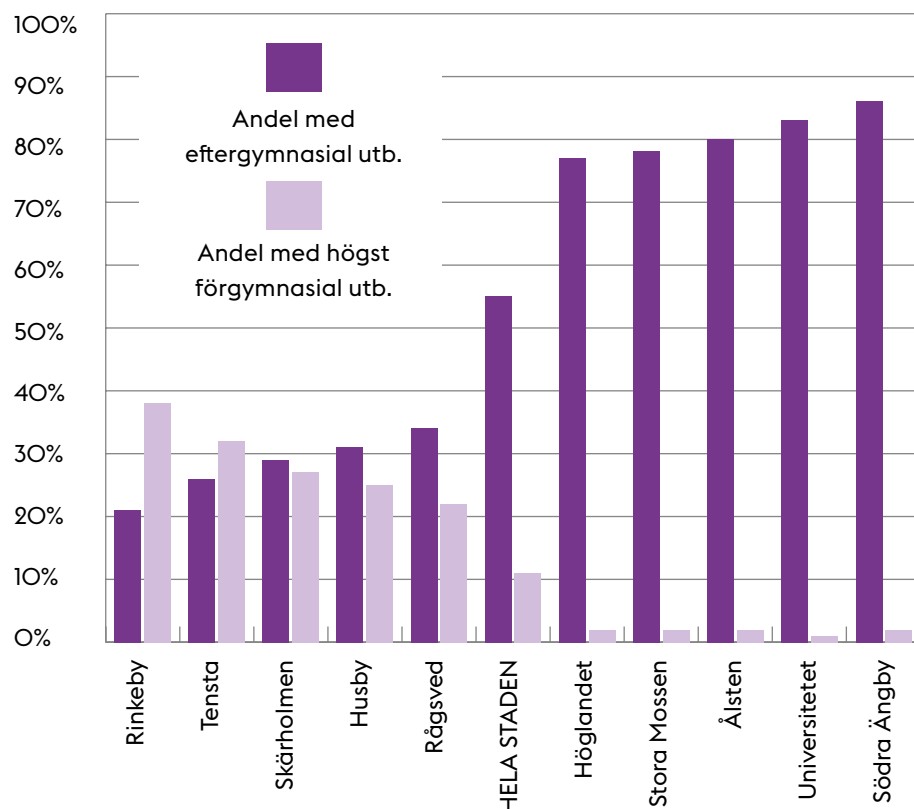

Arbetslösheten är betydligt högre ibland dem som har högst förgymnasial utbildning jämfört med dem som har en eftergymnasial utbildning

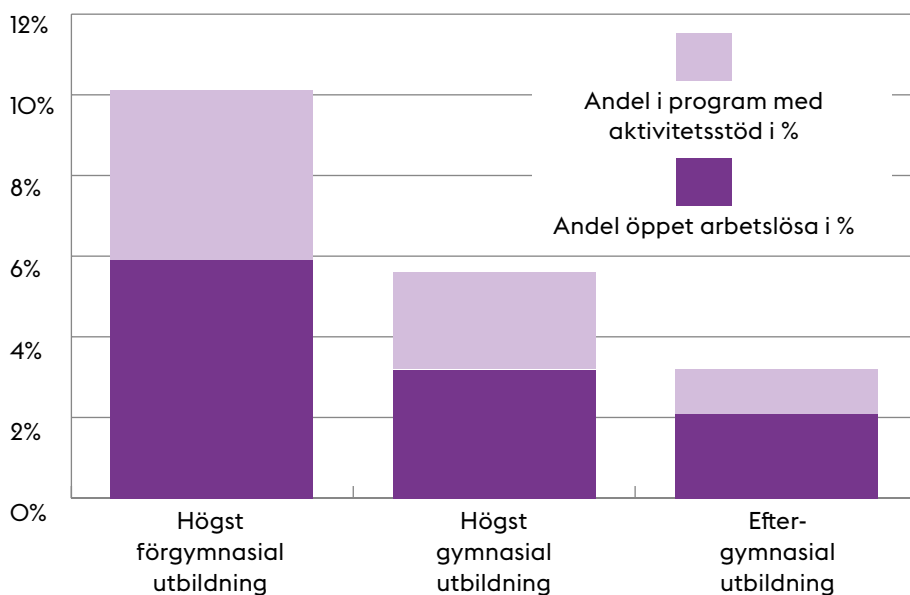
I de stadsdelar i staden som har högst andel av befolkningen med eftergymnasial utbildning – kring 80 procent - finns en mycket liten andel med endast grundskola. I de stadsdelar med de lägsta nivåerna avseende utbildning varierar andelarna för högutbildade mellan 20 och 30 procent, medan andelen med endast grundskola är ungefär lika stor. Skillnaderna i förutsättningar vad avser utbildning är således stora mellan olika delar av staden.

Andel av befolkning (25-74 år) med kort och lång utbildning i stadens starkaste och svagaste stadsdelar avseende utbildningsnivå, år 2013

Detta är en utmaning då det finns en stark korrelation mellan andelen högutbildade, andel sysselsatta och inkomstnivåer. Exempelvis är arbetslösheten betydligt högre ibland dem som har högst förgymnasial utbildning jämfört med dem som har en eftergymnasial utbildning.

Andel arbetslösa av befolkningen (25–74 år) efter utbildningsnivå i Stockholm år 2014

Det finns ingen tydlig skillnad i arbetslöshet när man jämför kvinnor och män med samma utbildningsnivå. Däremot finns en mycket stark korrelation mellan utbildningsnivå och ohälsa (mätt som andel dagar med någon form av sjukersättning från försäkringskassan). Utbildning ger en stor potential för att överskrida sociala begränsningar och skapa positiva förutsättningar, inklusive en god hälsa.⁴¹

De stora skillnaderna mellan utbildningsnivåer i olika delar av staden är en stor utmaning och den stora omflyttningen i staden har också gjort att detta mönster har förstärkts. Både andelen förvärvsarbetande och utbildningsnivåerna har förändrats i olika takt och i skilda riktningar i olika delar av staden. År 2009 var det betydligt fler högutbildade i åldrarna 16–64 år som flyttade till innerstaden än ut från innerstaden. I Rinkeby-Kista var utvecklingen den omvända - inflyttarna hade en lägre utbildningsnivå jämfört med utflyttarna.⁴²

Inkomster och försörjning

Mellan åren 1991 och 2012 har medelinkomsten, det vill säga den sammanräknade förvärvsinkomsten i Stockholms stad ökat med 46 procent (fasta priser).⁴³ Utveckling skiljer sig mellan olika delar av staden. I innerstaden har medelinkomsten ökat med 64 procent medan medelinkomsten i Skärholmen bara ökat med 1 procent och i Rinkeby-Kista med 5 procent. I riket som helhet har medelinkomsten under samma period ökat med 39 procent. De ökade skillnaderna framgår också av följande diagram där varje stadsdel i staden är en stapel, vid tre olika årtal. År 2012 är skillnaderna i inkomstnivå mellan invånare i olika stadsdelar betydligt större än åren 2001 och 1991.

41 Kommission för ett socialt hållbart Malmö (2013), "Malmöns väg mot en hållbar framtid – hälsa, välfärd och rättvisa".

42 SWECO Strategy på uppdrag av Stockholms stad (2012) "Flyttrörelserns effekter på befolkningens sammansättning".

43 Sammanräknad förvärvsinkomst är inte detsamma som lön. I sammanräknad förvärvsinkomst ingår, förutom utbetald löneinkomst, bland annat pension, ersättning från försäkringskassa och A-kassa samt inkomst av näringsverksamhet.

64%

I innerstaden har medelinkomsten mellan 1991 och 2012 ökat med 64 procent...

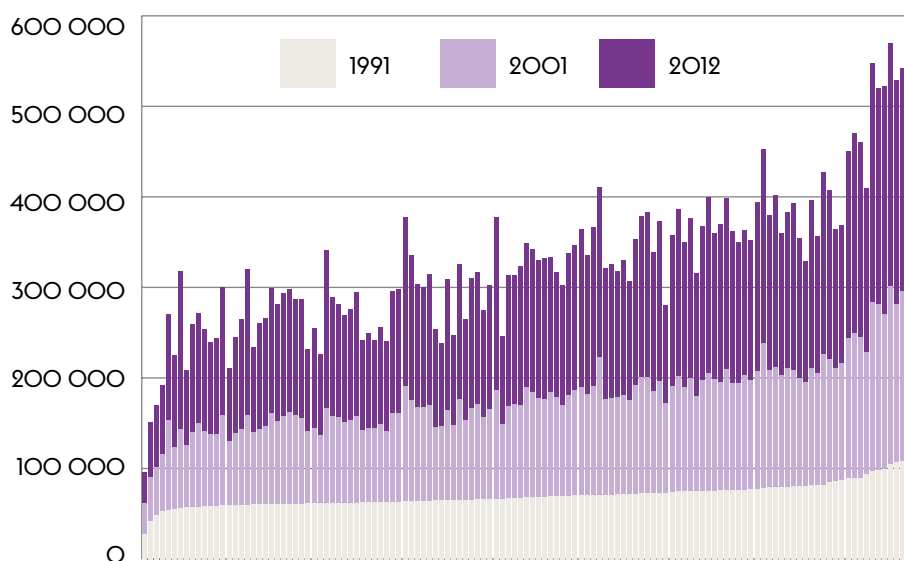
1%

... medan medelinkomsten i Skärholmen bara ökat med 1 procent

Vi ser en utveckling i Stockholms stad där den socio-ekonomiska polariseringen mellan olika områden ökar

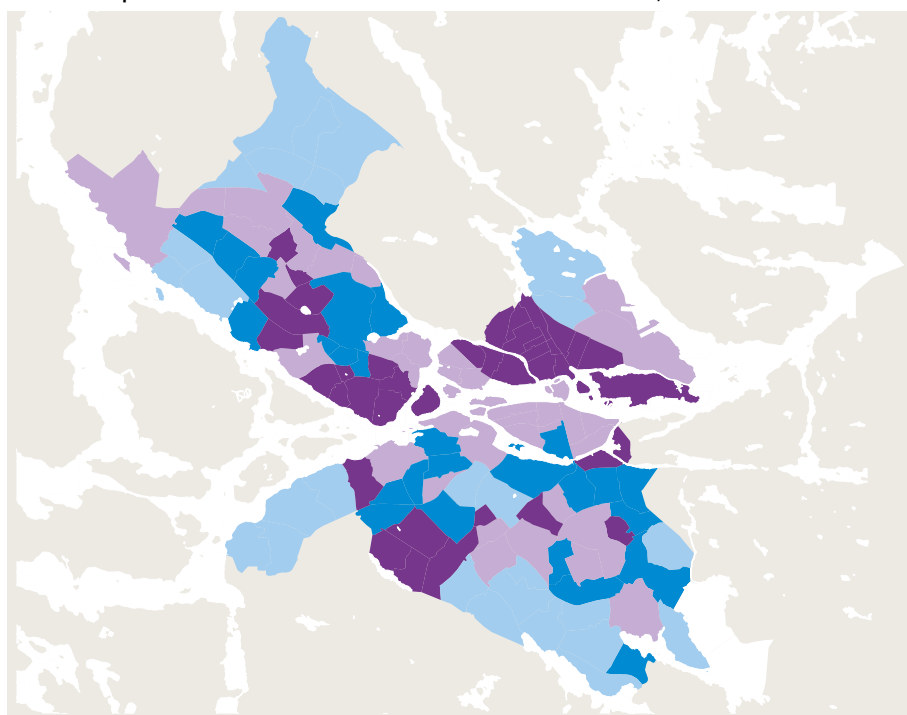
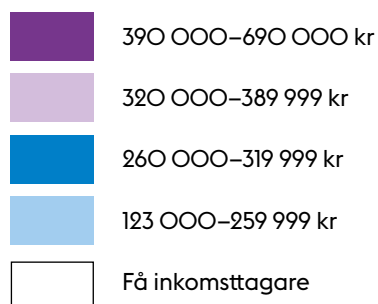
Inkomst per invånare från 16 års ålder för alla stadsdelar åren 1991, 2001 och 2012 (kronor, löpande priser)

De som bor i ett område med låga nivåer avseende inkomst, utbildningsnivå och sysselsättning flyttar ofta därifrån i samband med att de får en ökad inkomst eller bättre utbildningsnivå. Vi ser en utveckling i Stockholms stad där den socioekonomiska polariseringen mellan olika områden ökar. De med låg inkomst koncentreras till vissa områden och vice versa.⁴⁴

Skillnaderna i inkomst per invånare mellan olika delar av staden framgår av följande karta.

Inkomst per invånare för alla stadsdelar år 2012, kronor

⁴⁴ SWECO Strategy på uppdrag av Stockholms stad (2012), "Flyttrörelserns effekter på befolkningens sammansättning".

Skillnaderna i inkomst mellan kvinnor och män har minskat över åren men är fortfarande stora, i synnerhet som andelen sysselsatta är något högre bland kvinnor än bland män.

Förvärvsinkomst per invånare i Stockholm för kvinnor och män, kronor

	1996	2003	2013
Män	197 800	262 800	347 500
Kvinnor	141 300	194 800	267 700
Kvinnors andel av mäns inkomst	71%	74%	77%

Det är viktigt att notera att det är just inkomst som mäts ovan, vilket skiljer sig från begreppet lön. Lön är en ersättning för utfört arbete. Inkomst innehåller alla ersättningar och kan förutom lön inkludera till exempel transfereringar och kapitalinkomster. När skillnader mellan kvinnor och mäns lön analyseras används månadslönen. Hänsyn kan då tas till skillnader i olika faktorer såsom att män och kvinnor kan ha olika arbetstid, utbildningsnivå, yrke, ålder, befattning, bransch mm, vilket alltså inte har gjorts här. När Medlingsinstitutet jämförde kvinnors och mäns löner år 2013 i Sverige hade kvinnor i genomsnitt 87 procent av mäns lön. De skillnader som inte kunde förklaras av yrke, sektor, utbildning, ålder och arbetstid uppgick till sex procentenheter. Trenden med minskande skillnader var dock densamma.

I den svenska välfärdsmodell som byggts upp under de senaste 60 åren har samhället haft ett ansvar för att tillförsäkra medborgarna en försörjning och trygghet som gäller även vid exempelvis sjukdom, arbetslöshet och barnafödande. Huvuddelen av detta ansvar ligger på statlig nivå, men på den kommunala nivån finns bland annat åtgärder för att stödja arbetslösa, till exempel jobbtorgen i Stockholms stad, samt även utbetalningar av ekonomiskt bistånd till de som har svårt försörja sig på annat sätt.

Andelen invånare i åldern 18–64 år med ekonomiskt bistånd har minskat de senaste tio åren från 5,7 procent år 2005 till 3 procent år 2014. Att andelen invånare med ekonomiskt bistånd minskat gäller samtliga stadsdelar, även där andelen invånare med bistånd är högst i staden.

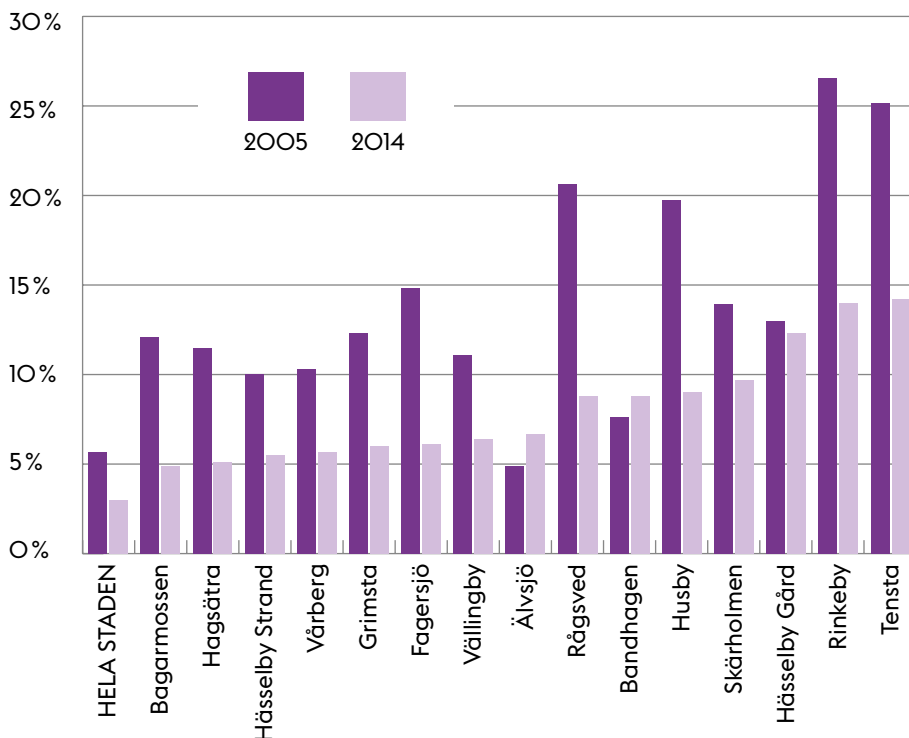

Skillnaderna i inkomst mellan kvinnor och män har minskat över åren men är fortfarande stora

26%
↓
43%

Andelen hushåll med långa boståndstider har ökat från 26 procent år 1995 till 43 procent år 2014

Andelen invånare (18–64 år) med ekonomiskt bistånd år 2005 och 2014 i stadsdelar med högst andel boståndstagare

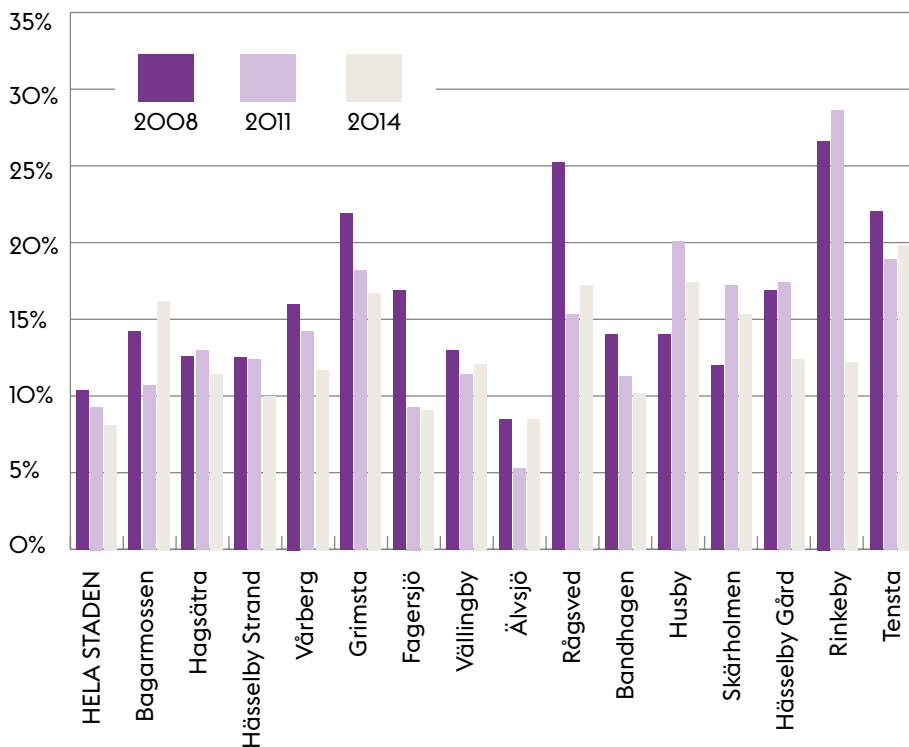
Samtidigt har andelen hushåll med långa boståndstider (10-12 månader per år) ökat från 26 procent år 1995 till 43 procent av det totala antalet boståndshushåll år 2014.⁴⁵ Störst andel hushåll med långa boståndstider finns i Rinkeby-Kista (50 procent) samt i Spånga-Tensta och Enskede-Årsta-Vantör (48 procent). Lägst andel finns i Bromma (29 procent) följt av Kungsholmen (32 procent) och Hägersten-Liljeholmen med 36 procent.

En familjs ekonomiska situation präglas också av förmågan att betala räkningar och de dagliga utgifterna. Om denna förmåga brister kan det medföra en otrygg situation som påverkar både barn och vuxna i en familj. I stadens trygghetsmätningar som gjorts tre gånger (åren 2008, 2011 och 2014) finns en fråga om detta. Den visar att andelen som svarat jakande på frågan ”Det har hänt några gånger under de senaste 12 månaderna att jag/vi har haft svårighet att klara av de löpande utgifterna för hyra, mat, räkningar m.m.” har minskat för hela staden från 10,3 procent år 2008 till 9,3 procent år 2011 och 8,1 procent år 2014. Dessutom har andelen minskat motsvarande i nästan alla stadsdelsområden utom Skarpnäck och Skärholmen. Om man tittar på svaren i endast de stadsdelar som har högst andel ekonomiskt bistånd så framgår att i tolv av dessa femton stadsdelar har andelen som svarar ja på frågan minskat år 2014 jämfört med år 2008.

45 Stockholms stad, ”Ekonomiskt bistånd, årsrapport 2014”.

Resultat i vissa stadsdelar som svar på fråga i stadens trygghetsmätning: "Det har hänt några gånger under de senaste 12 månaderna att jag/vi har haft svårigheter att klara av de löpande utgifterna för hyra, mat, räkningar m.m."

Andel som svarat ja på frågan

Källa: Stockholms stads trygghetsmätning

En försiktig tolkning är att den akuta ekonomiska utsattheten såsom den upplevs av det enskilda hushållet enligt enkäten har förbättrats något, även om de relativa skillnaderna i inkomst har ökat.

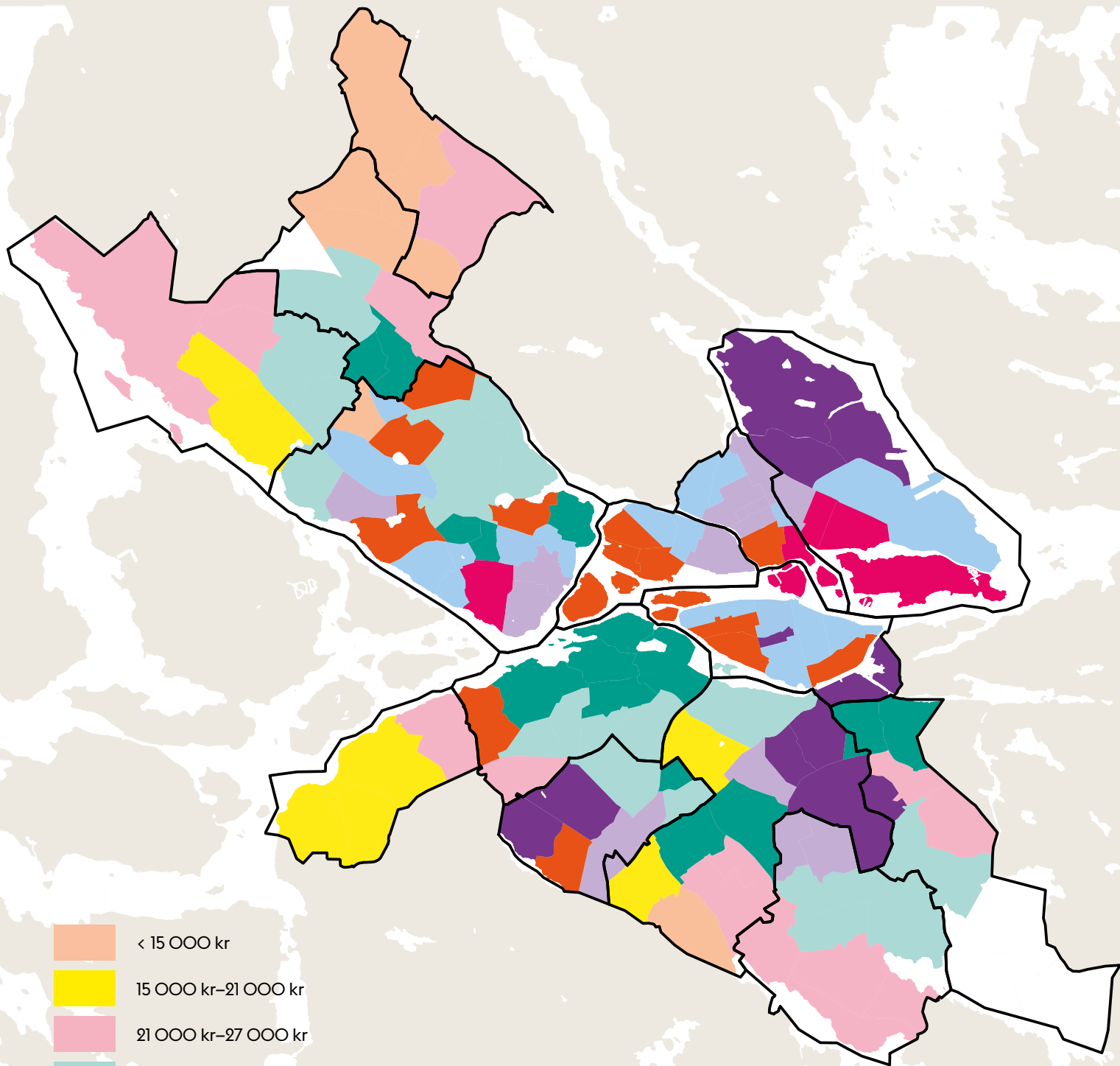
Sammanfattning

- I Stockholm finns stora variationer mellan olika stadsdelar avseende andelen sysselsatta, inkomstnivå och utbildningsnivå. Stadsdelar med högst sysselsättning har över 88 procent förvärvsarbete – bl.a. Liseberg och Långsjö – medan områden med lägst andel har knappt 50 procent förvärvsarbete, såsom Universitetet och Rinkeby. Skillnaderna i inkomst varierade år 2012 mellan 127 000 kr per vuxen invånare i Rinkeby till 560 000 kr i Södra Ängby.

- Det finns en tydlig samvariation mellan dessa variabler där sysselsättningen och inkomstnivåerna är högre bland de mer välutbildade och detta mönster har också förstärkts. Efterfrågan på välutbildade väntas också fortsätta öka medan det motsatta gäller för dem med kortare utbildningar.

- År 2000 räknades var fjärde person av de arbetslösa som långtidsarbetslös i Stockholm. År 2014 var motsvarande varannan person. Andelen långtidsarbetslösa har ökat i stadens alla delar, men mer i områden med en högre arbetslöshet. Även andelen hushåll med långa biståndstider med försörjningsstöd har ökat, även om utbetalningarna till försörjningsstöd totalt sett har minskat i staden. Det verkar ha blivit svårare att ta sig ur ett långvarigt utanförskap.
- Vid konjunkturedgångar förstärks det geografiska sysselsättningsgapet, svagare stadsdelar tappar mer i sysselsättning och kommer inte ikapp. Kvinnorna i dessa stadsdelar drabbas hårdare än männen.
- Bland personer som är utrikes födda ökar sysselsättningen med vistelsetiden i Sverige. Av dem som vistats här i 1-2 år var år 2012 andelen sysselsatta 53 procent, och motsvarande för dem som varit här i 5-9 år var 63 procent. Ökningen skulle kunna vara snabbare. För dem som är födda i Sverige var motsvarande siffra 84 procent.

Boende och stadsmiljö

Bostadspris per kvadratmeter boyta för alla sålda bostäder år 2011

Källa: Spacescape

Boende och stadsmiljö

Stadens utformning och människors boendemiljö påverkar välbefinnande och hälsa på ett direkt sätt. Närhet till arbetsplatser, service, kollektivtrafik och grönområden stärker livskvaliteten och ökar välbefinnandet. Den fysiska miljöns utformning kan stärka det sociala kapitalet, öka tryggheten och främja möten mellan grupper i samhället. Bostadsförsörjningen påverkar vilka möjligheter invånarna har att välja var de vill bo och vilket liv de vill leva. Hur trångt vi bor påverkar också livssituationen. Alla dessa faktorer samverkar för att skapa en god boende- och stadsmiljö och förutsättningar för välbefinnande. I detta avsnitt beskrivs hur stadens utformning och förutsättningar för boende skiljer sig åt för olika grupper av stockholmare.

Attraktivitet och stadskvaliteter

Att bedöma attraktiviteten hos en plats är komplicerat eftersom olika människor värderar olika kvaliteter beroende på sådant som värderingar och livsstil. Ett sätt att försöka beskriva attraktivitet på ett övergripande plan är att utgå från bostadspriser eftersom dessa avspeglar betalningsvilja och bostadens värde och attraktivitet på bostadsmarknaden. En stor del av en bostads pris är också kopplad till lägeskvaliteter i bostadens närhet, snarare än beskaffenheten på bostaden i sig, och säger därför något om tillgången till attraktiva kvaliteter som den boende får närhet till via sitt boende.

I Stockholm är bostadspriserna som högst på Östermalm, Norrmalm, östra Kungsholmen och i Bromma, Älvsjö och Enskede. Lägst är bostadspriserna i Rinkeby, Husby, Akalla och Fagersjö. Skillnaderna är stora. Mellan det högsta och lägsta priset var skillnaden 56 tusen kronor per kvadratmeter, vilket för en bostad om 60 kvadratmeter blir cirka 3,4 miljoner kronor.

Bostadspriser ger naturligtvis inte hela bilden av hur stadens invånare upplever sin boendemiljö och i vilken utsträckning de trivs i sitt bostadsområde. Av stadens medborgarundersökning avseende stadsmiljö 2014 framgår att en majoritet i alla stadsdelar – för staden som helhet 87 procent – anser att Stockholm erbjuder en stadsmiljö som är fin att bo och leva i. Även stadens boendialoger som pågått sedan år 2010 i söderort, på Järvaområdet och i Hässelby-Vällingby visar på ett stort engagemang i den egna stadsdelen och ett stort intresse av att utveckla sitt område. Medborgarundersökningen och boendialogen indikerar att många av stadens invånare trivs där de bor, även om de också gärna vill se området utvecklas. Invånarna värdesätter varje enskild stadsdels karaktär och egenskaper.

Men samtidigt kan stadsmiljön förbättras för att ytterligare främja välbefinnande och förbättrad livskvalitet. Forskningsstudier visar exempelvis att de som har nära till arbetsplatser har lättare att få jobb.⁴⁶ Att främja en tätare stad, där bostäder och arbetsplatser blandas, minskar människors bilbehov och förstärker deras tillgång till stadens resurser. En tätare stad med sammanbundna stadsdelar skapar också förutsättningar för en förbättrad social integration.

Många av stadens invånare trivs där de bor, men täthet och närhet ger högre bostadspriser

⁴⁶ Åslund, O. m.fl. (2010). "How important is access to jobs? Old question—improved answer" Åslund, O. m.fl. (2006) "Hur viktig är närheten till jobb för chanserna på arbetsmarknaden?" Ekonomisk debatt 2006:6.

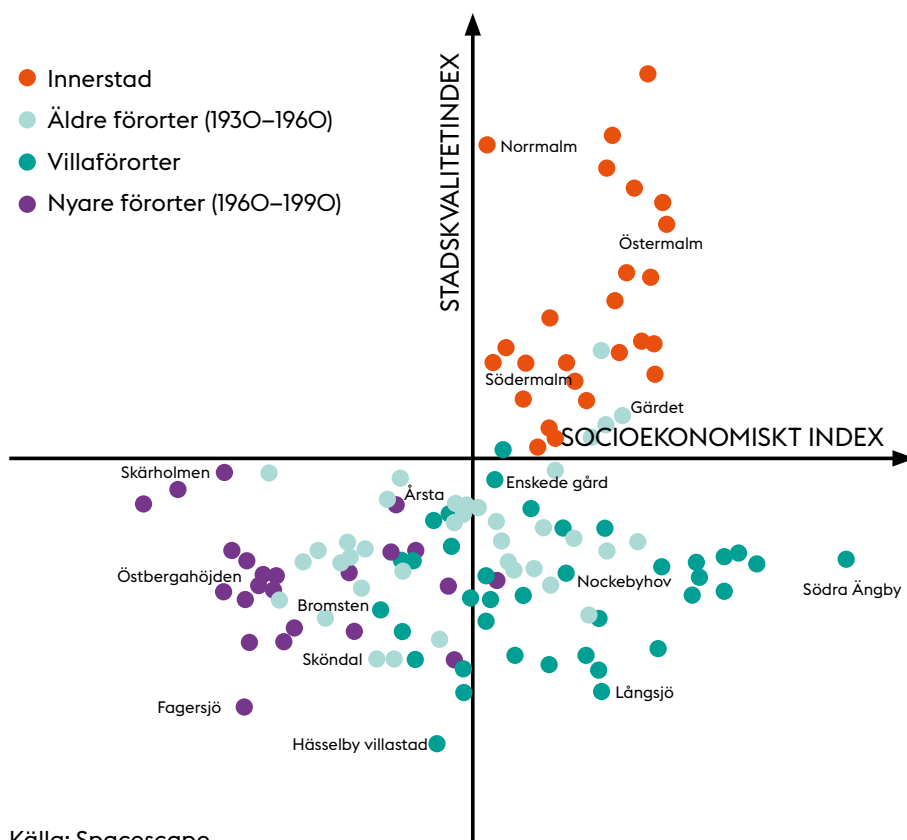
Höginkomsttagare och högutbildade tenderar att välja boende i stadsdelar med fler stads-kvaliteter. De mest socioekonomiskt utsatta grupperna återfinns i huvudsak i stadsdelar med färre stads-kvaliteter. Det betyder inte att dessa stadsdelar saknar kvaliteter.

Annan forskning tyder på att boende i tät blandad stad, med gångavstånd till service och parker, tenderar ha längre livslängd och vara fysiskt mer aktiva i vardagen.⁴⁷

En analys av Stockholms bostadsmarknad visar att täthet och närhet ger högre bostadsvärden.⁴⁸ Mätningar av bostadspriser visar vilka kvaliteter i bostadens närområde som värderas högst. Metoden ger i sin tur möjligheter att öka attraktiviteten på en enskild plats och stärka livskvaliteten för de boende.

Till denna rapport har statistik sammanställs för att visa på tillgången till ett antal viktiga stads-kvaliteter såsom arbetsplatser, offentlig och kommersiell service (vårdcentraler, skolor, omsorg, kultur, handel, restauranger), kollektivtrafik, offentligt rum (gator och gångvägar) och parker.⁴⁹ Dessa stads-kvaliteter har slagits samman till ett samlat stads-kvalitetsindex.

Detta stads-kvalitetsindex har i följande diagram har ställts mot ett socioekonomiskt index som väger samman andelen höginkomsttagare och andelen högutbildade i Stockholms olika stadsdelar. I diagrammet framgår därmed hur jämnt eller ojämnt fördelad tillgången på ett antal attraktiva stads-kvaliteter är i stadsdelar med olika socioekonomiska förutsättningar.

Källa: Spacescape

47 Frank, L.D., m.fl., (2006) "Many pathways from land use to health: Associations between neighborhood walkability and active transportation, body mass index, and air quality." Journal of the American Planning Association. Ewing, E. & Hamidi, S., (2014) "Measuring sprawl 2014, Smart Growth America". Grahn, P. & Stigsdotter, U. A. (2003) "Landscape planning and stress. Urban Forestry. & Urban Greening, vol 2".

48 En metodik som utvecklats av konsultföretagen Spacescape och Evidens.

49 De utvalda stads-kvaliteterna utgår i huvudsak från den bostadsmarknadsstudie som Spacescape och Evidens gjorde 2012 för Regionplanekontoret och sex kommuner, däribland Stockholms stad. Studien går under namnet "Värdering av stads-kvaliteter". Denna studie pekar vilka kvaliteter som driver bostadsefterfrågan, vilket visar sig vara tillgången och närhet till vardagsmålplatser inom gångavstånd, vilket har störst betydelse för samhällets resurssvaga.

Diagrammet visar på en tydlig uppdelning av stadsdelar avseende stadskvaliteter och socioekonomiska förutsättningar. Innerstaden har många stadskvaliteter och högt socioekonomiskt index. Ytterstaden har färre stadskvaliteter men det finns stora skillnader inom villastaden respektive äldre och nyare förorter. Villaförorter har högst socioekonomiskt index, där Enskede gård har många stadskvaliteter medan Hässelby villastad har få. Nyare förorter som i huvudsak består av Miljonprogrammet har lägst socioekonomiskt index. Även inom denna grupp finns samtidigt betydande skillnader i stadskvalitet till exempel mellan Skärholmen och Fagersjö. I gruppen Äldre förorter är spridningen ännu större. De har ett måttligt till högt socioekonomiskt index, där Årsta har många stadskvaliteter medan Sköndal har få.

Höginkomsttagare och högutbildade tenderar att välja boende i stadsdelar med fler stadskvaliteter och lågt bilberoende där tätheten och närheten är hög, eller i villaförorter där närheten till service, arbete och kollektivtrafik inte är lika avgörande då de också har råd med bil. De mest socioekonomiskt utsatta grupperna återfinns i huvudsak i stadsdelar med färre stadskvaliteter.

Det betyder inte att dessa stadsdelar saknar kvaliteter. Som nämndes tidigare trivs många med sin boendemiljö oavsett stadsdel. Däremot betyder det att flera av de kvaliteter som generellt värderas på bostadsmarknaden och bidrar till en plats attraktivitet är ojämnt fördelade utifrån människors socioekonomiska förutsättningar.

Bostadsförsörjning och boendesegregationen

Att Stockholm är en av de snabbast växande regionerna i Europa är ett mått på stadens attraktivitet. Befolkningsökningen har medfört många positiva möjligheter, men också ett tydligt ökat tryck på bostadsmarknaden, inte minst då bostadsbyggandet under de senaste decennierna inte haft samma utveckling som folkökningen. Stadens totala folkökning under perioden 1998–2014 var cirka 175 000 invånare. Under samma period tillkom 52 000 lägenheter. Bristen på bostäder drabbar i första hand socioekonomiskt svaga grupper och unga. För dessa grupper innebär en tilltagande bostadsbrist många gånger en osäker och instabil livssituation eller trångboddhet. För unga kan frånvaron av en ordnad boendesituation försvåra etableringen i vuxenlivet och bidra till att familjebildningen förskjuts uppåt i åldrarna.

Samtidigt med den starka befolkningstillväxten har det också skett en påtaglig förändring i stadens bostadsbestånd. Andelen bostadsrätter har ökat från att utgöra en fjärdedel av det totala bostadsbeståndet till att utgöra ungefär hälften. Andelen hyresrätter har i motsvarande utsträckning minskat, i antal med 69 000 under perioden 1998–2014.

Stadens befolkning ökade 1998–2014 med cirka 175 000 invånare. Under samma period tillkom 52 000 lägenheter.

-69 000

Samtidigt har hyresrätterna minskat i antal med 69 000 under perioden

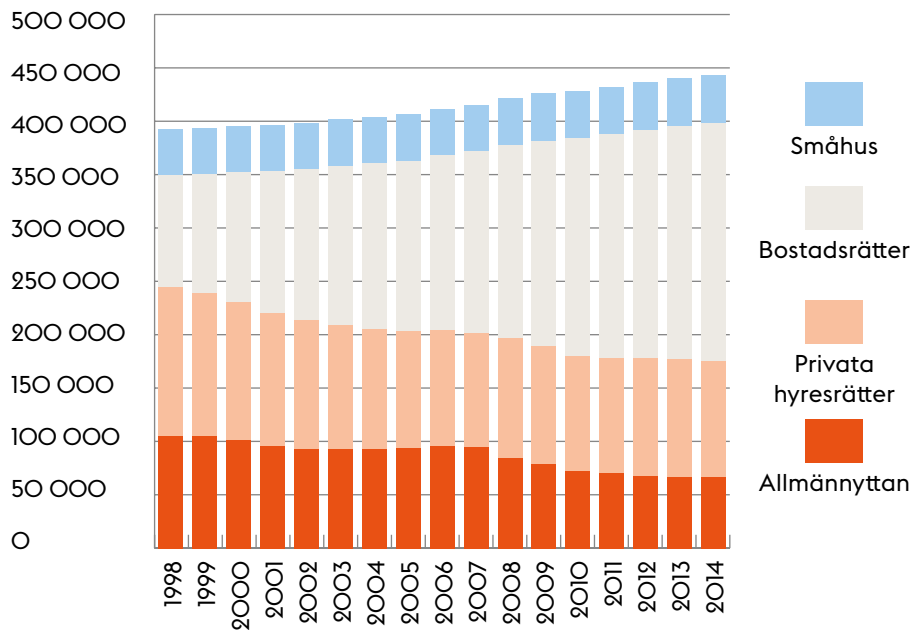

Valmöjligheterna för låginkomsttagare att välja bostadsområde har allt mer begränsats

X2

Kötiderna för att få en lägenhet förmedlad via bostadsförmedlingen har fördubblats de senaste tio åren, från fem till nästan tio år

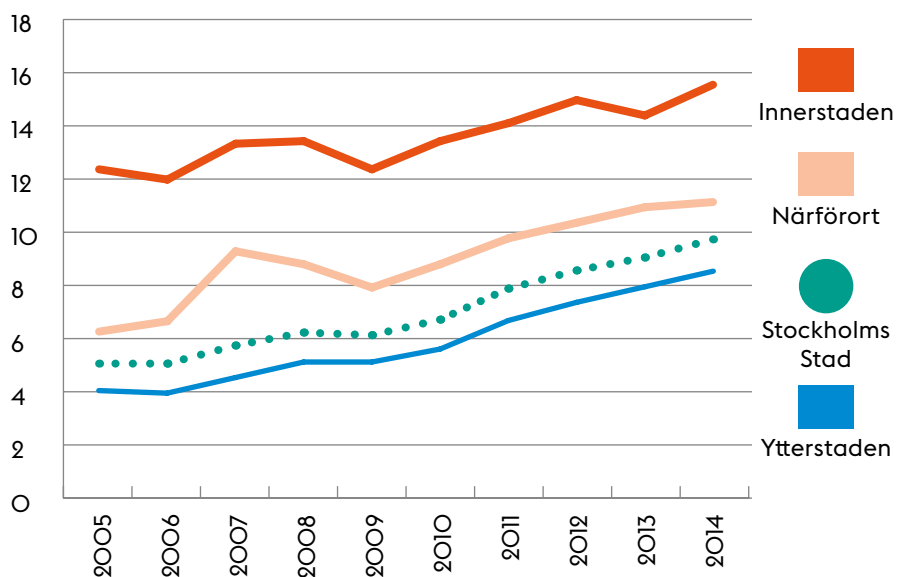
Antal lägenheter och småhus i Stockholms efter ägandeform 1998–2014

Källa: Sweco Strategy/Stockholms stad

Det minskade utbudet av hyresrätter visar sig i kötiderna hos bostadsförmedlingen. Av diagrammet nedan framgår att kötiderna för att få en lägenhet förmedlad via bostadsförmedlingen har fördubblats de senaste tio åren, från fem till nästan tio år. Förändringen är störst i de områden som tidigare hade kortast kötid. För tio år sedan varierade kötiden för att få en hyreslägenhet via bostadsförmedlingen kraftigt mellan områden. Dessa skillnader har dock minskat i takt med att utbudet av förmedlade hyresrätter har minskat.

Genomsnittlig kötid (år) för förmedlade vanliga hyresrätter i bostadskön (exkl. nybyggnation), år 2005–2014

Källa: Bostadsförmedlingen i Stockholms stad

Personer med liknande preferenser och livsstil har en tendens att vilja bosätta sig i samma områden. Samtidigt påverkar bostadsbeståndets sammansättning vilka som har möjlighet att flytta till ett område. En förklaring till ökande skillnader i socioekonomisk sammansättning mellan områden står därmed delvis att finna i förändringar i bostadsbeståndet. I en studie⁵⁰ av flyttmönster i Stockholm som gjorts under 2000-talet framgår att den generella inkomstnivån är högre i områden som domineras av småhus och bostadsrätter än i områden som domineras av hyresrätter.

I takt med att andelen bostadsrätter kraftigt ökat i staden genom ombildning och nyproduktion och att hyresrätterna blivit färre har valmöjligheterna för låginkomsttagare att välja bostadsområde allt mer begränsats. Detta har ytterligare förstärkt trenden att grupper med lägre inkomster och sysselsättningsnivåer koncentrerats till hyresrättsområden i ytterstadsdelar medan mera resursstarka grupper bosatt sig i innerstaden och andra attraktiva områden med framförallt småhus och bostadsrätter.⁵¹

Av studien framgår också att inflyttare till Stockholm med en låg inkomst- och utbildningsnivå oftast bosätter sig i områden som redan har boende med en generellt låg inkomst- och utbildningsnivå. De som sedan stannar kvar i dessa områden är i huvudsak de med lägst inkomster, medan de som får en högre inkomstnivå flyttar vidare. Därmed har den socioekonomiska segregationen förstärkts i Stockholm under 2000-talet.

Att den geografiska segregationen ökat stöds också av en aktuell forskningsrapport⁵² som visar att boendesegregationen har ökat i såväl Stockholms län som i staden mellan åren 1995 till 2010. Ett tydligt resultat är att individer med olika bakgrund i allt mindre omfattning möter varandra i vardagslivet. Grannskap där befolkningen präglas av låg sysselsättningsgrad, låg utbildningsnivå och låg inkomst koncentreras till samma områden. Dessa domineras även i växande utsträckning av utrikes födda. På motsvarande sätt koncentreras grupper med hög inkomst, högre utbildning och höga sysselsättningsnivåer till andra områden. På sikt kan utvecklingen förstärka stigmatiseringen av enskilda områden och grupper, men också leda till ett resursslöseri då människors livschanser allt mer begränsas.

I rapporten konstateras att segregation handlar om mer än etnicitet, men också att etnicitet har blivit allt starkare korrelerat med olika former av utanförskap och segregation. Vidare bör en analys av segregation utgå från människors dagliga aktiviteter och vardag så att segregationen blir en fråga som inte bara berör ett bestämt kvarters sammansättning utan också huruvida människor med varierande socioekonomi och etnicitet möts på olika platser i vardagen.

Trångboddhet

Stockholm har en internationellt sett god standard på bostäder. Men den kraftiga befolkningstillväxten i staden har medfört att boendetätheten har ökat. Antalet boende per lägenhet minskade under 1960- och 1970-talen när

50 SWECO Strategy på uppdrag av Stockholms stad (2012) "Flyttrörelserns effekter på befolkningens sammansättning".

51 Ibid.

52 TMR i Stockholms läns landsting, SCB (2014) "Segregation i Stockholmsregionen" 2014:09.

De stadsdelar där trångboddhet förefaller vara ett problem är de stadsdelar som i många andra sammanhang är de mest utsatta vad gäller socioekonomiska faktorer

Idag är var femte Stockholmare trångbodd

bostadsbyggandet ökade kraftigt genom miljonprogrammet. Sedan 1990-talets början har dock antalet boende per lägenhet åter ökat.

Att bo för trångt medför negativa effekter på den boendes välbefinnande.⁵³ Det handlar om rent praktiska bekymmer som såsom exempelvis barns möjligheter att kunna läsa läxor i lugn och ro. Trångboddheten skapar också påfrestningar i i form av brist på personlig integritet, vilket i sin tur är negativt för hälsan.

När boendetätheten blir för stor används begreppet trångboddhet. Den vanligaste definitionen av trångboddhet är att det bor fler personer i bostaden än det finns sovrum.⁵⁴ Kök och vardagsrum exkluderas från antalet rum i bostaden och man räknar med att sammanboende vuxna delar sovrum (norm 3). Enligt denna norm har trångboddheten i Stockholm ökat med 30 procent under perioden 2002–2012. Idag är var femte stockholmare trångbodd. Trångboddheten är dock högre bland utrikes födda. År 2013 levde 36 procent av utrikes födda personer i Sverige i ett trångbott hushåll, medan motsvarande andel bland inrikes födda var drygt 13 procent. Regionala siffror saknas, men det finns inte skäl att tro att förhållandet skulle vara väsentligt annorlunda i Stockholm, bland annat då antalet utrikesfödda är högst i de stadsdelar där boendetäthet per bostad är som högst och där trångboddheten därmed kan antas vara störst.

Vid jämförelser av olika delar av Stockholm finns inte statistik på trångboddhet såsom den definieras ovan, men att jämföra antal rum per person i olika stadsdelar ger ändå en indikation om var trångboddheten idag är som störst.

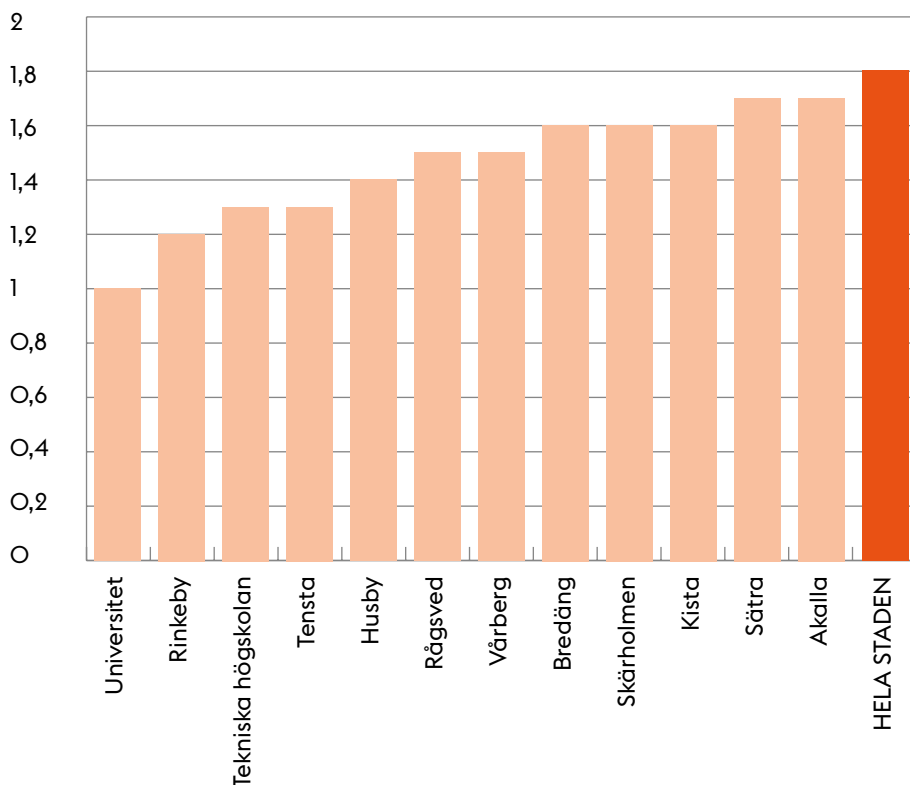
År 2013 hade i genomsnitt varje person i staden 1,78 rum.⁵⁵ År 2013 varierade skillnaderna så att det fanns i genomsnitt 1,2 rum per person för boende i Rinkeby-Kista till 2,08 för boende på Östermalm. De stadsdelar i staden med en mycket hög boendetäthet finns på Järvafältet och i Skärholmen samt i Rågsved, Universitet och Tekniska högskolan.

53 Boverket (2006) Var finns rum för våra barn? - en rapport om trångboddhet i Sverige.

54 SCB:s levnadsundersökningar, <http://www.scb.se/ulf/>

55 Hit räknas alla rum, även vardagsrum och kök.

Stadsdelar i Stockholm där invånarna är mest trångbodda, mätt som antal rum per person (lägre tal indikerar större trångboddhet)

Källa: Sweco Strategy/Stockholms stad

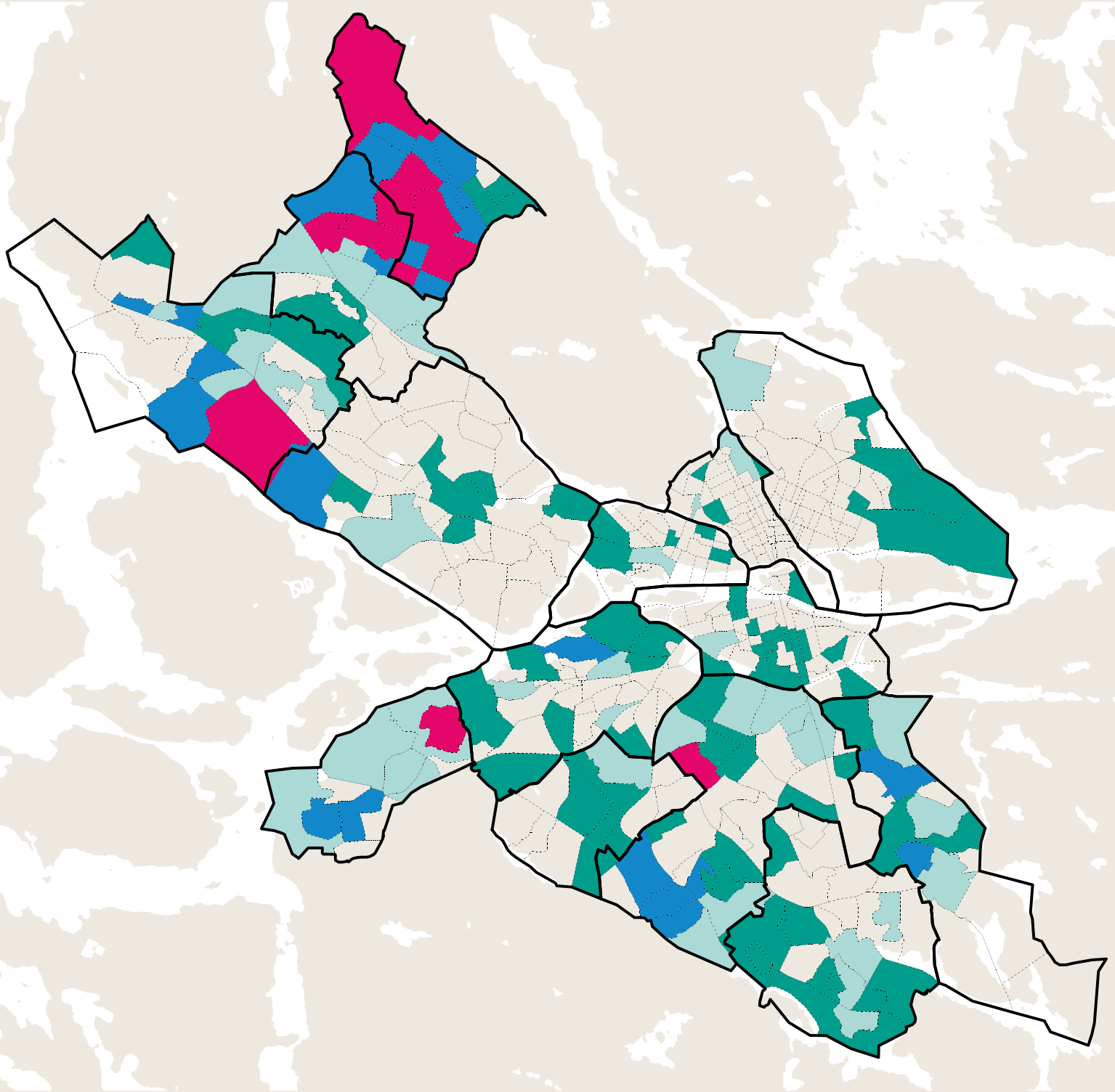
De stadsdelar där trångboddhet förefaller vara ett problem är de stadsdelar som i många andra sammanhang är de mest utsatta vad gäller socioekonomiska faktorer. Dessutom fångar ovanstående siffror endast upp de invånare som är folkbokförda i Stockholms stad. Det finns ett mörkertal avseende invånare som är relativt nyligen inflyttade och bor hos släkt och vänner, men som inte är skrivna där de bor och därmed inte syns i statistiken.

Sammanfattning

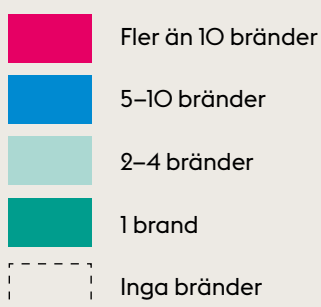
- Stockholm präglas av en ojämlig tillgång till attraktiva stadskvaliteter och i socioekonomiskt svagare stadsdelar finns i regel lägre tillgång till service, arbetsplatser, kollektivtrafik, parker och offentliga rum.
- Bristen på bostäder i staden är omfattande och drabbar i första hand socioekonomiskt svaga grupper och unga som många gånger får en instabil livssituation och problem som hänger samman med trångboddhet.
- Trångboddhet förefaller vara ett problem som i första hand koncentreras till några av stadens socioekonomiskt svagaste stadsdelar. Det behövs ytterligare utredning av det mörkertal som beror på invånare som inte är skrivna där de bor och därmed inte syns i statistiken.
- Den socioekonomiska segregationen har ökat i Stockholm under 2000-talet och har allt mer kommit att få en etnisk karaktär. Individer med olika bakgrund möter i allt mindre omfattning varandra i vardagslivet.

- Andelen hyresrätter har minskat från 62 procent till 40 procent mellan åren 1998-2014. Det innebär att det finns 69 000 färre hyresrätter, trots att befolkningen samtidigt har ökat med 175 000 personer.
- Andelen hyresrätter har framför allt minskat i attraktiva områden med höga och stigande bostadspriser. Möjligheterna att välja område och bostad för socioekonomiskt svaga grupper har därmed minskat under senare år.

Demokrati och trygghet

Anlagda bränder i Stockholms stad under perioden juni 2014 till och med april 2015

Demokrati och trygghet

Känslan av samhörighet och möjligheter till delaktighet och inflytande i samhället är grundläggande för människors välbefinnande. En brist på makt och upplevd förmåga att påverka sin livssituation har ett starkt samband med ohälsa.⁵⁶ I vilken utsträckning en människa deltar i samhällslivet bestäms bland annat av vilka olika former av resurser som personen har till sitt förfogande. Personliga resurser i form av kunskap och självförtroende har betydelse, liksom materiella förutsättningar som tillgång till informationsteknologi och transporter. Tilliten till andra människor och förtroendet för samhällets insitutioner är också viktiga förutsättningar.

Hög tillit mellan människor och stort förtroende för myndigheter främjar den sociala sammanhållningen i samhället. En stark social sammanhållning kan i sin tur minska risken för social oro och bidra till människors känsla av trygghet. Att kunna känna sig trygg i vardagen, där man bor och verkar, är en grundläggande rättighet och förutsättning för att kunna delta i samhällslivet. Känslan av trygghet är också central för människors välbefinnande och studier visar att känslan av trygghet hör samman med självskattad psykisk och fysisk hälsa.⁵⁷

Demokratisk delaktighet och valdeltagande

Valdeltagandet i allmänna val anses vara ett bra mått på människors makt, delaktighet och inflytande, och kan därför användas som indikator för demokratisk delaktighet. Med internationella mått har Sverige ett högt valdeltagande. En av de främsta förklaringarna till det höga valdeltagandet hör samman med tilliten till det svenska valsystemet.

Det finns dock stora skillnader i valdeltagande mellan olika grupper av väljare och dramatiska kontraster mellan olika områden och valdistrikt. Det är särskilt tydligt i Sveriges storstäder. Ett valdistrikt är den minsta geografiska enheten vid svenska val och motsvarar ett område som tillhör en viss vallokal. Av Stockholms enskilda valdistrikt hade Spånga 22 i Rinkeby det lägsta valdeltagandet år 2014. Enbart 40,8 procent av de röstberättigade deltog i valet till kommunfullmäktige. Västerled 15 i Ålsten hade det högsta valdeltagandet med 94,8 procent, vilket innebär en differens på 54 procentenheter. Dessa stora skillnader mellan valdistrikt med högsta respektive lägsta valdeltagande finns även i Göteborg och Malmö, men inte lika markant i Sveriges övriga kommuner.

De geografiska skillnaderna i Stockholms stad framträder också tydligt när kommunens 543 valdistrikt översätts till stadsdelar. I Stockholms stad låg det genomsnittliga valdeltagandet i kommunvalet 2014 på 82,1 procent – att jämföra med 82,8 i riket som helhet – och valdeltagandet har en positiv trend med en ökning på 3 procentenheter över de tre senaste valen. Tabellerna nedan visar de stadsdelar i Stockholm som har lägst respektive högst valdeltagande.

40,8%

Av Stockholms enskilda valdistrikt hade Spånga 22 i Rinkeby det lägsta valdeltagandet år 2014. Enbart 40,8 procent av de röstberättigade deltog i valet till kommunfullmäktige.

94,8%

Västerled 15 i Ålsten hade det högsta valdeltagandet med 94,8 procent, vilket innebär en differens på 54 procentenheter

⁵⁶ Folkhälsomyndigheten, "Delaktighet och inflytande i samhället - Kunskapsunderlag för Folkhälsopolitisk rapport 2010".

⁵⁷ Folkhälsomyndigheten (2014), "Nationella folkhälsoenkäten: Hälsa på lika villkor".

Liksom vid valet 2010, hade Rinkeby lägst valdeltagande i kommunvalet 2014

Stadsdelar med lägst valdeltagande 2014

Stadsdel	2014	2010	Differens
Rinkeby	51,7%	49,8%	1,9%
Universitetet	55,1%	59,1%	-4%
Husby	56,7%	55,2%	1,5%
Tensta	57,5%	58,3%	-0,8%
Skärholmen	58,7%	61,4%	-2,7%
Rågsved	59,6%	59,6%	0,0%
Vårberg	59,6%	63,3%	-3,7%

Stadsdelar med högst valdeltagande 2014

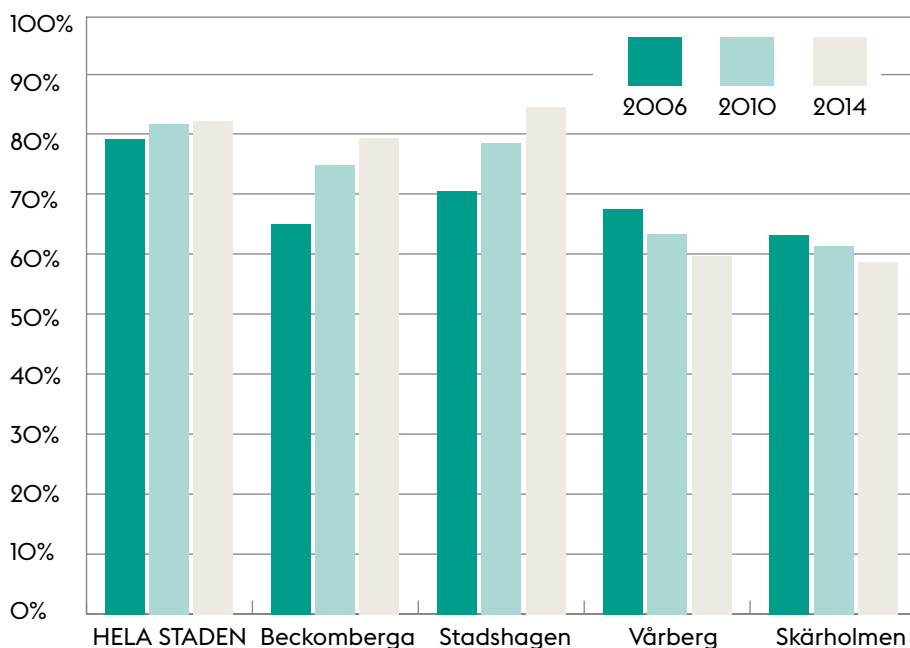
Stadsdel	2014	2010	Differens
Södra Ängby	94,0%	94,1%	-0,1%
Ålsten	93,6%	93,5%	-0,1%
Stora Mossen	91,5%	88,4%	3,1%
Eneby	91,3%	–	–
Långsjö	91,1%	88,4%	2,7%
Herrängen	91,0%	89,9%	1,1%
Äppelviken	90,7%	–	–

Uppgift finns inte för stadsdelarna Eneby och Äppelviken för valet 2010

Liksom vid valet 2010 hade stadsdelen Rinkeby lägst valdeltagande i kommunvalet 2014. Vid kommunvalet 2010 var stadsdelen den enda i Stockholms stad där färre än hälften av de röstberättigade deltog. I valet 2014 ökade dock deltagandet till nära 52 procent.

Över de tre senaste valen kan en tendens till sjunkande valdeltagande skönjas i stadsdelar med redan lågt valdeltagande, även om det finns undantag. Diagrammet till höger visar utvecklingen av valdeltagandet i hela staden och i de två stadsdelar där valdeltagandet ökat respektive minskat mest 2006–2014. Mest har valdeltagandet i Beckomberga stigit med drygt 14 procentenheter. Den största minskningen har skett i Vårberg med -8 procentenheter över tre val.

Valdeltagande i kommunfullmäktigevalet, 2006–2014, i utvalda stadsdelar

Över de tre senaste valen kan en tendens till sjunkande valdeltagande skönjas i stadsdelar med redan lågt valdeltagande. Den största minskningen har skett i Vårberg med -8 procentenheter över tre val.

Enligt SCB:s valundersökningar hänger valdeltagandenivåerna i olika valdistrikt starkt samman med graden av social integration. Det finns klara skillnader i valdeltagande mellan olika befolkningsgrupper. Andelen röstande är betydligt lägre bland ensamstående, personer med lägre utbildningsnivå, låginkomsttagare, arbetare och personer utanför arbetsmarknaden. Omvänt är andelen röstande större bland sammanboende, högutbildade, höginkomsttagare, tjänstemän och bland personer med arbete. Det finns också ett samband mellan valdeltagande och självskattad hälsa som redovisats i tidigare avsnitt, där grupper med ett lågt valdeltagande också har en lägre självskattad hälsa.⁵⁸

Kvinnor röstar i något högre grad än män. Enligt SCB:s valundersökningar röstade 83,2 procent av alla kvinnor i Stockholms län i valet till kommunalfullmäktige 2014, att jämföra med 80,0 procent av männen.⁵⁹ För gruppen yngre personer var skillnaden större. Andelen röstande var 5,8 procentenheter större bland kvinnor under 30 år än bland män i samma åldersgrupp. Bland de över 65 år röstade dock män (88,5 procent) i högre grad än kvinnor (85,9).

Valdeltagandet är traditionellt lägst bland unga och äldre personer. I riket ökade dock valdeltagandet mest i dessa grupper vid det senaste valet. Valdeltagandet i kommunvalet ökade med drygt 2 procentenheter bland personer under 30 år. Bland personer över 65 år ökade andelen röstande med 3 procentenheter. Detta gällde även riksdagsvalet och innebar ett mer jämlikt deltagande. I Stockholms län finns inte samma positiva trend avseende valdeltagandet bland de yngre. Det har tvärtom minskat till följd av att de yngre människors valdeltagande i kommunvalet sjunkit i Stockholms län från 74,2 procent år

⁵⁸ Folkhälsomyndigheten, Livsvillkor och levnadsvanor, <http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/livsvillkor-och-levnadsvanor/>

⁵⁹ SCB:s valundersökningar redovisas inte på kommunnivå, men det finns uppgifter för län.

I riket ökade valdeltagandet bland unga med 2 procentenheter vid valet 2014. Bland unga män i Stockholms län minskade dock valdeltagandet.

2010 till 71,8 procent 2014. De yngre kvinnornas valdeltagande ligger på en oförändrad nivå.

Deltagande i kommunfullmäktigevalet fördelat på åldersgrupper och kön, Stockholms län

Stockholms Län	Samtliga		2014	
	2010	2014	Kvinnor	Män
18–29 år	76,1%	74,7%	77,6%	71,8%
30–49 år	81,7%	80,8%	83,2%	78,5%
50–64 år	85,6%	84,2%	85,4%	83,1%
65+ år	81,6%	87,1%	85,9%	88,5%
Totalt	81,4%	81,7%	83,2%	80,0%

Källa: SCB:s valundersökningar

I riksdagsvalet 2014 ökade valdeltagandet bland inrikes födda med nästan 2 procentenheter jämfört med 2010. Bland utrikes födda kunde dock inte någon statistiskt säkerställd förändring konstateras. Skillnaden i valdeltagande mellan dessa två grupper ökade därmed och uppgick till 17 procentenheter 2014. Samtidigt bör det nämnas att antalet utrikes födda har ökat betydligt mellan de två valtillfällena och att benägenheten att rösta är lägre bland dem som nyligen fått svenskt medborgarskap än bland dem som varit svenska medborgare en längre tid.⁶⁰

En annan grupp som inte brukar rösta i någon högre grad är de utländska medborgare som är röstberättigade i val till landstings- och kommunfullmäktige. I 2014 års kommunval röstade 34 procent av de röstberättigade utländska medborgarna. Det är ungefär samma nivå som valdeltagandet har legat på för den gruppen sett till de senaste valen.

Tillit till människor och myndigheter

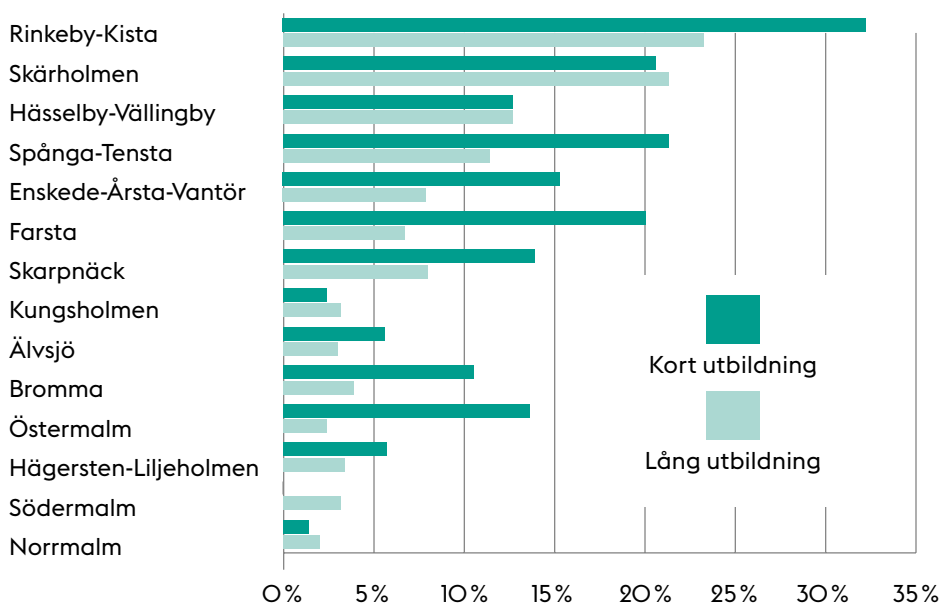
Graden av social tillit i samhället har att göra med styrkan i förtroendet mellan människor i allmänhet. En hög grad av tillit är associerad med minskad stress, vilket i sin tur har en positiv inverkan på hälsan. Den som känner tillit till andra är också mer benägen att delta i sociala nätverk och aktiviteter vilket är grundläggande för människors välbefinnande och hälsa.

I Landstingets folkhälsoenkät får deltagarna ta ställning till påståendet ”Man kan lita på de flesta människor som bor i det här bostadsområdet”. De som anger ”stämmer inte särskilt väl” eller ”stämmer inte alls” klassificeras som att ha låg tillit till andra människor i det egna bostadsområdet.

60 SCB:s valundersökningar.

Undersökningen visar att tilliten till andra människor är starkt korrelerad till utbildningsnivå. I diagrammet nedan redovisas andelen som uppger att de har låg tillit till människor där de bor utifrån utbildningsnivå. Kort utbildning motsvarar högst grundskoleutbildning och lång utbildning innebär eftergymnasial utbildning. Av Stockholms invånare i åldrarna 25-74 år har cirka 11 procent endast grundskoleutbildning och 55 procent en eftergymnasial utbildning.

Andel med låg tillit till andra människor i bostadsområdet Kort resp. lång utbildning, 25-74 år

Källa: Folkhälsoenkäten 2014, Stockholms läns landsting

Personer med enbart grundskoleutbildning uppger i större utsträckning att de har låg tillit till andra i bostadsområdet i jämförelse med dem som har eftergymnasial utbildning. Bland personer med enbart grundskoleutbildning i Rinkeby-Kista uppger 32 procent att de saknar tillit till andra i det egna bostadsområdet, att jämföra med 2 procent bland personer med eftergymnasial utbildning på Norrmalm. Att personer med lägre utbildningsnivå uppvisar lägre tillit till andra människor i det egna bostadsområdet gäller för såväl män som kvinnor.

Tidsserier från 2002 visar att både mäns och kvinnors sociala tillit har ökat i Stockholms stad i nästintill samtliga stadsdelsområden. I folkhälsoenkäten 2014 svarade 8 procent av kvinnorna och 9 procent av männen i Stockholms stad att de har låg tillit till andra i bostadsområdet, att jämföra med 16 procent av kvinnorna respektive 15 procent av männen år 2002.

Forskning har visat att det finns ett samband mellan horisontell och vertikal tillit, det vill säga mellan mellanmännisklig tillit och förtroendet för politiska institutioner och myndigheter.⁶¹ Hög tillit mellan människor hänger nära samman med ett högt förtroende för politiska institutioner och myndigheter. Den vertikala tilliten är avgörande för samhällskontraktets legitimitet.

61 Rothstein, Bo (2003), "Sociala fällor och tillitens problem".

32%

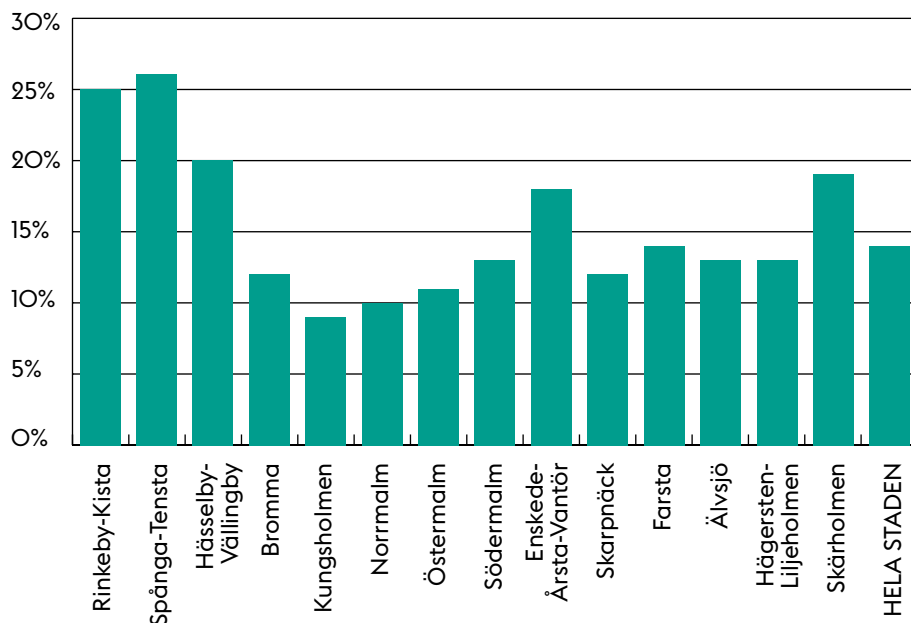
Bland personer med enbart grundskoleutbildning i Rinkeby-Kista uppger 32 procent att de saknar tillit till andra i det egna bostadsområdet

2%

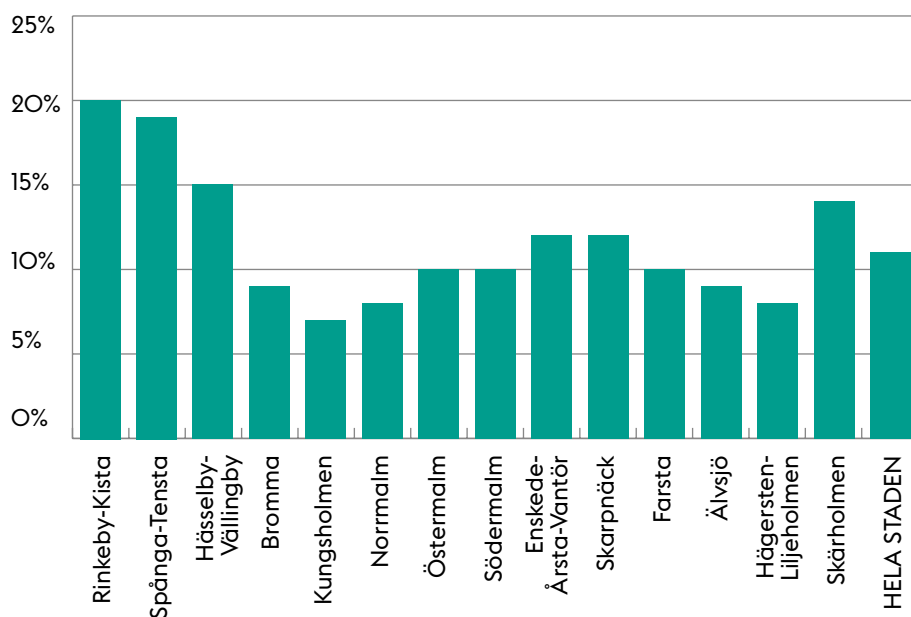
Bland personer med eftergymnasial utbildning på Norrmalm uppger 2 procent att de saknar tillit till andra i det egna bostadsområdet

Ett sätt att mäta vertikal tillit i ett kommunalt perspektiv är att undersöka förtroendet för lokala myndigheter. I Stockholms stads trygghetsmätning ställs två frågor om den svarandes förtroende för den lokala stadsdelsförvaltningen respektive den lokala polisen. Frågorna har dock enbart ställts vid ett tillfälle, varför tidserier saknas. I nedanstående diagram redovisas resultaten på stadsdelsområdesnivå i den mätning som genomfördes våren 2014.

Andel personer som har mycket litet/ganska litet förtroende för stadsdelsförvaltningen i området där de bor 2014

Andel personer som har mycket litet/ganska litet förtroende för den lokala polisen i området där de bor 2014

Källa: Stockholms stads trygghetsmätning, 2014

Förtroendet för den egna stadsdelsförvaltningen är högt i alla stadsdelar. I genomsnitt i staden svarade 86 procent av de tillfrågade att de har ett stort eller ganska stort förtroende för sin stadsdelsförvaltning, och 89 procent att de har förtroende för den lokala polisen. Det finns dock även inom detta område skillnader mellan olika delar av staden.

I Rinkeby-Kista, Spånga-Tensta, Hässelby-Vällingby och Skärholmen är förtroendet för stadsdelsförvaltningen som lägst. Samma stadsdelsområden visar lägst förtroende för den lokala polisen. Värt att notera är att förtroendet för polisen generellt är något högre än förtroendet för stadsdelsförvaltningen i alla stadsdelar.

Det finns vissa skillnader mellan könen när det gäller tilliten till lokala myndigheter. Generellt svarar fler män än kvinnor att de har låg tillit till såväl stadsdelsförvaltningen som till den lokala polisen. Totalt 16 procent av männen uppger att de har lågt förtroende för polisen, jämfört med 11 procent av kvinnorna. När det gäller stadsdelsförvaltningarna är motsvarande andelar 21 procent av männen och 17 procent av kvinnorna. Vid en jämförelse mellan enskilda stadsdelar sticker Rinkeby ut avseende såväl låg tillit som stora skillnader mellan könen; 45 procent av kvinnorna och 17 procent av männen svarar att de saknar förtroende till den lokala polisen och 38 procent av kvinnorna respektive 24 procent av männen att de har lågt förtroende för stadsdelsförvaltningen.

Känslan av trygghet

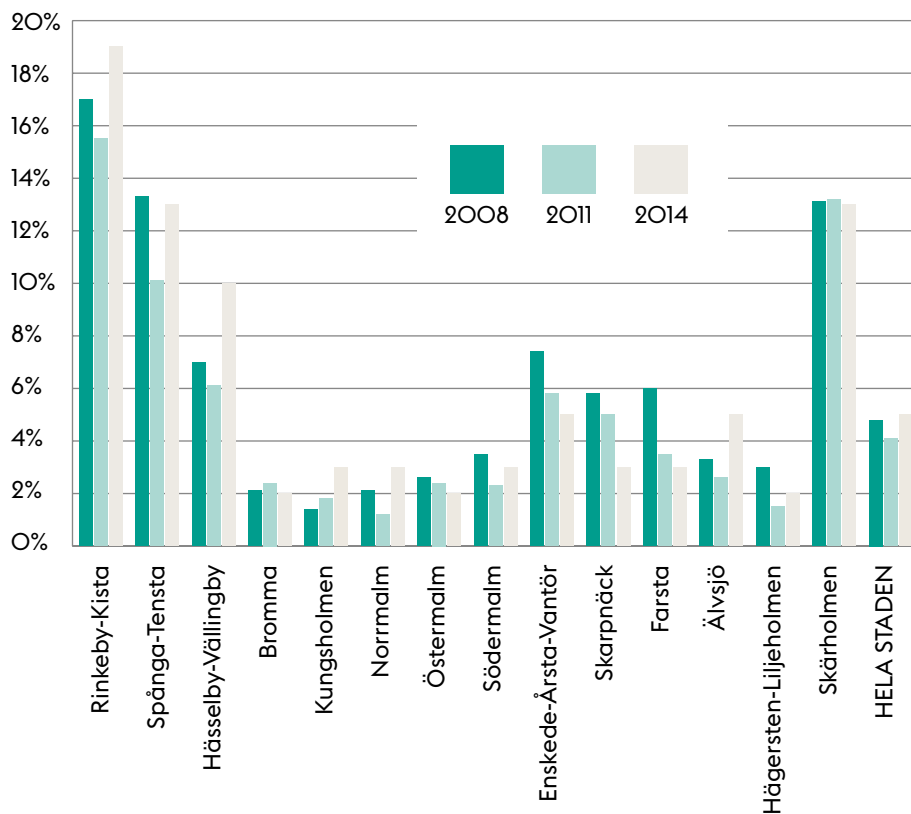
Under 2014 genomfördes den tredje stadsövergripande trygghetsmätningen i Stockholms stad. Syftet med undersökningen är att skapa en samlad bild av hur utsatthet för brott, upplevelser av ordningsstörningar och upplevelser av trygghet eller oro för att utsättas för olika typer av brott fördelar sig över staden. Resultaten visar att andelen stockholmare som upplever otrygghet och rädsla för att utsättas för brott har minskat stabilt mellan de tre mätningarna.

En central fråga i trygghetsmätningen är hur trygg eller otrygg man som boende känner sig i sitt bostadsområde. Majoriteten (72 procent) känner sig trygga eller mycket trygga medan 5 procent känner sig otrygga eller mycket otrygga. Det är en svag ökning av andelen som känner sig otrygga i sitt bostadsområde jämfört med mätningen 2011. I diagrammet på nästa sida visas utvecklingen de senaste åren på stadsdelsområdesnivå.

Förtroendet för lokala myndigheter varierar geografiskt. Var fjärde person i Spånga-Tensta och Rinkeby-Kista har lågt förtroende för stadsdelsförvaltningen att jämföra med var tionde på Kungsholmen.

Andel personer som känner sig otrygga/mycket otrygga i sitt bostadsområde 2008–2014

Källa: Stockholms stads trygghetsmätning, 2014

När istället enskilda stadsdelar studeras är den upplevda otryggheten i bostadsområdet allra störst i stadsdelen Rinkeby där 30 procent uppger att de känner sig otrygga, vilket är en ökning med 9 procentenheter sedan mätningen 2008. Samtidigt finns det stadsdelar där i princip ingen av de tillfrågade anger att de känner sig otrygga.

I diagrammet på nästa sida visas utvecklingen i de stadsdelar där störst andel känner sig otrygga i sitt bostadsområde. Tendensen är att den upplevda otryggheten ökar i stadsdelar med en redan hög andel otrygga.

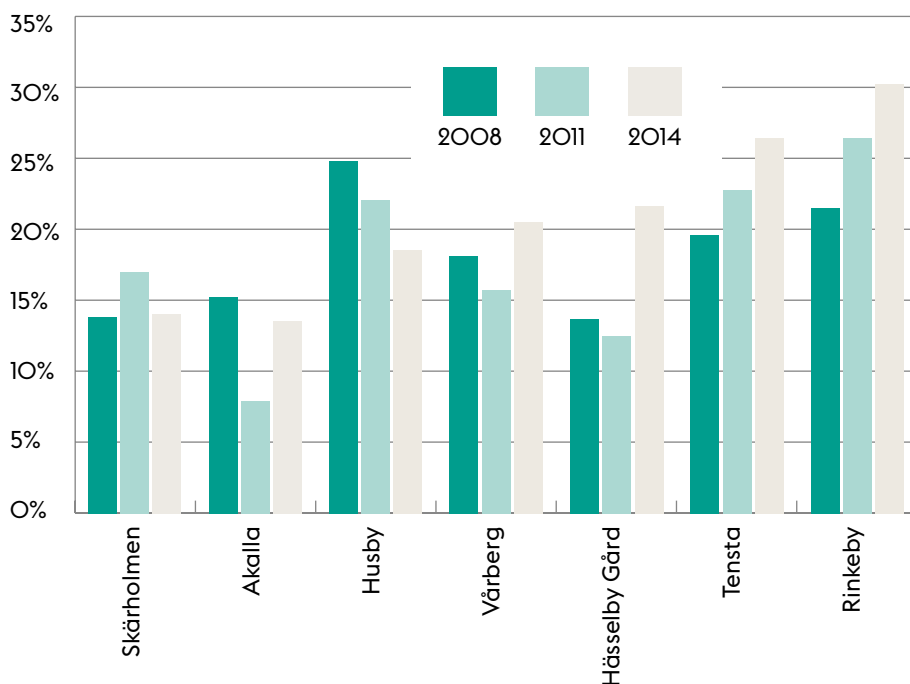

I Rinkeby uppger 30 procent att de känner sig otrygga, vilket är en ökning med 9 procentenheter sedan 2008

Andel personer som känner sig otrygga/mycket otrygga i sitt bostadsområde, 2008–2014 (i stadsdelar med störst otrygghet)

Tendensen är att den upplevda otryggheten i bostadsområdet ökar i stadsdelar med en redan hög andel otrygga

Källa: Stockholms stads trygghetsmätning, 2014

Generellt är kvinnor mer otrygga än män. Tabellen nedan visar hur stor andel som känner sig otrygga fördelat på kvinnor och män i de sju stadsdelar där otryggheten är störst. I Skärholmen är det en större andel män som upplever otrygghet i sitt bostadsområde, medan det i Rinkeby och Tensta är en större andel kvinnor. I de övriga fyra är könsfördelningen relativt jämn.

Andel män och kvinnor som känner sig otrygga/mycket otrygga i sitt bostadsområde, 2014

	Kvinnor	Män
Skärholmen	9%	20%
Akalla	16%	14%
Husby	20%	17%
Vårberg	21%	20%
Hässelby Gård	22%	22%
Tensta	30%	22%
Rinkeby	40%	20%

Källa: Stockholms stads trygghetsmätning, 2014

Trygghetsmätningen visar att det generellt finns en starkare koppling mellan känslan av oro och sociala riskfaktorer som ekonomisk utsatthet, ohälsotal och lågt valdeltagande än till faktiskt antal polisanmälda brott. Att vara otrygg

Trygghetens ojämna fördelning innebär således att vardagens livskvalitet i olika delar av Stockholm inskränks på ett högst påtagligt sätt och begränsar människors möjligheter att leva sina liv på det sätt de önskar

Andelen anlagda bränder är starkt koncentrerad till några få stadsdelar

och orolig för att utsättas för brott medför konsekvenser i vardagslivet. Av de som svarat att de varit oroliga för att utsättas för brott uppgav 43 procent att oron påverkat deras vardag. Av dessa svarar 67 procent att oron medfört att de avstått från aktiviteter och 44 procent att de ofta tänker på brott och har svårt att sova ibland. Många är också rädda för att vistas utomhus och undviker kontakt med okända. Trygghetens ojämna fördelning innebär således att vardagens livskvalitet i olika delar av Stockholm inskränks på ett högst påtagligt sätt och begränsar människors möjligheter att leva sina liv på det sätt de önskar.

Av olika faktiska brott har anlagda bränder i offentliga miljöer kommit att starkt förknippas med utbrott av social oro och kan ses som en temperaturmätare på det för stunden rådande tillståndet i området. Forskning visar att förekomsten av bilbränder är störst i områden med stor ekonomisk utsatthet och där andelen unga är stor.⁶² En analys av antalet anlagda bränder i Stockholms stad under perioden juni 2014 till och med april 2015 visar att det totalt har rapporterats 541 bränder under denna tid. Det stadsdelsområde som är mest utsatt för bränder är Rinkeby-Kista som inkluderar flera mindre områden, så kallade basområden, med fler än 10 bränder, såsom Södra Husby (28 bränder) och Kvarnby (22). Här finns även ett flertal basområden där det brunnit mellan 5 och 10 gånger under perioden. I Spånga-Tensta stadsdelsområde är Tensta allé (25) och Spånga kyrkväg (23) särskilt utsatta. I Hässelby-Vällingby är det framför allt Grimsta (37) som är utsatt. Grimsta är det enskilda område i staden som drabbats flest gånger. I Söderort är det två basområden som utmärker sig, Östberghöjden (18) i Enskede-Årsta-Vantör samt Bredängs allé (13) i Skärholmen. I hela staden inträffade 77 procent av bränderna under kvälls- och nattetid (mellan klockan 20 och 05). Se kartan på sidan 68.

I Stockholms stads trygghetsundersökning ställs frågan om anlagda bränder stör ordningen i området där man bor. I hela staden är det endast 2 procent som ser anlagda bränder som ett ordningsproblem och i flera stadsdelområden är det färre än 1 procent. I Rinkeby-Kista upplever dock avsevärt fler (14 procent) att detta är ett ordningsproblem. Även i Spånga-Tensta och i Skärholmen är andelen som tycker att anlagda bränder är ett stort problem påtagligt högre än i staden som helhet.

Sammanfattning

- Valdeltagandet i Stockholm har en positiv trend - andelen röstande i kommunvalen har ökat med tre procentenheter under de tre senaste valen. Det finns dock stora skillnader i valdeltagandet mellan Stockholms stadsdelar och det finns en tendens till ett minskat valdeltagande i stadsdelar med redan lågt deltagande. Den största minskningen över de tre senaste kommunvalen 2006-2014 har skett i Vårberg med -8 procentenheter.

- De valdistrikt i Stockholms stad som har det enskilt högsta respektive lägsta valdeltagandet är Ålsten med 94,8 procent och Rinkeby med 40,8 procent. En differens på 54 procentenheter.

62 Eva Andersson, Bo Malmberg (2013) "Segregation and urban unrest in Sweden" Urban Geography, volume 34, issue 7, p. 1031-1046.

- I riket som helhet ökade valdeltagandet bland unga under 30 år med drygt 2 procentenheter år 2014. Bland unga män i Stockholms län minskade dock valdeltagandet med 2,4 procentenheter.
- Mellan 2002–2014 har den sociala tilliten i Stockholms stad ökat; för män har andelen med låg tillit minskat från 15 till 9 procent och för kvinnor har andelen minskat från 16 till 8 procent.
- Den sociala tilliten varierar dock stort mellan olika stadsdelsområden. Ett starkt samband mellan utbildningsnivå och tillit gör skillnaden särskilt tydlig; bland personer med enbart grundskoleutbildning i Rinkeby-Kista har 32 procent låg tillit till andra i det egna bostadsområdet, att jämföra med 2 procent bland personer med eftergymnasial utbildning på Norrmalm.
- Även förtroendet till lokala myndigheter varierar geografiskt. Var fjärde person i Spånga-Tensta och Rinkeby-Kista har lågt förtroende för stadsdelsförvaltningen, att jämföra med var tionde på Kungsholmen.
- Den upplevda otryggheten i området där man bor är störst i stadsdelen Rinkeby, där 40 procent av kvinnorna känner sig otrygga. Samtidigt finns flera stadsdelar där färre än en procent uppger att de känner sig otrygga.

Sammanfattning

En ojämlik stad begränsar individens möjligheter att förverkliga det liv den eftersträvar. För stor ojämlikhet underminerar också den sociala sammanhållningen och skapar grogrund för sociala konflikter. Mot denna bakgrund har vi i denna rapport velat ge en första samlad bild av skillnader i livsvillkor i Stockholms stad.

Ytterst påverkar livsvillkoren vår hälsa. Rapporten visar att hälsan i Stockholms stad på flera sätt blir allt bättre. Medellivslängden i Stockholms stad har ökat med nästan åtta år sedan 1970, och ohälsotalen har nära nog halverats sedan år 2003. Samtidigt har de relativa skillnaderna mellan olika delar av staden och mellan olika grupper i flera fall vuxit. Mellan män i Skärholmen och kvinnor på Östermalm skiljer det idag åtta år i medellivslängd.

Den sociala ojämlikhetens konsekvenser framgår också när hälsan mäts hos de allra yngsta. Bland treåringar i Rinkeby-Kista är tandkaries 13 gånger vanligare än på Kungsholmen. Vi vet att goda förutsättningar under uppväxtåren är en av de viktigaste faktorerna för en långsiktigt god hälsa och gott välbefinnande. Rapporten visar att barns uppväxtvillkor i Stockholm skiljer sig åt påtagligt. Omkring 16 000 barnfamiljer i Stockholm lever idag i ekonomisk utsatthet. De finns i alla stadsdelar, men i störst utsträckning i vissa stadsdelar på Järvafältet, i Hässelby-Vällingby, Skärholmen och övriga söderort.

Skolan äger den största potentialen att utrusta barn och ungdomar med kapacitet att överskrida familjebakgrundens sociala begränsningar. Vilka betyg en elev får i årskurs nio avgör inte bara möjligheterna att studera vidare, utan påverkar i förlängningen också individens välbefinnande och hälsoutveckling. Av unga bosatta på Norrmalm och Östermalm går 6 procent ut grundskolan utan behörighet till gymnasieskolans nationella program, i Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta är motsvarande siffra 22 procent. På enskilda skolor är skillnaderna än större. Att utjämna dessa skillnader skulle förverkliga en stor outnyttjad potential ur såväl ett individ- som samhällsperspektiv.

Bland stadens invånare i olika stadsdelar finns stora variationer avseende andelen sysselsatta, inkomstnivå och utbildningsnivå. Det finns en tydlig samvariation mellan dessa faktorer där sysselsättningen och inkomstnivåerna är högre bland de mer välutbildade och detta mönster förstärks över tid. Det finns också en samvariation mellan dessa faktorer och välbefinnande och hälsa. Efterfrågan på välutbildade väntas fortsätta att öka medan det motsatta gäller för dem med kortare utbildningar. Samtidigt har andelen långtidsarbetslösa och andel hushåll med långa biståndstider med försörjningsstöd ökat. Det förefaller ha blivit svårare att ta sig ur ett långvarigt utanförskap i Stockholm. Vid konjunkturedgångar förstärks det geografiska sysselsättningsgapet, svagare stadsdelar tappar mer i sysselsättning och kommer inte ikapp. Kvinnorna i dessa stadsdelar drabbas hårdare än männen.

Inkomstklyftorna och den socioekonomiska segregationen i staden växer, och medelinkomsten i stadens rikaste stadsdel är idag fyra gånger så hög som i den fattigaste. I början av 1990-talet var skillnaden drygt två gånger så hög.

Segregationen har också fått en mer utpräglad etnisk karaktär. Individer med olika bakgrund möter i allt mindre omfattning varandra i vardagslivet. En av flera förklaringar till detta är bostadsmarknadens omvandling. Andelen hyresrätter har minskat från 62 procent till 40 procent åren 1998-2014. Det innebär en minskning av antalet hyresrätter med 69 000, samtidigt som befolkningen har ökat med 175 000 personer. Andelen hyresrätter har framför allt minskat i attraktiva områden med höga och stigande bostadspriser. Möjligheterna att välja område och bostad för socioekonomiskt svaga grupper har därmed minskat under senare år.

Stockholm är samtidigt en fortsatt attraktiv stad med stark befolkningsökning. Attraktiviteten består delvis av de kvaliteter som gör staden unik - det breda utbudet av urbana verksamheter och offentliga rum för rekreation och samvaro, den starka och diversifierade arbetsmarknaden och den utbyggda kollektivtrafiken. Rapporten visar dock att tillgången till dessa stadskvaliteter är lägre i socioekonomiskt svagare stadsdelar. I dessa stadsdelar är också den upplevda otryggheten större. I Rinkeby känner sig 40 procent av kvinnorna otrygga i sitt bostadsområde, medan det finns flera stadsdelar där färre än en procent upplever sig otrygga. Att kunna känna sig trygg i vardagen är en grundläggande rättighet och förutsättning för att kunna delta i samhällslivet.

Ett sätt att mäta deltagandet i samhällslivet är att studera valdeltagandet. I Stockholms stad har andelen röstande ökat med tre procentenheter över de tre senaste valen. Skillnaderna är dock stora mellan grupper och områden, och det finns en tendens till ett minskat valdeltagande i stadsdelar med redan lågt deltagande och bland unga män.

Deltagande och trygghet har också samband med den sociala tilliten mellan människor. Tillit främjar den sociala sammanhållningen. Under perioden 2002–2014 har den sociala tilliten i Stockholms stad ökat, men den varierar stort mellan olika stadsdelsområden. Ett starkt samband mellan utbildningsnivå och tillit gör skillnaden särskilt tydlig; bland personer med enbart grundskoleutbildning i Rinkeby-Kista har 32 procent låg tillit till andra i det egna bostadsområdet, att jämföra med 2 procent bland personer med eftergymnasial utbildning på Norrmalm.

Även om många av de indikatorer som studerats i denna rapport visar på en positiv utveckling för Stockholm i stort, framträder bilden av en stad där livschanserna är ojämnt fördelade mellan grupper och områden. Skillnaderna kan dock påverkas. Genom tidiga investeringar i människor under uppväxtåren kan vinster på längre sikt göras. När fler klarar skolan, väljer att utbilda sig vidare, arbetar och försörjer sig själva följer ett ökat välbefinnande och förbättrad hälsa. Färre hamnar i ett kostsamt utanförskap. En sådan socialt hållbar utveckling gynnar såväl individ som samhälle.

Stockholms stads alla stadsdelar

Staden är indelad i 14 stadsdelsområden (svarta linjer) och 133 stadsdelar.
Stadsdelarnas namn framgår av kartan.

